

У К Р А Ї Н С Ь К И Й
Тиждень

№ 13 (437) 1 – 7.04.2016 р.

**Жак
Лежандр**
про
франкофонію
і неоколоніалізм

Чи наближається наша
армія до стандартів НАТО

Наскільки змінився
бізнес-клімат в Україні

Як житимуть країни Перської
затоки без нафтодоларів

**МОЛДОВА
МІЖ
СУСІДАМИ**

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

9 771996 156002

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує)

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- на 1 міс. – 55 грн
- на 3 міс. – 156 грн
- на 6 міс. – 300 грн
- на 12 міс. – 600 грн

Телефон редакції:
044-351-13-00

Повідомлення	Отримувач платежу	
	ТОВ «Український тиждень»	26009000022321 35392656
	поточний рахунок отримувача код отримувача	
	Назва установи банку	300023
	ПАТ «Укрсоцбанк» МФО банку	
	Прізвище, ім'я та по батькові платника	
	Адреса платника, телефон	
	Вид платежу: за передплату на журнал	
	Період:	
Касир	сума, грн	
	Платник (підпис)	

НА ЧАСІ

- 4 Коаліційна незгода
Як довго триватиме політична криза
- 7 Едвард Лукас про слабкості сильних правителів
- 8 Взяли і не зробили
Чому став можливим реванш Юрія Вілкула в Кривому Розі
- 10 Андрій Гундер:
«Якщо раніше за суспільство відповідала церква, то тепер цю роль узяв на себе бізнес»
Президент Американської торговельної палати в Україні про бізнес-клімат
- 14 Юрій Терентьев:
«Гроші з конкурентних ринків перетікають до монополізованих»
Голова АМКУ про ефективність свого відомства й ситуацію на енергоринку
- 16 Чи близько до стандартів НАТО?
Наскільки істотним є відставання ЗСУ від армій Північноатлантичного Альянсу

ТЕМА НОМЕРА

- 18 Доба неспокою
Чому важливо спостерігати за Кишиневом
- 20 Від «дива» до дискредитації
Які небезпеки чекають на Молдову
- 23 Хто від кого відстає
Наскільки порівнянними є економіки України й Молдови
- 26 Парадокс із 24-річною «вислугою»
Якими міфами живиться Придністров'я сьогодні
- 30 Румунсько-молдовські колізії
Історичний погляд на незалежність південно-західного сусіда України

СУСПІЛЬСТВО

- 32 Євген Головаха:
«Масові субсидії породжуватимуть покоління утриманців»
Як змінюються суспільні настрої в Україні

СВІТ

- 34 Сирія: чия проблема?
Що відвоював Путін на Близькому Сході
- 37 Біти і бюлетені
Як соціальні мережі змінюють політику й електорат
- 38 Зародження страшної проблеми
Що робитиме Ірландія, якщо Британія виїде з ЄС
- 40 По завабі
Як арабські країни пристосовуються до дешевої нафти

КУЛЬТУРА

- 42 Жак Лежандр:
«Французи давно усвідомили, що розвиток їхньої мови не може відбуватися за рахунок пригноблення і знищення місцевих мов»
Французький сенатор про культурну дипломатію своєї країни
- 45 Говорити від імені ісламу
Хто є опініон-лідерами в сучасному мусульманському світі
- щоденники окупації
- 48 Окупаційний банкінг
Звідки гроші в нинішніх луганчан
- 49 Лист зради
Погляд на європейський «культ» із Макіївки

P. S.

- 50 Юрій Макаров про атрибути вільного суспільства

Тиждень

№ 13 (437) 1 – 7.04.2016
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37
Головний редактор Дмитро Крапивченко
Редакція Наталія Петринська,
Анна Корбут, Алла Лазарева,
Олександр Крамар,
Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,
Віталій Рибак, Станіслав Козлюк,
Юрій Макаров, Роман Малко,
Ольга Ворожбит

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами
тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2
Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 16-0660
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 30.03.2016 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Коаліційна незгода

Станіслав Козлюк

Востанні дні березня Рада мала б презентувати хоч якісь рішення для виходу з парламентської кризи. Проте початок сесійного тижня не лише не дав відповіді на запитання «Коли буде нова коаліція?», а й поставив кілька нових. Не допомогла навіть відставка генпрокурора Віктора Шокіна, незадоволення яким наближалося до критичної точки. Змазав відчуття #перемоги й дембельський акорд «господаря» будівлі на Різницькій: перед голосуванням за звільнення стало відомо, що він устиг посунути з посади представника «грузинського десанту» Давіда Сакварелідзе. Останній не забарився висловити своє невдоволення під час прес-конференції. Прямо заявив, що на «ідейних» прокурорів, які вели резонансні справи, чиниться прямий тиск, зокрема їм погрожують. Прокуратура, за його словами, потопає в корупції, а отже, реформи за таких умов у ГПУ неможливі. »

Не додала оптимізму й Верховна Рада. Озвучена головою фракції БПП Юрієм Луценком дата кінця парламентсько-урядової кризи виявилася черговим пшиком. І замість презентації нової коаліції та уряду пропрезидентській партії лишається, зціпивши зуби, продовжувати перемовини з не надто зговірливими партнерами. Це, своєю чергою, додає неприємностей Петру Порошенку, який 30 березня відбув до США на саміт із питань ядерної безпеки, де має зустрітися з американським віце-президентом Джо Байденом. Петро Олексійович мусив би показати західним партнерам реальне подолання політичної кризи. Стати альтернативою міг би бодай привид політичної стабільності, але ж немає навіть його — фактично український президент вирушив за океан ні з чим.

Остаточо домовитися про вирішення проблем депутати мали б 28 березня, під час засідання на Банковій. Понад те, були сподівання, що певний поступ у цьому питанні з'явиться. В Адміністрації президента вже підготували перелік кандидатур на майбутні вакантні міністерські крісла. Прем'єром став би нинішній спікер ВР Володимир Гройсман, його першим заступником — Борис Ложкін. У Мінкульт збиралися повернути Євгена Нищука, у МінАПК посадити Тараса Кутового, у Міненерго хотіли бачити Ігоря Насалика або ж Юлію Ковалів (нинішнього заступника міністра економіки). Хоча в цьому керівному кріслі цілком міг би залишитись і Володимир Демчишин. Мінінформації нікуди не дається разом із Юрієм Стецем. Пост керівника МВС залишали за «Народним фронтом». А фактично за Арсеном Аваковим. Мало додатись і «варягів»: до Мінфіну хотіли запросити словака Івана Міклоша.

ЗАМІСТЬ ПРЕЗЕНТАЦІЇ НОВОЇ КОАЛІЦІЇ ТА УРЯДУ ПРОПРЕЗИДЕНТСЬКІЙ ПАРТІЇ ЛИШАЄТЬСЯ, ЗЦІПИВШИ ЗУБИ, ПРОДОВЖУВАТИ ПЕРЕМОВИНИ З НЕ НАДТО ЗГОВІРЛИВИМИ ПАРТНЕРАМИ

Проте вже ранок 29 березня змусив сумніватись у реалізації цих планів. Адже перетворення імен на папері у реальних високопосадовців мало відбутися щонайменше за двох умов: Арсеній Яценюк напише заяву про відставку, а парламентські фракції домовляться про нову більшість. Проте вийти з лабіринту перемовин про перемовини ніяк не вдається. У понеділок про небажання брати участь у новій коаліції заявила Радикальна партія. У кулуарах поговорюють, що головною причиною такого кроку стали амбіції Олега Ляшка, який ну дуже хотів отримати собі стілець згоду Верховної Ради. Адже тоді він мав би неабияку змогу заробити нових електоральних бонусів на майбутні вибори. На біду Олега Валерійовича крім нього це розуміють і партнери по коаліції. А в самій РПЛ запевняють, що переговори з ними зірвалися через категоричну відмову БПП та НФ враховувати програмні побажання радикалів: тут, зокрема, мова про особливий статус Донбасу.

Готовність долучитися до нової більшості висловила «Батьківщина». Вона навіть презентувала програму дій, за якою вже до 5 квітня Україна отримала б новий Кабмін. Однак по обіді у вівторок ста-

ло зрозуміло, що апетити біло-сердешних зросли. Отримавши золоту акцію, Юлія Володимирівна почала крутити хвости нинішній більшості. У кулуари просочилася інформація, що лідер партії в обмін за своїх 19 депутатів хоче проголосувати в першому читанні та в цілому низку популістських законопроектів. Ідеться, скажімо, про підвищення прожиткового мінімуму та зниження тарифів на послуги ЖКГ, про які «Батьківщина» торочить уже з рік. Їх прийняття непогано відбилося б на рейтингах Юлії Володимирівни, проте дуже засмутило б українських кредиторів. Отож БПП відмовився йти на такі поступки.

«Народний фронт» тим часом чемно вмив руки. Після наради представники фракції вийшли до преси й із кам'яними обличчями заявили: прем'єрство Яценюку не таке вже й потрібне, формувати нову коаліцію готові. Радо чекають на долучення своїх партнерів по старій. Зокрема, «Батьківщини», РПЛ та «Самопомочі». Соратники Яценюка цілком передати м'яча на поле БПП. Мовляв, хотіли змінити прем'єра — змінюйте. Але спочатку більшість зберіть. Що із роздутими запитами «Батьківщини» навряд чи вдасться. Упродовж цілого дня потенційна коаліція змогла домовитися лише про створення робочої групи, яка має розглянути пропозиції Тимошенко.

БПП, однак, на цьому не зупинився і вирішив шукати вихід із глухого кута, у який сам себе загнав. Уже в другій половині вівторка стало відомо, що до фракції повернувся Олег Барна, якого торік виключили за спробу винести Яценюка з-за трибуни. У Раді заговорили про долучення до президентської сили й деяких позафракційних депутатів. Підтвердженням цього може бути факт, що 30 березня до лав БПП приєдналася вигнана свого часу із «Самопомочі» Ірина Суслова. Окрім того, активно ходять чутки, що найближчим часом під президентські прапори можуть стати Ганна Гопко, Вікторія Пташник, Остап Єднак, Віктор Кривенко та Павло Кишкар. Усі були виключені з тієї ж таки фракції за підтримку проекту щодо децентралізації. Врешті, якщо БПП вдасться залучити з десяток нардепів, він зможе розіграти коаліцію на двох із «Народним фронтом», лишивши за боргом амбітну Тимошенко з її масштабними забаванками. Але така більшість наразі бачиться надто крихтою, адже налічуватиме трохи більше 226 голосів. Цього для нормальної роботи замало, адже потрібен певний запас на випадок хвороб, відраджень чи банальної неявки. Не варто також недооцінювати внутрішню опозицію в самому БПП: на тлі останніх подій із позбавленням мандатів Миколи Томенка та Єгора Фірсова ремствування посилюється. А як наслідок — десяток-два депутатів можуть відмовитися ставити підписи під новою коаліційною угодою. Це додасть складнощів і без того вже непростим перемовинам.

Лишається, втім, іще один варіант. БПП оголошує про вихід із коаліції і запускає 30-денний таймер, впродовж якого фракції змушені домовитися про нову більшість. Інакше Порошенко здобуває право на розпуск парламенту, а відтак на горизонті постають дострокові електоральні перегони. Розмови про них останнім часом у ВР почастішали. Однак для головних гравців Ради цей сценарій не вельми бажаний, тож невдовзі, цілком імовірно, ми таки побачимо коаліцію, хитку й слабку, яка перманентно балансуватиме на межі розпуску та перевиборів. ■

Сила vs моральність

Едвард Лукас

Нещодавно колишній помічник президента США Пітер Веґнер написав у колонці для The New York Times, що Володимир Путін, напевно, вважає для себе прикладом Фрасимаха. Це історична постать, чоловік жив у Стародавній Греції й відомий насамперед завдяки появі в «Республіці» Платона.

Я не експерт у філософії, але тут мені пощастило: мій батько, британський філософ Джон Рендольф Лукас, є авторитетним у світі експертом із праць Платона. Він пояснив мені, що Фрасимах у перекладі означає «сильний воїн». Фрасимах вірив насамперед у владу та силу особистості, а балачки про чесність і справедливість вважав просторікуванням. Вважав, що справжній рупій людства — інтереси сильнішого. Говорив приблизно так: «Несправедливість, якщо вона набуває достатньо великих масштабів, передбачає більше сили, свободи та майстерності, ніж справедливість». Ленін колись сказав щось подібне: «У політиці головне — хто кого зможе подолати». Життя — це безжальна конкуренція, а компроміси й обіцянки — просто тактичні прийоми.

Усе це цілком нагадує путінізм: правда — у силі, а правила — лицемірні нісенітниця. Як написала нещодавно моя подруга Наталі Нугайред у The Guardian, російський лідер хоче замінити нинішній порядок безпеки в Європі на новий. У ньому Росія матиме право вето не з огляду на членство в міжнародних інституціях, а з огляду на свої розмір і вагу.

Якби ж тільки Ленін і Путін сіли почитати Сократа. Стародавній філософ підважує Фрасимахове тлумачення «сили» та «інтересів». Адже, як виявляється, коли говорилося про «сильного воїна», йшлося не про фізичну силу. Справжньою ознакою перебування над іншими в його очах є політична влада, тобто підкорення людей власній волі. Той, хто хоче досягти такого результату, встановлює правила, але так, щоб вони не мали справжнього морального впливу, а отже, не створювали моральних рамок для людей, на яких поширюються.

Наталі Нугайред у статті для The Guardian спробувала описати довгострокову гру Володимира Путіна. Він неодмінно скористається тим, що Європа зараз переживає кілька криз водночас, наголошує авторка. На її думку, плани господаря Кремля можна простежити, читаючи нещодавню статтю міністра закордонних справ Росії Сергія Лаврова, опубліковану у виданні Russia in Global Affairs. Ключовою, на думку Нугайред, є така цитата: «Протягом двох останніх десятиліть будь-яка спроба об'єднати Європу без Росії або проти неї невідворотно спричиняла страшні трагедії». Авторка влучно зауважує, що Лавров у жодному разі не є самостійним політиком, він лише дипломатичний інструмент, грає на якому тільки Путін. Саме тому особливо цікавими видаються прозорі паралелі, які Лавров у своїй статті проводить між Путіним і Петром I.

Інакше кажучи, принцип такий: поки влада й сила у твоїх руках, людьми можна керувати. Але щойно в тебе виникнуть проблеми, на вірність не сподівайся.

Це вже нагадує Росію та проблеми Путіна, з якими нинішній очільник Кремля неодмінно ще зіткнеться. Бо, як зазначає Сократ, навіть найуспішніші правителі не ідеальні. А якщо вони роблять помилки, то позиція Фрасимаха суперечить сама собі. Адже, щоб виправляти хиби, насправді в інтересах правителів, виходить, є непослух, а не покора. Бо як, скажімо, Путіну знати, що він помиляється, коли всі надто залякані, аби йому заперечити? А коли ніхто не каже нічого всупереч, то помилки тільки поглиблюватимуться.

У «Республіці» Фрасимах намагається навести розумний аргумент: мовляв, сильний правитель за визначенням не припускається помилок. Тобто якщо лікар за визначенням лікує людей, то правитель за визначенням править безпомилково. Однак таке обґрунтування порушує серйозніше питання. В ідеалі лікар дбає

ЗАРАЗ ВСЕРЕДИНИ РОСІЇ ПРОЦЕС ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ РОЗ'ІДАЄ АТМОСФЕРА СТРАХУ ТА ПІДЛАБУЗНИЦТВА. ХТО ЗАХОЧЕ ЗІГРАТИ РОЛЬ СОКРАТА ДЛЯ ПУТІНСЬКОГО ФРАСИМАХА?

про інтереси не власні, а своїх пацієнтів. Отже, ідеальні правителі за такою логікою мають опікуватися інтересами людей, якими керують.

Таким влучним спостереженням Сократ підважує примітивну й аморальну позицію Фрасимаха. Він наголошує на тому, що правителі мають дбати про добробут тих, над ким владарюють. Якщо Путін нові справді не байдуже до Росії, отже, має змиритися з тим, що він і його країна повинні відповідати за погані рішення, без яких у владі ніяк.

Далі ще цікавіше. Сократ стверджує, що навіть найсильніші правителі мають обмежувати власний егоїзм, якщо не хочуть втратити симпатії та лояльність своїх поплічників. Лідери Північної Кореї — яскравий приклад того, що буває, коли верхівка безоглядно дбає про власні інтереси. Справи в такому разі йдуть не дуже добре. Отже, якщо підсумувати коротко, холоднокровний аморальний підхід не є ефективною стратегією.

Росії ще належить засвоїти ці уроки. Адже зараз всередині країни процес прийняття рішень роз'їдає атмосфера страху та підлабузництва. Тим часом у зовнішньому вимірі Кремль тривожить і відштовхує сусідів, намагаючись позиціонувати себе в образі безжального та ненадійного гравця. Але хто ж захоче зіграти роль Сократа для путінського Фрасимаха? ■

Взяли і не зробили

Руслана Величко-Трифонюк, Кривий Ріг

Чому став можливим реванш Юрія Вілкула в Кривому Розі

— Тихіше! Агітація заборонена законом! — заспокоюють жінку років 30 представники виборчої комісії. Позачергові вибори мера Кривого Рогу в самому розпалі.

У приміщенні школи, де міститься дільниця, слідчо-оперативна група відбирає пояснення в членів комісії, доглянутій пані розказують, що агітувати в день виборів заборонено.

На виході з ВД знову помічаю цю жіночку. Короткий діалог.

— А ви журналіст?

— Так.

— А ви мене покажете?

Дістаю камеру. Жінка одразу починає кричати:

— Хай усі знають, що я навіть сяду за Вілкула!

Заспокоївшись, розповідає, що члени дільничної виборчої комісії не давали їй публічно сказати слова на підтримку чинного мера.

— У нас же демократія! То чому я не можу висловити свою думку?! Завжди висловлювала, а тепер не можна...

За даними криворізького міськвиборчкому, улюбленець епатажної жінки, чинний градоначальник і колишній член Партії регіонів Юрій Вілкул здобув впевнену перемогу ще в першому турі, отримавши 209 469 голосів. Його найближчий переслідувач, кандидат від «Самопоміч» Семен Семенченко — 30 837. Далі йдуть Світлана Сова від «Сили людей» та висуванець УКРОПа Микола Колесник — відповідно 13 190 і 12 316.

Результати підтверджує і паралельний підрахунок голосів, проведений Громадянською мережею «ОПОРА»: у Вілкула 74,1%, у Семенченка 10,9%. Аналогічні результати дав і підрахунок голосів, який провела «Самопоміч». Попри це, вже 29 березня, через два дні після виборів, шість кандидатів на посаду криворізького міського голови, серед яких той самий Семенченко, зробили спільну заяву про невизнання перемоги Вілкула, а саму кампанію назвали «проведеною за стандартами часів Януковича».

Тут варто стисло нагадати передісторію цих виборів.

Восени результат мерських перегонів у Кривому Розі став всеукраїнською сенсацією. Маловідомий кандидат від «Самопоміч» Юрій Милобог у другому турі майже переміг Юрія Вілкула, який керує містом із 2010 року, а на ті вибори пішов від Опозиційного блоку. Натомість ресурси самого Милобога були такі обмежені, що йому особисто доводилося їздити по тервиборчихмах і завозити туди необхідні документи. У першому турі він набрав лише 11,7% голосів, тоді як у другому — 48,8%. Відрив від Вілкула становив лише 752 голоси. «Самопоміч» одразу заявила, що перемогу кандидата від ОБ було сфальсифіковано.

Після тривалої боротьби на вулицях Кривого Рогу та у Верховній Раді «Самопоміч» домоглася проведення дострокових виборів, які призначили на 27 березня. Але виставила на них не Юрія Милобога, а скандального депутата Семена Семенченка. Основною причиною такого рішення назвали начебто неготовність Милобога далі боротися з Вілкулом. Однак сам Милобог стверджує, що в нього просто не вистачало фінансового ресурсу, адже всю осінню кампанію провів власним коштом і зі штабом у складі чотирьох осіб. Він просив підтримки у своїй політичній силі, але йому відмовили, порадивши звернутися до політико-бізнесових еліт Кривого Рогу, що апріорі зробило б Милобога цілковито залежним від цих спонсорів навіть у разі перемоги.

Семенченко був висунутий лише двома з трьох членів місцевої організації «Самопоміч», та й то лише з другої спроби: під час першого голосування Милобог утримався, тож рішення ухвалено не було.

НАВКОЛО КАНДИДАТУРИ СЕМЕНЧЕНКА НЕ ОБ'ЄДНАЛИСЯ ДЕМОКРАТИЧНІ СИЛИ МІСТА, ЯК ЦЕ СТАЛОСЯ В ДРУГОМУ ТУРІ ОСІННІХ ВИБОРІВ, КОЛИ ВСІ ВОНИ ПІДТРИМАЛИ МИЛОБОГА

Семенченко починав свою криворізьку кампанію з антирейтингом, який у кілька разів переважав рівень його підтримки. «Коли нам вдалося перекопати парламент ухвалити рішення про позачергові вибори в Кривому Розі замість сфальсифікованих, «Самопоміч» замовила соціологічне дослідження. Воно показувало перемогу Вілкула в першому турі над будь-яким можливим кандидатом», — написав по завершенні кампанії Соболев, намагаючись обґрунтувати дивне рішення своєї партії.

Перемогу Вілкула зумовило кілька факторів. По-перше, навколо кандидатури Семенченка не об'єдналися демократичні сили міста, як це сталося в другому турі осінніх виборів, коли всі вони підтримали Милобога. По-друге, Вілкул, який на дострокові вибори пішов уже як самовисуванець, зумів залякати мешканців міста «галичанською загрозою», зігравши на військово-патріотичному образі Семенченка (хоча той до Галичини має дуже опосередкований стосунок, хіба що як член фракції «Самопоміч»). Останній у ході виборчої кампанії відмовився від образу «бойового комбата», змінивши камуфляж на діловий костюм, однак навряд чи міг цим виправити ситуацію.

Його головний опонент провів активну інформаційну кампанію, всюди з'явилася зовнішня реклама

(без вихідних даних) із гаслами: «Остановим беспредел — выберем мэра в первом туре», «Мэра выберем мы, или город захватят они» тощо, стилістика яких була схожа на агітаційні матеріали Вілкула. Водночас агітатори Семенченка розповсюджували буклети зі слоганами «Самопомич» і Семенченко проти мафії Вілкулов», «Уничтожим мафию Вілкулов». Згодом міська виборча комісія зобов'язала Семенченка припинити агітацію в такий спосіб.

Ще одна запорука перемоги Вілкула — місцева соціальна програма «Всім по 500 гривень». Під час виборчої кампанії Криворізька міська рада ухвалила програму з надання громадянам одноразової грошової допомоги в розмірі 500 грн, яка широко висвітлюється в контексті діяльності мера Юрія Вілкула. Спочатку на неї виділяють 50 млн грн. Учасником програми можна було стати ледь не в магазинах міста, подавши відповідну заяву. За даними порталу, на якому оприлюднюється інформація про використання публічних коштів, виділену суму витратили за дев'ять днів. Згодом на програму виділяють ще 30 млн грн. Її учасниками стає понад 160 тис. малозабезпечених сімей. Саме використання цієї місцевої програми згодом стало основним меседжем шести кандидатів щодо невизнання перемоги Вілкула.

Голова комітету виборців України Олексій Кошель заявив: «На позачергових виборах криворізького міського голови були порушення, які можна розглядати як масштабний підкуп виборців. Криворізька міська рада з ініціативи Юрія Вілкула виділила з бюджету міста 50 млн грн для надання матеріальної допомоги малозабезпеченим мешканцям (по 500 грн для 100 тис. сімей). Враховуючи, що ініціатива була реалізована в розпал виборчої кампанії, КВУ розцінює ці дії як підкуп виборців та зловживання службовим становищем з боку Юрія Вілкула».

Вілкул не перший в Україні вдався до таких методів. Згадану технологію використовував на останніх мерських виборах нинішній київський голова Віталій Кличко, що, однак, не викликало такого обурення та бурхливої реакції столичного політикуму та експертів.

Завдяки високому суспільному резонансу явка на позачергових виборах у Кривому Розі навіть зросла порівняно з попередніми турами, що загалом не характерно для України. Якщо в першому турі восени 2015-го на дільниці прийшли 39% виборців, то тепер — 55,8%.

Під час встановлення результатів на присутність автора та інших журналістів у приміщенні ТВК спостерігачі від різних суб'єктів виборчого процесу реагували досить упереджено. Були помітні надмірні старання виборчих комісій забезпечити порядок на виборах.

Здавати документацію та протоколи голосувань ДВК почали досить активно й рано, тоді як зазвичай затягують до опівночі, щоб отримати плату й за друту добу роботи.

«У день виборів порушень, які могли б суттєво вплинути на результати волевиявлення, не зафіксовано, — зазначив координатор громадського спостереження в місті Кривий Ріг Громадянської мережі «ОПОРА» Андрій Токарський. — Однак наші спостерігачі зафіксували масове організова-

Розгромний рахунок. Попри численні порушення, перемога Юрія Вілкула не викликає сумнівів

не підвезення виборців до дільниць, що має ознаки штучної їх мобілізації». Як сказав Токарський, такого відкритого підвезення виборців за свою практику на виборах він не пам'ятає.

«Якщо правоохоронці доведуть, що під час підвезення громадян на них чинився тиск або здійснювалася агітація на користь одного з кандидатів, тоді це порушення чинного законодавства про місцеві вибори», — пояснив координатор ОПОРИ.

Як вдалося з'ясувати, підвезення виборців здійснювало ПАТ «Північтранс» на замовлення Криворізької міської організації ветеранів, яку очолює Микола Дабіжа. У 2010 році він був обраний депутатом міської ради від Партії регіонів саме в 29-му виборчому окрузі, де й фіксувалися курсування маршрутних таксі у день виборів. Також балотувався до Криворізької міської ради в 2015-му від Опозиційного блоку.

Підвезення виборців організували голови квартальних комітетів, які й супроводжували людей похилого віку до дільниць. При собі вони мали аркуші, схожі на списки з контактами виборців. Така активізація електорату, але без підвезення спостерігалася й на позачергових виборах до Верховної Ради України в Севастополі 2013 року.

Однак поширене в інформаційному просторі повідомлення про те, що на вибори підвезли аж 80 тис. осіб, видається перебільшенням. Тому підвезення виборців хоч і є можливим порушенням виборчих правил, проте навряд чи стало головним фактором перемоги Вілкула. Йдеться радше про максимальне використання його штабом усіх доступних ресурсів, помножене на стратегічні прорахунки конкурентів з табору «про-майданівських сил». ■

Андрій Гундер:

«Якщо раніше за суспільство відповідала церква, то тепер цю роль узяв на себе бізнес»

Тиждень розмовляв із президентом Американської торговельної палати в Україні Андрієм Гундером про українські реформи й про те, що саме досі заважає бізнесові розвиватися.

Як ви оцінюєте шлях реформ, котрий Україна пройшла за останні два роки?

— Погляньмо, де ми були два роки тому, в якому стані перебувала країна. За Януковича існували величезні загрози для підприємництва. Тоді могли просто відібрати бізнес. Мені розповідали, як син президента приходив до конкретних компаній і казав, мовляв, я хочу частину ваших акцій. Зараз такого немає. У цьому зміні очевидні.

Проаналізувавши, що зроблено в реформуванні країни, можна назвати позитивні й негативні аспекти. Проблема в тому, що очікування реформ, сформовані в суспільстві в результаті Євромайдану, були дуже високими. Багато хто хотів, щоб змінилося все й відразу. Тому українці певною мірою розчаровані й переконані, що трансформація відбувається занадто повільно. Але якщо судити за конкретними фактами, то в деяких напрямках ми бачимо досить багато змін. Американська торговельна палата виділяє щонайменше 19 стратегічних зрушень за минулий рік, які сприятимуть покращенню інвестиційного клімату в країні. Це приклади реальних перетворень.

Можна назвати кілька конкретних нововведень, які позитивно вплинули на бізнес. По-перше, зниження ставки єдиного соціального внеску. До цього року в нас було «40 +»%, зараз маємо 22%. Для роботодавця, який видає зарплату легально, це досить помітна й важлива зміна. По-друге, покращення адміністрування ПДВ. По-третє, дерегуляція в різних галузях, починаючи від енергетики й закінчуючи сільським господарством та харчовою промисловістю. По-четверте, ухвалення низки законів про державні закупівлі медичних препаратів. Я колись займався фармацевтикою, тому добре розумію, які умови держзакупівель були раніше і які зараз. Зміни очевидні й реальні. По-п'яте, збільшення прозорості Антимонопольного комітету України. Перелік позитивного можна продовжувати.

Чи хотіли б ми більше перетворень? Так, однозначно. А

Спілкувався
Любомир Шавалюк

щоб реформи відбувалися швидше? Безперечно. Американська торговельна палата працює над вирішенням цілої низки проблем, і ми прагнемо, щоб їх розгляд пришвидшився.

Які пріоритетні пункти потребують вирішення в найближчій перспективі?

— Є низка кричущих проблем, із якими стикається бізнес. Американська торговельна палата постійно опитує своїх членів про їхнє бачення ситуації. Питання номер один для них — корупція. 98% компаній-респондентів вважають, що в Україні вона дуже поширена.

Як подолати корупцію, враховуючи специфіку України?

— Існує правило трьох «Р» (prevent, publicize and punish), що в українському варіанті звучить як превентивність, публічність та покарання. Тобто передусім потрібно запобігати корупції, зменшуючи простір для неї способом дерегуляції та запровадження якомога більшої кількості електронних послуг. Чиновник повинен отримувати відповідну зарплату — це один із найефективніших запобіжників проти хабарництва. Не можна, щоб державні службовці мали низький оклад і при цьому велику відповідальність, інакше в них з'явиться неймовірна спокуса. Крім того, слід публікувати й максимально розголошувати факти корупції, це робота насам-

ФОТО: АНДРІЙ ГОМАНІН

перед ваша — журналістів. Навіть із цією функцією країна сьогодні справляється неідеально, хоча, слід зауважити, за останні кілька років в Україні суттєво збільшилася кількість медійних розслідувань. Наразті, слід карати корупціонерів. Якщо не існує покарання, то хабарники не відчувають міри ризиків.

Потенційні інвестори, розглядаючи можливість виходу на український ринок, часто звертаються до нас по правдиву інформацію. Цікава річ: найбільше їх відлякує не ризик того, що Хрещатиком їздитимуть російські танки. Головний страх для них — що генерального директора їхнього представництва вивезуть у наручниках і що фотографія цього моменту з логотипом компанії з'явиться на шпальтах західної преси. Тобто корупція не лише роз'їдає економіку країни, а й убиває ненароджені, потенційні інвестиції.

Для бізнесу дуже важливо бачити, що відбуваються зміни. Попри те що триває низка позитивних перетворень, у країні є певні речі, які залишилися старими. Корупція — одна з них. 2016 рік, мабуть, стане вирішальним і покаже, бореться Україна з цим явищем чи ні. Якщо така боротьба не стане помітною, то через три роки після Революції гідності (два уже минуло) буде неможливо пояснити, чому нічого не змінилося.

Окрім прогидії корупціонерам ми бачимо на 2016 рік іще кілька пріоритетів у проведенні реформ. Серед них судова реформа (частково потрібна й для подолання корупції), дальша дерегуляція, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, гармонізація українського законодавства з європейським у межах виконання Угоди про асоціацію з ЄС, наступні кроки в удосконаленні фіскальної політики, запровадження електронних сервісів у сфері державного управління.

Має Палата низку пріоритетів і за секторами економіки. Наприклад, у фінансовій галузі важливо забезпечити належний захист прав кредиторів, а також продовження розвитку безготівкових розрахунків в Україні. Для успіху вітчизняної енергетики варто поліпшити земельне законодавство з метою ефективної розробки нафтових і газових родовищ. Крім того, Україні поки що бракує повноцінної стратегії у сфері управління відходами. Порушення прав інтелектуальної власності гальмує розвиток фармацевтики, медицини й насінництва. Міжгалузєвою є проблема нелегального імпорту.

Чи змінилися за останні два роки масштаби й глибина проникнення корупції, суми хабарів та інші її параметри?

— Із цього приводу ми проводимо регулярні опитування членів Палати. І результати маємо цікаві. Наприклад, на запитання: «Чи вважаєте ви, що рівень корупції знизився в період від березня 2014 року до сьогодні?» 73% респондентів відповіло: «Ні».

Водночас на запитання: «Чи вважаєте ви, що компанії в Україні повинні брати участь у корупційних діях, щоб мати більше шансів на успіх?» 65% респондентів теж сказало: «Ні». Це свідчить про те, що можна бути успішним і не займатися корупцією.

На думку 87% опитаних, найбільш корумпованими структурами влади є суди (друге місце у прокуратурі: 61% опитаних). Довіри до них як не було, так і немає. Коли навіть українські олігархи вирішують значні спори між собою в судах Лондона чи Стокгольма, то про що мова.

Андрій (Енді) Гундер народився 1971 року в Лондоні. Протягом 1988–1994-го вивчав філософію і теологію в Папському університеті Св. Томи Аквінського в Римі. Працював у компаніях UMC (зараз Vodafone Україна), GlaxoSmithKline, PLEON Talan, Magisters, Sayenko Kharenko. У 2010–2014-му обіймав посаду директора Українського інституту в Лондоні. 15 квітня 2015-го призначений президентом Американської торговельної палати в Україні.

Наскільки боротьба з корупцією залежить від персоналії в уряді та наявності міністрів-технократів?

— Із технократами завжди легше, адже це ті люди, які не мають політичних чи особистих зобов'язань. І ми не раз говорили, що обіймання посад у Кабміні технократами, професіоналами — це хороший сценарій розвитку подій. Водночас є досить сильні кандидатури і з політикуму, яким можна довірити посади міністрів та реформи у відповідних галузях. Головне — дати цим людям змогу працювати.

Які критерії успішності міністрів сьогодні? Ми бачимо, що серед нинішніх членів уряду є ті, хто показав, що здатен працювати на благо країни й добиватися результату в реформах. Чи допоможе їм позитивний результат роботи залишитися в Кабміні? Поживемо — побачимо.

Нині твориться історія. Нещодавно в газеті Financial Times опублікували статтю, присвячену Україні. Автори досить влучно сказали, що цими днями вирішується її доля: чи продовжить Київ рух у напрямку Європи, чи повернеться до минулого, не виключаючи ймовірності відновлення впливу Москви.

БІЗНЕС, НАСАМПЕРЕД ІНОЗЕМНИЙ, ПОВИНЕН СТАТИ ТИМ ФЛАГМАНОМ, ЯКИЙ ДАВ БИ ПРИКЛАД ІНШИМ ГАЛУЗЯМ, ЩО МОЖНА БУТИ УСПІШНИМ БЕЗ КОРУПЦІЇ

Тобто рішення, які зараз ухвалюються, можуть стати епохальними, а люди, які за них відповідають, — увійти в історію. Це дуже відповідальний момент. Знаєте, в історію можна увійти або вляпатися. Що із цих варіантів виберуть політики, невдовзі з'ясується.

В Україні більшість населення бодай раз у житті давала хабарі. Підприємці виростають у цьому середовищі, тож нормально ставляться до корупції. Чи можна подолати її в бізнесі й державі, не позбувшись на суспільному рівні?

— На мій погляд, бізнес, насамперед іноземний, повинен стати тим флагманом, який дав би приклад іншим галузям, що можна бути успішним без корупції.

У панорамі будь-якого міста найвищі сьогодні бізнес-центри. Щоправда, у Києві є ще низка житлових хмарочосів, але, скажімо, у Лондоні чи Нью-Йорку вони перевершують решту однозначно. Якби ми дивилися на панораму української столиці 100 років тому, то найвищою, мабуть, була б Софія Київська чи ще котрийсь храм. Те саме стосується й інших міст. Що це означає? Якщо раніше за суспільство відповідала церква, то тепер цю роль узяв

на себе бізнес. Тобто компанії повинні брати на себе відповідальність: корпоративну, соціальну тощо. І питання боротьби з корупцією не виняток.

Якщо в державі з'явиться політична воля до боротьби з корупцією й вона об'єднає свої зусилля з бізнесом, то можна не сумніватися, що результат прийде. Американська торговельна палата також активно бере участь у цьому процесі. Зокрема, ми долучилися до розробки Закону України «Про запобігання корупції» в частині антикорупційних програм юридичних осіб. І готові надалі працювати в цьому напрямку відповідно до власних ресурсів.

Ви сказали про потенційних інвесторів, які звертаються до Палати по інформацію. Більше чи менше їх сьогодні, ніж було рік-два тому?

— Зацікавленість Україною серед потенційних інвесторів однозначно є. Але наразі вони очікують, що буде далі. Торік економіка стрімко падала, тепер ситуацію вдалося стабілізувати. Якщо цього року за макроекономічними показниками відбудеться невеличке зростання, якого ми очікуємо, це стане поворотним моментом. Отже, надсилаємо нашим партнерам відповідний меседж: заходьте зараз, бо ви маєте змогу зростати разом з економікою, яка відштовхуватиметься від дна. Це одна з головних причин зацікавленості інвесторів в Україні.

Поки що не можна говорити про системні дії інвесторів-нерезидентів і реальний приплив капіталовкладень, але низка позитивних прикладів усе-таки є. Зокрема, кілька тижнів тому Cargill підписала угоду на \$100 млн про входження в глибоководний морський термінал. Чогось подібного ми чекаємо й від деяких інших компаній. З'являються інвестиції в інфраструктуру, на ринок заходять такі гравці, як Uber. Тобто реальні приклади інвестиційної активності нерезидентів на сьогодні є.

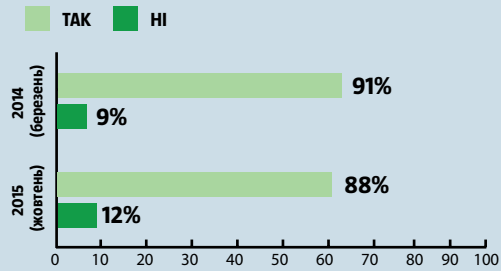
Інша річ — підприємства, які вже діють у країні. Потрібно створити їм такі умови, щоб вони залишилися тут. Адже коли компанії, які роками в нас працювали, закривають свої представництва, це значно гірший сигнал для потенційних інвесторів, ніж відсутність нових вкладень. Тому вкрай потрібно зосереджуватися і на фірмах, які тут присутні, сплачують податки, створюють робочі місця.

Дає певну надію і приватизація. Дуже важливо, щоб вона відбулась у прозорий спосіб, відповідно до західних стандартів, із конкурентними конкурсами, аби створити довіру до влади не лише всередині країни, а й назовні. Якщо приватизація буде успішною, то може йтися про десятки мільярдів доларів нових інвестицій протягом наступних, скажімо, трьох років. І це реально.

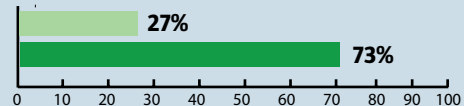
Про неї говорили у 2014 і 2015-му, але процес поки що так і не розпочався. Наскільки ймовірним є велике роздержавлення у 2016 році?

— Американська торговельна палата сподівається, що його таки проведуть. Так само як і коло інвесторів, безпосередньо зацікавлених у відповідних державних активах. Дуже важливо, щоб перший, другий, третій приватизаційні конкурси відбулися на такому рівні, аби заслужити інвесторську довіру. Окремо зауважу, що до Палати зверталися по інформацію деякі іноземні компанії, зацікавлені в тому, щоб узяти участь у таких конкурсах. ■

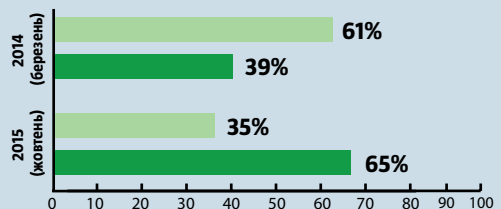
Чи стикались ви з корупцією в ході ведення бізнесу в Україні?

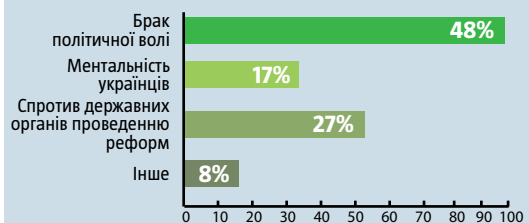
Чи вважаєте ви, що рівень корупції знизився в період від березня 2014 року до сьогодні?

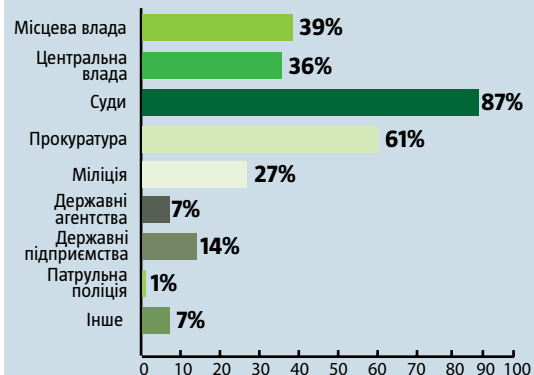
Чи вважаєте ви, що компанії в Україні повинні брати участь у корупційних діях, щоб мати більше шансів на успіх?

Що, на вашу думку, є найбільшою перешкодою для подолання корупції в Україні?

Які структури влади, на вашу думку, є найбільш корумпованими?

Результати опитування, проведеного Американською торговельною палатою серед 99 компаній-членів у жовтні 2015 року

К Н И Г А Р Н Я

4–9 КВІТНЯ

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

5 квітня, 18:30 — презентація першого українського видання книжки Ісабель Альєнде «Оповідки Еви Луни». Учасники: Сергій Борщевський та Ігор Оржевський. Спільно з Видавництвом Анетти Антоненко.

7 квітня, 18:30 — презентація поетичної збірки Ростислава Мельниківа «Апокрифи степу». Модерує Любов Якимчук. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

8 квітня, 18:30 — презентація українського видання давньоосманської хроніки «Історія Наїми».

За участю перекладачів книжки Олександра Галенка та Олеся Кульчинського й представників Посольства Республіки Туреччина в Україні. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

9 квітня, 12:00 — дитяча субота. Презентація коміксів про Джеронімо Стілтона та інтерактивні майстер-класи з малювання коміксів для дітей. Спільно з видавництвом «Ірбіс Комікси».

Львів (просп. Свободи, 7):

4 квітня, 18:30 — зустріч із мандрівником, блогером і онлайн-підприємцем Орестом Зубом «Як підкорити Південну Америку за три місяці».

5 квітня, 18:30 — розмова Олександри Коваль, Оксани Форостини та Антона Мартинова «Видання світових бестселерів бізнес-літератури в Україні». Спільно з ГО «Форум видавців».

6 квітня, 17:00 — КОЛО КНИЖКИ з підлітками. «Я та інші» в літературі. Спільно із Центром дослідження літератури для дітей та юнацтва й організацією «Пласт».

7 квітня, 18:30 — презентація книжки Люсі-Мод Монтгомері «Рілла з Інглсайду». Спільно з видавництвом «Урбіно».

9 квітня, 12:00 та 13:30 — англійська мова для дітей 4–15 років. Спільно з навчальним центром «Англійська Хелен Дорон».

9 квітня, 17:00 — презентація поетичної збірки Ростислава Мельниківа «Апокрифи степу». Спільно з Видавництвом Старого Лева.

Вінниця (вул. Соборна, 89):

7 квітня, 18:30 — Чеський четвер. Перегляд фільму «Яма» Їржі Стейскала (2014). Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Дніпропетровськ (вул. Глінки, 15):

7 квітня, 18:30 — Чеський четвер. Перегляд фільму «Одинак» Давіда Ондржичека (2000).

9 квітня, 13:00 — дитяча субота для дітей віком 4+. Презентація серії книжок Еліни Заржицької про пригоди китеняти Тимка.

9 квітня, 17:00 — лекція «Як кожен охочий може допомогти природі» від Олега Андроса та майстер-клас з екохендмейду від Надії Крутько.

Харків (вул. Сумська, 3):

6 квітня, 18:30 — презентація поетичної збірки Ростислава Мельниківа «Апокрифи степу». Модерує Леонід Ушкалов. Спільно з Видавництвом Старого Лева.

7 квітня, 18:30 — Чеський четвер. Перегляд фільму «Яма» Їржі Стейскала (2014). Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

4 квітня, 18:00 — Презентація поетичної збірки Зази Пауалішвілі «Регіна Ольсен». Спільно з видавництвом «Смолоскип».

7 квітня, 18:30 — Чеський четвер. Перегляд фільму «Яма» Їржі Стейскала (2014). Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

7 квітня, 18:30 — Чеський четвер. Перегляд фільму «Яма» Їржі Стейскала (2014). Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

8 квітня, 18:00 — презентація книжки «Майдан. Свідчення. Київ, 2013–2014 роки» за участю упорядниці Уляни Головач. Модерує Василь Старко. Спільно з видавництвом «Дух і Літера».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

7 квітня, 18:30 — Чеський четвер. Перегляд фільму «Яма» Їржі Стейскала (2014). Мовою оригіналу з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Інформаційний партнер

У К Р А І Н С Ь К И Й
Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися
в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Юрій Терентьєв:

«Гроші з конкурентних ринків перетікають до монополізованих»

Вексклюзивному інтерв'ю *Тижню* голова Антимонопольного комітету України розповів про позиції олігархів на енергетичному ринку та економічні результати діяльності АМКУ.

Який рівень монополізації економіки наразі фіксує АМКУ? Наскільки ці показники змінилися за останні п'ять років? У яких сферах найбільш виражене панування монополій та олігополій?

— АМКУ починає розслідування або за власною ініціативою, або реагуючи на звернення суб'єктів щодо певних порушень. В обох випадках ми проводимо дослідження, збираємо інформацію щодо конкретного ринку. Але є комплексна проблема розвитку конкуренції на товарних ринках, і вирішити її можливо лише через ефективну горизонтальну координацію з іншими держорганами, зокрема з Мінекономіки та галузевими міністерствами.

Найбільш монополізованими в Україні є ринки паливно-енергетичного комплексу, транспорту, ЖКГ. Загалом, якщо умовно розділити нашу економіку на ринки монополізовані, олігополійні й конкурентні, то за останні два-три роки можна побачити, що через негативні кризові явища гроші з конкурентних ринків перетікають до монополізованих. Це призводить до виходу суб'єктів із конкурентних ринків, посилює там концентрацію і створює загрозу монополізації. Наприклад, якщо у 2012 році товарообіг на цих ринках становив близько 47%, то у 2015-му — 42%. Тобто 5% грошей із конкурентного ринку перейшли на монополійний, зокрема внаслідок зростання тарифів.

Яких заходів АМКУ вживає для демонополізації енергетики?

— Процес демонополізації має відбуватись узгоджено з усіма державними органами. АМКУ насамперед захищає конкуренцію. Розвитком конкуренції, залученням нових гравців на ринки, оперативним управлінням ситуацією на них повинні займатися галузеві міністерства й регулятори, зокрема в питаннях енергетики — НКРЕКП. Ця комісія може відстежувати й застосовувати санкції до суб'єктів у разі порушень ліцензійних умов. АМКУ системно дивиться на діяльність регулятора, аби вона не була преференційною чи дискримінаційною стосовно певних гравців. Ми реагуємо на скарги суб'єктів енергетичного ринку щодо зловживання монополійним становищем та інших порушень. Без-

спілкувалася
**Тетяна
Омельченко**

умовно, ця тема політизована, але АМКУ не орган політичних переслідувань чи інструмент боротьби одних суб'єктів з іншими. Наше завдання — дати раціонально-об'єктивну оцінку ситуації, уникнувши впливу зацікавлених політичних сил. А щоб ринок якісно змінився, потрібно запровадити нові правила гри. Три тижні тому Кабмін подав законопроект про засади функціонування ринку електричної енергії, що передбачає багато проконкурентних реформ, наближення України до Третього енергетичного пакета Європейського Союзу, ефективнішу роль регулятора й контроль із боку АМКУ.

Яку частку виробництва теплової енергії в країні контролює ДТЕК і чи можна очікувати подолання монополізму цієї компанії?

— Торік досить гостро постало питання про існування чи відсутність монополізму на ринку енергетики. АМКУ із цього приводу розпочав комплексне дослідження в червні 2015 року й дійшов попереднього висновку, що є структурні ознаки колективної монополії у складі трьох суб'єктів: Енергоатома, групи компаній «ДТЕК» та Укрідроенерго. Можливість суб'єктів впливати на ринок суттєво обмежена державним регулюванням на всіх етапах дистрибуції електроенергії. Структура українського енергетичного ринку склалася так через зарегульованість цієї галузі, а насправді в суб'єктів є можливість конкурувати. Тобто ринок електричної генерації єдиний за її типом, а суб'єктами, що мають ознаки домінуючого становища, є Енергоатом, ДТЕК, Укрідроенерго (ім надало час для формування зауважень на наші висновки). Якщо брати сегмент теплової генерації, то частка компанії групи «ДТЕК» у цьому сегменті сягає 70%.

Але поки що йдеться не про застосування санкцій, а лише про встановлення факту того, чи є ці суб'єкти монополістами. Водночас підкреслюю, що зазначене дослідження проходить відкрито й публічно: за півроку ми не раз збирали учасників ринку та експертів, і вони мали змогу навести всі аргументи щодо становища учасників на ринку. Ми оприлюднили попередні результати цього дослідження й сьогодні аналізуємо інформацію, яку надали компанії групи «ДТЕК», Енергоатом, експертні висновки науковців тощо. У квітні відбудеться засідання, де комітет розгляне питання про ситуацію на ринку й становище на ньому цих суб'єктів.

Юрій Терентьєв народився 1976 року в Дніпропетровську. Магістр міжнародного права, має кваліфікацію економіста. Кар'єру починає у юридичній фірмі DML-Law Consulting Firm. Очолював правові департаменти в американській біофармакомпанії «Bristol-Myers Squibb International LTD-Україна», тютюновій — «Джей Ті Інтернешнл Компані Україна», а також у «МЕТРО Кеш енд Кері Україна» та «Арселор-Міттал Кривий Ріг». Від 25 травня 2015 року — голова АМКУ.

Від січня цього року АМКУ здійснює перевірку операторів ринку нафтопродуктів (WOG, ОККО, Shell, SOCAR, «Альянс Холдинг», «Параллель-М ЛТД») за фактами спільних антиконкурентних дій у питанні цінової політики. Розкажіть про її результати. Які заходи щодо порушників передбачено законодавством?

— Поки що названих операторів порушниками не визнано. На розгляді кілька справ, які комітет розпочав ще в середині 2014 року (щодо стрімкого зростання цін у певних операторів під час гострої девальвації). Півтора року стійким є тренд зниження ціни на нафту, на світових ринках вона суттєво й динамічно подешевшала. Натомість основні оператори українського ринку тримають однакові ціни, які не коливаються разом із міжнародними трендами. Цей

Є КОМПЛЕКСНА ПРОБЛЕМА РОЗВИТКУ КОНКУРЕНЦІЇ НА ТОВАРНИХ РИНКАХ, І ВИРШИТИ ЇЇ МОЖЛИВО ЛИШЕ ЧЕРЕЗ ЕФЕКТИВНУ ГОРИЗОНТАЛЬНУ КООРДИНАЦІЮ З ІНШИМИ ДЕРЖОРГАНАМИ, ЗОКРЕМА З МІНЕКОНОМІКИ ТА ГАЛУЗЕВИМИ МІНІСТЕРСТВАМИ

факт є причиною розслідування АМКУ. Щоб констатувати порушення, треба розуміти, зумовлені однакові дії тими самими причинами чи ні. Для цього ми направили інформаційні запити до суб'єктів. Два тижні тому отримали відповіді й зараз аналізуємо. Думаю, протягом квітня все буде з'ясовано. Щодо відповідальності за порушення: з одного боку, це зобов'язання його припинити й уникати певних неконкурентних дій надалі. Із другого — надвисокі штрафні санкції (українське законодавство в цьому подібне до норм Європейського Союзу). Максимальний штраф — до 10% доходу за попередній рік. Але в цьому випадку про те не йдеться.

А яку суму становить мінімальний штраф?

— Мінімального обсягу штрафу в законодавстві про захист економічної конкуренції немає. Відповідно до прийнятої методики його суму обраховують у два етапи: на першому визначають базу, на другому її коригують, виходячи з обставин, що збільшують чи зменшують провину.

Як і в Євросоюзі, у нас штраф може бути незначним (якщо порушення припинено й потенційна шкода не має негативних наслідків для конкуренції). Тому що головне його завдання не наповнення бюджету, а стримувальний ефект — щоб не було порушень у майбутньому. 2015 року АМКУ накладав різні стягнення: штраф 800 тис. грн, пов'язаний із затримкою вагонів одного зернотрейдера; штраф

18,7 млн грн — «Лукойл Авіейшн» за зловживання монопольним становищем на ринках авіаційного пального (аеропорти Харкова та Одеси); штраф 44 млн грн — компанії «Зеонбуд».

Ефективним способом оперативного вирішення проблеми є надання рекомендацій: вони обов'язкові для розгляду. Це дає змогу динамічно реагувати на певні проблеми, які можуть існувати на товарних ринках. У разі відмови від виконання рекомендацій ми починаємо розслідування й ухвалюємо рішення щодо визнання порушення, накладення штрафу та зобов'язань не вчиняти таких дій надалі.

Дії НК «Укртатнафта» й «Галичина» (Коломойського), на думку АМКУ, обмежують виробництво нафтопродуктів, негативно впливають на конкуренцію на ринку пального й порушують законодавство про захист економічної конкуренції. Які санкції до них буде застосовано?

— Торік розгорівся конфлікт між Укртранснафтою та «Укртатнафтою», «Галичиною» й «Нафтохіміком Прикарпаття» щодо завищення вартості зберігання в їхніх сховищах технологічної нафти. Зараз проводимо розслідування за заявою Укртранснафти щодо зловживання монопольним становищем названих НПЗ. Наразі комітет їм рекомендував добровільно виправити ситуацію.

Коли дізнаємось остаточні результати?

— Є проблема, пов'язана з непрозорістю укладання угод колишнім менеджментом Укртранснафти з названими НПЗ (на невігідних для неї умовах). Але поки що в нас недостатньо інформації, щоб однозначно кваліфікувати таке порушення: чи є в цьому факті посадово-корупційне порушення або порушення законодавства про захист економічної конкуренції. Як нам відомо, питання зараз розглядається в судах різних інстанцій, отже, про санкції говорити зарано.

Раніше економічні результати діяльності АМКУ (суми штрафів, кількість відшкодованих збитків) не перевищували бюджетних витрат на утримання комітету. Які показники сьогодні? Його діяльність залишається тягарем для державного кошторису?

— У 2015 році на АМКУ витрачено з бюджету 63 млн грн, сума накладених штрафів — близько 339 млн грн. Але інтенсивність роботи комітету й кількість накладених стягнень не пов'язані, тому що наше відомство не є фіскальним органом і його прерогатива — це не збирання штрафів. Доречніше говорити про інший показник — економічний ефект для економіки, досягнутий завдяки втручанням АМКУ. За результатами 2015 року це 1 млрд грн (майже \$35 млн). Тому нашу діяльність не можна назвати тягарем для українського бюджету. Думаю, що показник економічного ефекту повинен бути головним індикатором ефективності роботи АМКУ й у нас є великий потенціал для його збільшення. Як приклад — економічний результат діяльності наших колег з Угорщини становив за минулий рік €150 млн.

Нас підтримують іноземні партнери: ОЕСР, ЮНКТАД, конкурентні відомства, у яких ми запозичуємо найкращу практику. Побудова ефективного конкурентного відомства в Україні — це процес, що триватиме кілька років, і, сподіваюся, перші результати вже будуть на початку 2017-го. ■

Чи близько до стандартів НАТО?

Ярослав Тинченко

У чому ЗСУ не відповідають формату Північноатлантичного Альянсу

8 березня 2016 року міністр оборони повідомив про пакет реформ, які розробило наше оборонне відомство спільно з радниками НАТО. Йдеться про реформування апарату Міністерства оборони України до кінця 2018-го, Збройних сил — до кінця 2020-го. Причому на реформування Генерального штабу, за твердженням Степана Полторака, потрібно значно більше часу.

Якщо переглянути збірники «Білої книги», які видає Міністерство оборони з 2005 року та які присвячені оборонній політиці України, то там усюди можна натрапити на пафосні фрази про реформування. І найбільше — саме військово-бюрократичного апарату. Фактично кількість військових бюрократів залишається незмінною (а іноді збільшується), міняються лише зовнішні вивіски.

Останнім часом, щоб додати вагомості сказаному ними, наші політики використовують такі словосполучення, як «стандарти НАТО», «дорожня карта реформ» тощо. Причому значна частина мешканців нашої країни чомусь щиро переконана: якщо запровадити в Збройних силах ті «стандарти НАТО», ми одразу переможемо у війні на Сході України.

Насправді стандарти НАТО — це здебільшого технічна документація, покликана досягти однаковості в озброєнні та організації армій країн-членів. На сьогодні таких стандартів близько 1300. Це правила використання електроенергетичних систем на військових кораблях і навчання капеланів, харчування солдатів та спільні стандарти в метеорології, класифікація боєприпасів і використання залізничного приладдя тощо. Бойові якості армій — то вже внутрішня справа кожної конкретної країни.

Але навіть якщо й запровадити в ЗСУ всі 1300 згаданих стандартів, то це практично не вплине на рішення керівництва Альянсу про включення нашої держави до його складу. Щоб потрапити в НАТО, Україна має бути йому чимось корисною.

Згідно з «Новою стратегією концепції НАТО», основні свої завдання блок вбачає в підтримці безпеки в Космосі та кіберпросторі, розвитку системи протиракетної оборони (ПРО), боротьбі з наркоторгівлею. Наголос також робиться на протистоянні ісламському екстремізму та боротьбі за нерозповсюдження ядерної зброї. Головними супротивниками Альянс вважає Іран та Північну Корею, а також країни, де панують ісламські радикали (Сирія, Афганістан). Стратегічними партнерами в цій боротьбі в останні роки керівництво країн НАТО називає Китай і Росію.

Є й інші завдання, які поступово виносять на перший план влада США — держави, що є лідером блоку. Вчені зі Сполучених Штатів передбачають, що до 2025-го чисельність населення планети зросте ще на 1 млрд людей і становитиме 8 млрд. За таких умов у країнах Центральної Азії та Африки надзвичайно

гостро постане питання розселення, браку питної води та їжі, засмічення довкілля. Члени НАТО мають бути економічно й технічно готові до цих проблем, щоб за допомогою нових технологій, альтернативних джерел енергії, фінансів вплинути на стан нужденних народів. І виконання поставлених завдань потребує великих витрат на сприяння технічному прогресу та науковій дослідженню.

З погляду керівництва НАТО Україна як потенційний партнер бачиться не в найкращому світлі:

- у нас немає жодних амбіцій у дослідженні космічного простору;
- фінансування науки мізерне;
- ми використовуємо застарілі технології радянської доби;
- економіка не здатна брати участь у фінансуванні спільних міжнародних проектів;
- у нас немає унікальних розробок у сфері альтернативних енергоносіїв, боротьби з розповсюдженням ядерної зброї та ісламською загрозою.

До того ж територія України є непридатною для розташування військових баз Північноатлантичного Альянсу, оскільки вона повністю оточена російськими військами або їхніми союзниками (Крим, Придністров'я, Збройні сили Республіки Білорусь, самопроголошені «ДНР» і «ЛНР»). А така розстановка сил суперечить політиці керівництва США й НАТО в питанні визначення місць для можливого розташування військових баз: вони мають бути безпечними.

Таким чином, головна проблема відносин України та Північноатлантичного Альянсу не в запровадженні технічних стандартів, а непривабливості нашої країни як потенційного партнера. Але за всіма цими розмовами про стандарти НАТО ми забуваємо про основну нашу мету: перебудувати Збройні сили України так, щоб вони були здатні до відсічі зовнішніх загроз. І для цього не обов'язково вступати до Альянсу або виконувати всі його стандарти. Треба порівняти принципи організації, комплектування, озброєння та навчання країн НАТО з нашими.

Для зрозумілішого порівняльного аналізу наведемо як приклад війну в Іраку 2003 року, у якій сили Альянсу (передусім США) впродовж 25 днів цілком розбили іракську армію. Останню можна вважати «клоном» ЗСУ, оскільки вона також була побудована за радянськими зразками й мала на озброєнні військову техніку виробництва СРСР.

Наступ військ НАТО в Іраку у 2003-му мав повітряно-наземний характер, керівництво ними здійснювалося через супутниковий зв'язок. Під час атаки на іракську армію головну роль відіграли:

- засоби радіоелектронної боротьби, які вивели з ладу більшість систем протиповітряної оборони Іраку;

— космічна розвідка, яка виявила найважливіші цілі супротивника;

— атака авіації та завдання ракетно-артилерійських ударів із військових кораблів;

— масове використання аеромобільних десантів, які висаджувалися та підтримувалися вогнем із гелікоптерів.

68% випущених військами НАТО бомб і ракет були високоточними засобами ураження, тобто «розумною зброєю» (див. «Співвідношення сил і засобів військ Іраку та країн НАТО під час операції «Шок і трепет»).

Попри те що Ірак мав перевагу в силах, особливо в бронетехніці та артилерії, його армія була розгромлена через неефективну систему організації, надзвичайно слабку авіацію та застарілу зброю. Не останню роль у розгромі відіграв й ідеологічний фактор — пропаганда Саддама Гусейна, що велася за найкращими радянськими рецептами й жодним чином не впливала на бойовий дух солдатів.

Ще показовішою є війна в Лівії 2011 року: Збройні сили цієї країни також значною мірою нагадували радянські й були технічно застарілими. По військах Муаммара Каддафі завдали масованих ракетно-авіаційних ударів, що були керовані за допомогою орбітального групування космічних апаратів (спутників).

Після Лівії в арміях світу стали масово використовувати ще два типи озброєння: безпілотні літальні апарати (БПЛА) та роботи-розмінувальники. Приміром, за деякими оцінками, над Афганістаном та Іраком Збройні сили США одночасно використовують до 1 тис. різних типів безпілотних літальних апаратів, передусім розвідувальні та ракетно-бомбардувальні.

На превеликий жаль, Збройні сили України за багатьма параметрами — це іракська армія 13 років тому. У нас теж залишається досить низький рівень командно-штабних кадрів. Національний університет оборони імені Івана Черняховського, який готує офіцерів середньої та вищої ланок, не відповідає сучасним світовим стандартам. Українських офіцерів слід відправляти на навчання за кордон. Причому в цьому питанні країни НАТО традиційно йдуть на поступки й часто приймають абітурієнтів навіть власним коштом (на гранті).

Озброєння української армії — здебільшого застарілий радянський мотлох, хай там як його намагаються «модифікувати». Експерти НАТО вважають, що будь-яка бойова техніка має оновлюватися кожні п'ять-шість років. Інакше вона буде приречена на ураження супротивником.

Новітні озброєння, їх розробка та постійна співпраця — головна складова могутності Північноатлантичного Альянсу. Українська оборонка, на жаль, поки що не здатна щось запропонувати своїм колегам із НАТО. Понад те, за оцінками експертів, наша промисловість може забезпечити за замкненим циклом лише 5–10% озброєнь, потрібних власній армії. Решта видів зброї випускалися за допомогою Росії. Щоб змінити ситуацію, державі потрібно вкладати гроші в розробку нових технологій. Але цього не відбувається. Як наслідок — найбільшим досягненням нашої оборонки є модернізація радянських зразків важких озброєнь. Деякі українські політики сподіваються, що озброєння, зокрема гелікоптери, нам подарує або продасть зі знижкою Північноатлантичний Альянс. Це марні надії. Навіть якби таке й сталося,

експлуатація та утримання «чужих» озброєнь коштуватиме значно дорожче, ніж розробка своїх.

Але наявність новітніх озброєнь — це лише півсправи. Військові теоретики одностайні в тому, що для ведення бойових дій потрібно мати:

- сталі військові колективи з досвідченими командирами на чолі;
- добре навчені війська;
- високий рівень командно-штабної підготовки офіцерів;
- власну систему зв'язку, яку важко подолати засобом радіоелектронної боротьби супротивника;
- транспортні засоби для безперерійного підвезення боєзапасів та евакуації поранених.

Тільки за таких умов війна буде миттєвою та результативною, як у випадку з військами Північноатлантичного Альянсу в Іраку та Лівії.

У НАТО стали висувати нові вимоги до командних кадрів: груба фізична сила поступово відходить на другий план, поступаючись місцем інтелекту. Кожен офіцер у найближчому майбутньому справді матиме перевагу над супротивником завдяки інтелекту та інноваційним підходам, тобто здатності проявляти ініціативу та нестандартно діяти. Між іншим, найінтелектуальнішою вважається армія Японії, де навіть значна частина сержантського складу — люди з вищою освітою.

Солдати країн НАТО повинні мати закінчену шкільну освіту, а також бути здатними віджатися, підтягнутися й пробігти стільки, скільки це потрібно відповідно до нормативів за віком. Приміром, солдати, яким від 27 до 31 року, мають пробігти 3 км за 17 хв 54 с. Серед українських мобілізованих бійців не всі здатні подолати хоча б половину цієї дистанції.

Таким чином, у Міністерстві оборони України можна безкінечно міняти таблички, перейменовувати управління та департаменти згідно зі «стандартами НАТО». Однак, доки в нас не з'являться нові командні кадри й власні сучасні озброєння, жодні декларовані «реформи за стандартами НАТО» не вплинуть на боєздатність Збройних сил України. ■

Молдова між сусідами

Доба неспокою

Анна Корбут

Центр Кишинева мало схожий на інші столиці Європи. Зверніть практично на будь-яку вулицю із центрального проспекту Штефана чел Маре—і ви побачите красиві старі одно- і двоповерхові будиночки. Багато де таблички пам'яток історично-культурної спадщини, внутрішні дворики, у яких росте виноград і сохне білизна. Але в око відразу впадає занедбаність будівель та інфраструктури. Тротуари в самому центрі міста схожі на аплікацію зі старого асфальту, свіжо накиданого гравію та вибоїн. На тому ж таки проспекті плитка на тротуарах «плаває» під ногами.

Історичне середмістя планують реконструювати давно. У 2011–2012 роках мерія Кишинева підписала з ЄБРР та Європейським інвестиційним банком угоди про кредитування ремонтних робіт на центральних вулицях столиці загальною сумою €22 млн. Відтоді встигли провести тендери, опротестувати переможців, заморозити й розморозити виділення коштів, кілька разів заявити про початок робіт. Вулиці тим часом залишаються у плачевному стані. Зате на кожному кроці вздовж центральної магістралі ломбарди, обмінники, гральні автомати й стихійна торгівля. Характерні атрибути напівтінкової економіки й зuboжіння.

ЦІКАВІ ДЛЯ ЗМІ МАСОВІ ПРОТЕСТИ В МОЛДОВІ ЗАКІНЧИЛИСЯ ЩЕ ВЗИМКУ. ОДНАК ПРОЦЕСИ, ЯКІ РОЗГОРТАЮТЬСЯ ТАМ САМЕ ЗАРАЗ, ВИЗНАЧАЮТЬ МАЙБУТНЄ КРАЇНИ

Це, звісно, поверхові враження. Але побачене мимохіть наштовхує на думку, що в Молдові політичний клас дбає про власний інтерес біля державної годівниці, підкидаючи народу в потрібний момент електоральні подачки, а той живе й крутиться як може сам собою. І принагідно втрачає інтерес до політики. Щоправда, багатотисячні протести в Кишиневі восени минулого року та взимку цього, як і запит у суспільстві на журналістські розслідування, свідчать, що воно ще не настільки охоплене політичною апатією, як здається. Та водночас у молдован є ще один вихід—міграція. За даними Всесвітньої книги фактів ЦРУ, у 2014 році коефіцієнт чистої міграції Молдови становив –9,8 на 1 тис. осіб, а у 2015-му оцінюється на рівні –9,67. Це означає, що населення активно виїжджає, але не поповнюється іммігрантами. Показник України за 2015-й, до речі: –2,5 на 1 тис. населення. «Серед моїх знайомих середнього віку й статків покинути країну намагається багато хто, — ділиться спостереженнями молдовський журналіст. — А це ж не

20-літня молодь, а люди з родинами, якоюсь ослістю тут, і вони все-таки зважуються починати життя деінде».

Попри такий песимізм, Молдова—це не той випадок, де «все пропало». Швидше процес. І зараз спостерігати за ним особливо цікаво й потрібно. По-перше, владу в країні міцно тримає в руках політично-економічна верхівка, яка прийшла на зміну комуністам. Але за минулий рік там з'явилися альтернативні проекти, що мають шанси поступово розбавити цю політичну монополію.

По-друге, міжнародна спільнота й активна частина соціуму тиснуть на політичні кола в питанні проведення реформ, які мають забезпечити побудову незалежних державних інституцій, що створюватимуть протизваги політичним монополістам. Це робиться, зокрема, і через фінансові важелі— обмеження доступу до міжнародної допомоги та кредитів. З одного боку, то один із небагатьох ефективних інструментів впливу на «старі гвардії» на кшталт молдовської чи української. Як бачимо на прикладі нашої держави, цей тиск необхідний. Хоч і болючий. Із другого—він створює небезпеку того, що брак фінансової підтримки зумовлюватиме дальше збідніння країни й відповідні зміни в електоральних настроях.

Тим часом в останні дні березня відбувається візит до Молдови заступника міністра закордонних справ РФ Грігорія Карасіна. Основна тема—врегулювання придністровського питання, яке, за словами російського дипломата, в останні два з половиною роки децю «підмерзло», тому роботу над ним треба поновлювати. На початок квітня заплановані поїздка очільника МЗС Молдови до Москви та його зустріч із Лавровим. Там, як очікується, говоритимуть про Придністров'я, молдовських мігрантів у Росії, економічну та гуманітарну співпрацю. Наразі Кишинів наполягає на необхідності виведення російських військ і зброї з території Придністров'я. Але пам'ятаймо, що ембарго РФ на вина й митні збори на іншу агропродукцію з Молдови, запроваджені після підписання нею Угоди про асоціацію з ЄС, стали одним із факторів, що боляче вдарили по економіці країни. Зараз їх можна послабити або скасувати. Тим більше що в Молдові цьогооріч стартує президентська електоральна кампанія: вперше за 16 років вона обиратиме президента прямим усенародним голосуванням, а не в парламенті. Можливість дострокових депутатських виборів невелика, але виключати її не варто.

Цікаві для ЗМІ масові протести в Молдові закінчилися ще взимку, залишивши по собі невеличкі наметові містечка під урядовими будівлями. Однак процеси, які розгортаються в наших південно-західних сусідів саме зараз, визначають майбутнє країни. ■

Від «дива» до дискредитації

Анна Корбут, Кишинів

Що відбувається в Молдові після наймасовіших протестів у часи незалежності

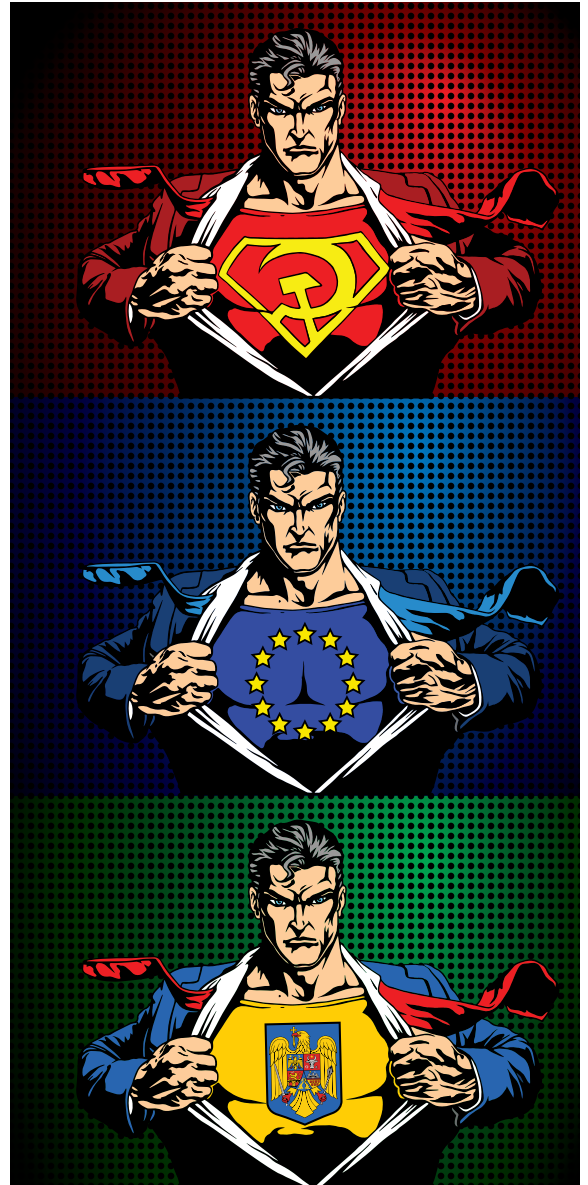
Молодий політолог характеризує ситуацію у своїй країні сьогодні так: «Кількість тих, хто не вірить у державу Молдова, зростає». Хоча ще якихось два роки тому Молдова була першою з країн програми Східного партнерства, яка виконала вимоги для запровадження безвізового режиму з ЄС й отримала його у квітні. У межах візової лібералізації було ухвалено антидискримінаційне й антикорупційне законодавство. У липні 2014-го країна підписала з ЄС Угоду про асоціацію. Крім того, вона отримувала щедру допомогу на зміцнення демократії, верховенства права, подолання бідності, торгівлю та сталий розвиток. Відтоді оптимізм у новинах із сусідньої країни почав швидко зникати.

ВИБОРЧА КОМА

На виборах 2014 року сукупно з незначною перевагою виграли «проєвропейські» сили: зі 101 місця в парламенті республіки 23 отримала Ліберал-демократична партія Молдови, 19 — Демократична партія Молдови і 13 — Ліберальна партія. Слово «проєвропейські» тут у лапках не випадково. Усі вони декларують європейський вектор розвитку країни, необхідні для цього зміни, реформи та боротьбу з бідністю. На практиці ж, відколи після протестів 2009-го й дострокових парламентських виборів прийшли до влади на зміну комуністам, встигли заробити собі й самому поняття проєвропейськості імідж червоної ганчірки в очах як великої частини електорату, так і міжнародних партнерів.

Причиною такого сприйняття не в останню чергу є одіозні персонажі в партіях. Лідером ЛДЦМ був експрем'єр Молдови й один із найбагатших людей Владислав Філат. У жовтні 2015 року його позбавили депутатської недоторканності й затримали за підозрою в причетності до «крадіжки тисячоліття» — виведення близько €1 млрд, тобто 1/8 ВВП країни, з молдовських банків у 2014-му. Невдовзі після того «проєвропейська» коаліція розвалилася, а 29 жовтня соціалісти й комуністи ініціювали вотум недовіри до уряду прем'єра від лібдемів Валеріу Стрельця (це була вже друга відставка уряду за рік). Демократи, які входили до коаліції, ініціативу підтримали. Неформальним лідером цієї партії вважається найвідоміший у Молдові олігарх Владімір Плахотнюк. Він володіє, зокрема, найбільшою кількістю ЗМІ країни (з акцентом на телеканалах). ДПМ після виборів отримала в межах розподілу портфелів структури правоохоронного сектору та юстиції, зокрема прокуратуру й Національний центр боротьби з корупцією.

Боротьба між Філатом і Плахотнюком загострилася в публічній площині ще 2013 року. Її каталізатором стало скандальне полювання, на якому було вбито одного з учасників. Інші — судді, бізнесмени та генпрокурор від Демократичної партії — намагалися приховати інцидент. Його звільнили, але Філат скористався нагодою, щоб атакувати Плахотнюка в публічній

площині й закликати його піти через це у відставку. А тоді лібдеми вийшли з коаліції під назвою «Альянс за європейську інтеграцію». Після того Національний центр боротьби з корупцією провів рейди й знайшов порушення в Податковій службі та офісі уряду, у ЗМІ з'явилися компрометуючі записи телефонних розмов Філата. Сьогодні ситуація де в чому повторюється, тільки уже в іншій конфігурації. Напередодні виборів 2014-го вплив на поверхню, а далі протягом 2015-го розгорівся скандал навколо крадіжки €1 млрд із мол-

довських банків. Це додало підстав для знецінення лея, курс якого вже падав із супутніх економічних причин: зменшення надходжень від експорту до Росії через ембарго здебільшого на с/г продукцію та алкоголь, переказів заробітчан із-за кордону, переважно також із РФ з огляду на економічні проблеми там. За даними опублікованого пізніше звіту американської розслідувальної компанії Kroll, без покровительства вищої політичної еліти в банківській афері обійтися не могло. Відтак у вересні, майже через півроку після появи інформації про неї та відсутності адекватної реакції влади, у Кишиневі відбулися масові протести. У жовтні 2015-го в молдовських ЗМІ з'явилися показання бізнесмена Ілана Шора, які дали підстави для звинувачення Філата в причетності до виведення коштів з одного з банків, а також у регулярному вимаганні від Шора грошей на політичні потреби. Тоді ж Філата затримали. Це мало б частково зняти суспільне напруження. Утім, попри те що розслідування афери триває, усіх винних до відповідальності поки що не притягнуто.

Крім того, через брак поступу в розслідуванні махінацій, погіршення макроекономічних показників, а також політичну нестабільність, спричинену розпадом коаліції, міжнародні донори призупинили фінансову підтримку Молдови. Умови відновлення допомоги прив'язані не тільки до ліквідації наслідків банківської афери та повного її розслідування, а й до антикорупційних кроків і реформ у сфері правосуддя. В останніх висновках Ради ЄС від лютого 2016 року йдеться про те, що від Молдови очікують деполітизації державних інституцій, подолання системної корупції, реформи державного управління, спрямованої на підвищення ефективності регуляторів, прозорості та підзвітності в управлінні державними фінансами, незалежності системи правосуддя та антикорупційних структур, реформи прокуратури, МВФ, зі свого боку, вимагає також перегляду пенсійного віку, комунальних тарифів, тобто вкрай непопулярних кроків для будь-кого при владі. У березні уряд Молдови опублікував дорожню карту на виконання вимог, необхідних для того, щоб країна змогла в червні цього року підписати програму співпраці з МВФ. Перелік складається з 82 амбітних завдань, як-от ухвалення законів про ключові антикорупційні органи, електронні декларації про доходи для чиновників, підвищення прозорості фінансування партій, поправки до виборчого законодавства, а також глибокі реформи в судовій системі. Однак експерти вже не впевнені, що їх вдасться реалізувати за такий короткий строк. А представники міжнародних організацій сумніваються, що буде політична воля для реальної імплементації змін. Якщо програму співпраці з МВФ улітку не підпишуть, фінансова допомога від фонду та інших міжнародних донорів, швидше за все, не поновиться. На перший час від потенційного економічного колапсу Молдову може врятувати кредит у розмірі €60 млрд, запропонований Румунією. Така пропозиція останньої не надто втішила міжнародних донорів, адже вона послаблює тиск їхніх фінансових важелів на уряд Молдови з метою термінового проведення реформ. Однак Румунія теж вимагає, щоб в обмін на ці гроші Молдова реформувала систему правосуддя, провадила боротьбу з корупцією та підписала проект угоди про кредит від МВФ. А ще підіграє таким чином уніоністським настроям серед населення, які останнім часом зростають.

ЗУПИНІТИСЯ НА КРАЮ?

Поштовок для нового витка протестів—уже взимку 2016-го—дало поспішне призначення нового прем'єра після кількох місяців фактично відсутності в країні уряду в результаті відставки Стрельця. Ним став кандидат від Демократичної партії Павел Філіп. Сама процедура затвердження його на посаді тривала 36 хв, була проведена іншого, ніж раніше планували, дня. Крім того, висунула його кандидатуру більшість під егідою ДПМ: яким чином вона сформувалася, з огляду на те що після виборів у партії в парламенті було лише 19 мандатів, не зрозуміло. Експерти говорять про «тушкування» та перетягування депутатів, хоча підтвердженень цьому немає. До речі, спікер парламенту теж є представником ДПМ. А до висунення кандидатури Філіпа демократи намагалися запропонувати на посаду прем'єра самого Плахотнюка. Його кандидатуру відхилив президент РМ.

У результаті всіх цих перипетій у Молдові таки з'явився постійний уряд, тож наразі перспективу дострокових парламентських виборів відстрочено. Такий розвиток подій сприйняли схвально, наскільки це можливо, міжнародні партнери Молдови. Це дає бодай якусь стабілізацію. А у випадку перевиборів до влади майже гарантовано могли б прийти проросійські сили. Однак довіра суспільства до нового уряду майже нульова. Поки що він декларує готовність проводити реформи. Але кроки, які вимагають, зокрема, міжнародні партнери, приведуть до того, що під антикорупційним вогнем опиниться значна частина тих, хто весь цей час був і залишається при владі. Тому цілком можливий варіант, коли влада робитиме косметичні кроки, але під будь-якими приводами уникатиме структурних реформ. У такому разі їй не бачити міжнародного фінансування. Водночас за якийсь час брак коштів може стати для неї інструментом геополітичного шантажу: мовляв, якщо населення вкрай зубожіє, то роззлитися й обере сили з іншого табору.

І справді, вже на виборах 2014 року «проєвропейські» сили виграли з невеликим відривом від опозиції: Партія соціалістів Республіки Молдова (вона активно співпрацює з партією «Справедливая Россия»; після перегонів лідер ПСРМ Ігор Додон заявив, що його полігони не має наміру ставати частиною олігархічної та євроуніоністської влади, а тому йде в опозицію) набрала індивідуально найбільше голосів і здобула 25 мандатів; Партія комуністів Республіки Молдова отримала 21 місце. До того ж були певні запитання до самих виборів. Незадовго до них за порушення правил фінансування кампанії з перегонів зняли проросійську партію Patria одіозного Ренато Усатого. На той час вона мала непогані рейтинги й точно долала прохідний бар'єр 6%. А в день волевиявлення в Росії, де заробітчан із Молдови більше, ніж деінде, було мало виборчих дільниць, тому не всі там вдалося проголосувати. Якби процедура виборів була дотримана більш чітко, результат 2014 року для «проєвропейських» сил міг би виявитися іншим.

НЕМАЄ ЗЛОГО, ЩОБ НА ДОБРЕ НЕ ВИЙШЛО

У всіх цих скандалів є й позитивні наслідки. Під тиском міжнародних донорів уряду Молдови довелося замінити голову Нацбанку. Новий очільник Серджиу Чокля в експертних колах має непогану репутацію технократа й людини, не пов'язаної з політикою. Від нього очікують очищення банківської системи ■

Молдови й створення запобіжників, які не допустили б таких махінацій у майбутньому.

Крім того, за час протестної кампанії окрім уже наявних опозиційних сил у Молдові сформувався новий рух «Гідність і право». Його запустили в лютому 2014 року як громадське об'єднання активістів, журналістів і юристів. Пізніше під такою самою назвою і не без бюрократичних перепон представники руху зареєстрували нову партію. Взимку ГіП ініціювала й провела збір підписів для референдуму за обрання президента прямим всенародним голосуванням, а не парламентом. Їх вдалося зібрати удвічі більше, ніж потрібно для проведення референдуму. Але за кілька днів до оголошення результатів цього збору Конституційний суд раптом скасував власне рішення 16-річної давності про вибори президента парламентом і дозволив проведення прямих народних виборів на цю посаду. Багато експертів висловили сумніви в легітимності такого рішення, адже виходить, що 16 років країна обирала президента неконституційно? Вердикт частково зіграв на руку нинішній владі: таким чином вона змогла дещо розрядити напруження в суспільстві, адже за її каденції люди нібито отримали поступку, якої домагалися. Крім того, у березні закінчується каденція президента Ніколае Тімофті. Спроба з боку правлячої коаліції обрати нового президента на тлі інформаційної зарядженості електорату в цьому питанні могла б вилитися в нові протести й ще більше падіння рейтингів «проєвропейських» сил. Крім того, таким чином влада нівелювала приводи для активності альтернативних партій.

Однак кампанія зі збору підписів, проведена ГіП, може стати для останньої непоганим стартовим майданчиком у разі дострокових парламентських чи президентських виборів, адже вона вже забезпечила впізнаваність політсили, її учасників і гасел серед електорату. ГіП позиціонує себе як проєвропейська партія, однак її представники вважають за можливе на цьому етапі об'єднувати зусилля з опозиційними силами, щоб протистояти «захопленню країни» й боротися проти олігархів. За словами віце-президента ГіП Александра Слусаря, на етапі січневих протестів вони запропонували проросійським силам виступити проти спільного ворога — олігархату, «захопленої» держави й боротися за її звільнення, а тоді в чесних виборах вирішити, яка ідея привабливіша для народних мас. «Якщо пройдемо до парламенту, ... можемо домовитися та об'єднатися навіть із проросійськими силами за умови, що відкладаємо на якийсь час геополітику й два роки займаємося звільненням держави та наведенням порядку в економіці. Друге завдання — модернізація РМ, і вона може відбуватися тільки за європейськими стандартами. Середньо-довготермінова перспектива — повернення віри в європейську інтеграцію», — прокоментував він питання про політичні плани на випадок дострокових виборів.

Що стосується проросійських сил, то вони нібито заявили про готовність до певних компромісів у питанні євроінтеграції Молдови, тобто вимагатимуть не повного скасування Угоди про асоціацію чи ЗВТ між РМ і ЄС, а тільки певних поправок.

Інша політсила, яка набирає обертів на тлі цілковитої дискредитації «проєвропейських» політиків, — новостворена Партія дії та солідарності колишнього міністра освіти Майї Санду. Вона має хорошу репутацію в експертних і дипломатичних колах, хоча

дехто вказує на її уніоністські висловлювання. Однею з проблем для цієї політсили може стати те, що в неї поки що немає розгалуженої системи представництв по країні. Крім того, є питання доступу до медіа-ресурсів, які формують думку великої частини суспільства. Що стосується пріоритетів для партії в політиці, то в інтерв'ю її лідерка теж говорить про звільнення економіки від впливу держави.

ЩО ДУМАЮТЬ ЛЮДИ

Якщо подивитися на молдовську політику останніх років, співвідношення наявних і втрачених можливостей, устрій інститутів влади та поведінку політиків, у стороннього спостерігача може скластися враження, що перспективи реальних змін у країні мізерні. Але коли цей сторонній спостерігач з України, то виникає радше відчуття дежавю. Ті самі протести. Той самий кредит довіри «проєвропейським» політикам. Ті самі косметичні зміни й продовження паразитування на зубожілій державі. Те саме розчарування з боку міжнародних партнерів. Поки що хіба що не ті самі суспільні настрої, бо Україну Росія добре провакцинувала війною. Плюс у Молдові, схоже, бракує настільки консолідованого й активного громадянського

НЕБЕЗПЕЧНИЙ НАСЛІДОК НЕСКІНЧЕННИХ КРИЗ У ПОЛІТИЦІ — ЦІЛКОВИТА ВТРАТА ДОВІРИ ДО НЕЇ, ДО ДЕРЖАВИ ЯК ТАКОЇ ТА БРАК ВІДЧУТТЯ ВАГИ ВЛАСНОГО ВИБОРУ Й ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

суспільства, яке є в українському громадському та політичному секторах. Хоча й там найбільшу довіру, щонайменше серед активної частини населення, викликають проекти розслідувальної журналістики та НУО, які пильно стежать за всім, що робиться у владних колах. Але разом із тим багато молдован, особливо молодь, активно виїжджає з країни. Цьому сприяє не безвізовий режим, а радше спрощена процедура отримання румунських паспортів. Що стосується безвізового режиму для самої Молдови, то він не спровокував масової втечі громадян до ЄС, адже передбачає обмежене в часі перебування в країнах Шенгену й не дає дозволу на роботу. А ті, кому треба було поїхати працювати в країні ЄС, уже давно це зробили. Ну й традиційно багато молдован і далі їздять на заробітки до Росії.

Інший небезпечний наслідок нескінченних криз у політиці — цілковита втрата довіри до неї, до держави як такої та брак відчуття ваги власного вибору й відповідальності. Це сприятливий ґрунт для пошуку патерналістських відповідей на питання в напрямку Румунії чи Росії або розчарування в ЄС замість культивування власної відповідальності за події в країні. Частково ті настрої амортизує поява нових альтернативних політичних сил. Але скільки часу, терпіння та зусиль потрібно таким силам для отримання реальних важелів у владі й протистояння системі, бачимо на прикладі України. І ще одне спостереження: жоден з експертів у розмовах про політичну ситуацію не згадав про те, як у Молдові бачиться роль України як сусіда. Це й не дивно, адже у своєму нинішньому стані Україна навряд чи може запропонувати тут бодай якийсь конструктивний вплив. ■

Хто від кого відстає

Олександр Крамар

Як і завдяки чому Молдові вдалося суттєво випередити за темпами розвитку Україну й чи доведеться нам її наздоганяти

Стереотип про ще біднішу від України Молдову поволі відходить у минуле. У сусідній країні вже зараз вищі «за курсом» заробітні плати, значно динамічніша економіка, збалансованіший бюджет, стабільніша валютно-фінансова ситуація. Це аж ніяк не означає, що в найменш розвиненій країні Європи все стало добре, як і не заперечує неабиякого невдоволення молдован корупцією чи прірвою в доходах та стандартах життя не лише з найбагатшими країнами ЄС, а й із сусідньою Румунією. Проте дає привод придивитися й до певних успіхів у сусідній країні, що особливо добре помітні на тлі України.

Після кризи 2008–2009 років економіка Молдови розвивалася найдинамічніше в Європі. Валовий внутрішній продукт (ВВП) країни у 2015-му в розрахунку на одного жителя був на 32,2% вищим від рівня докризового 2007-го. Для порівняння: в Україні цей показник за той самий час, навпаки, впав на 17,6% і відрив від Молдови сягнув 1,6 раза. Тепер, щоб здолати його без економічної катастрофи в сусідів бодай до 2030-го, у нас щорічні темпи зростання мають бути принаймні на 2–3% вищі, ніж у Молдові.

Однак зменшився й розрив між Молдовою та країнами ЄС. За понад 32% зростання в Молдові ВВП ЄС із 2007-го по 2015-й збільшився лише на 5,6%, Німеччини — на 8,6%, сусідньої Румунії — на 11,9%. Розвиток молдовської економіки за цей час не поступається й показникам Польщі (31%) — лідера ЄС за економічним зростанням протягом останнього десятиліття.

ЗАМОЖНІШІ ЗА УКРАЇНЦІВ?

Уже 2015 року середня заробітна плата в Молдові була більшою, ніж в Україні: у листопаді в перерахунку на гривні за актуальним на той час курсом вона сягнула 5,6 тис. грн проти 4,5 тис. у нас. Різниця ще відчутніша, якщо порівняти із сусідніми областями нашої держави: у Вінницькій — 3,7 тис. грн, Чернівецькій — 3,4 тис. У Кишиневі (6,5 тис. грн) середня заробітна плата ледь поступалася Києву (7,1 тис. грн), проте була значно вищою від показників Одеси та Вінниці, не кажучи вже про Чернівці.

Не менш різкою різниця й у розмірених поряд районах, розділених лише лінією держкордону. Наприклад, у сусідніх із Чернівецькою областю Бричанах (3,9 тис. грн), Окниці та Єдинцях (по 4,1 тис.), Дондушені (4,3 тис.) середні заробітні плати різко дисонували з показниками прилеглих українських Новоселицького, Кельменецького та Хотинського районів (2,7–2,8 тис. грн). Сусідні з Вінниччиною молдовські Сорока та Флорешти (по 4,5 тис.), Дрокія (5,1 тис.) ще більше контрастували з українськими Могилів-Подільським, Мурованокуриловецьким, Ямпільським та Чернівецьким районами

(2,8–3 тис. грн). Та й заробітки в найменш розвинених південних районах Молдови, що поряд з Одещиною, як-от Бессарабка (3,7 тис.), Штефан-Воде (3,8 тис.), Чимішлія (4,2 тис.), Каушани (4,4 тис.), Кагул (4,7 тис.), теж не могли не викликати заздрості в жителів прилеглих українських — від Тарутинського, Татарбунарського й до Арцизького, Болградського та Саратовського із їхніми 2,4–2,6 тис. грн.

Утім, поки що ці справді вищі «за курсом» заробітні плати не свідчать про «економічне диво» в сусідній країні. Причина полягає переважно в різкій девальвації гривні порівняно з молдавським леєм, який тривалий час лишався порівняно стабільним до євро, хоч і значно девальвував, як і більшість європейських валют, до американського долара. У 2007-му євро коштував 16,6 лея, у 2014-му — 18,6, у березні 2016-го — 22,4. Як бачимо, це просідання не йде в жодне порівняння з тим, що відбувалося з гривнею, котра за цей час знецінилася більше ніж учетверо (з 7,1 грн/€ у 2007-му до 29,5 грн/€ в березні 2016-го) навіть щодо єдиної європейської валюти.

За два роки, із січня 2014-го по січень 2016-го, середня заробітна плата в Україні в гривнях зросла на 37,5%, а в Молдові в леях — лише на 23,5%, однак у перерахунку на українську валюту вона збільшилася в 2,3 раза. Проте молдовани в результаті цього не стали заможнішими навіть за українців. Вищий курс лея призвів до того, що й вартість переважної

частини товарів та особливо послуг там стали до- рожчими, ніж в Україні.

Та й порівняльна оцінка МВФ свідчить про те, що розрив між валовим внутрішнім продуктом за паритетом купівельної спроможності на одну особу України та Молдови зменшився: у 2015 році в Молдові він становив 62,6% українського проти 44,5% у 2007-му. Проте обійти нас сусідам усе ще не вдалося. Навіть коли врахувати, що суміжні області гірші порівняно із середньоукраїнськими економічними показниками, Молдова поступається за ними й Вінниччині, й Одещині, незначно випереджаючи лише Буковину.

АНТИКРИЗОВИЙ РЕЦЕПТ

Для Молдови, яка традиційно мала проблеми з покриттям валютних витрат на імпорту товарів, що завжди в рази перевищував їх експорт, феноменом останнього десятиліття стало утримання стабільності національної грошової одиниці за умови одночасного поліпшення торговельного балансу.

Попри кризові явища у світі та регіоні, експорт товарів із Молдови зріс із €1,09 млрд у 2008-му до €1,78 млрд у 2015-му. А без реекспорту (до якого в цій країні зараховують і вироби з давальницької сировини) — відповідно з €0,67 млрд до €1,18 млрд. Майже двократне збільшення експорту за порівняно стабільного курсу національної грошової одиниці та ще й на тлі символічного зростання за той самий час імпорту (з €3,35 млрд до €3,6 млрд) стало безумовним успіхом Молдови. (Особливо якщо порівняти з Україною, де обсяги експорту за той самий час зменшилися майже на чверть.)

Його секрет, вочевидь, варто шукати в особливостях структури тамтешньої економіки, її динамічній перебудові протягом останнього десятиліття, швидкій переорієнтації на стабільний ринок ЄС. А також у значно виваженішій бюджетно-фінансовій політиці молдовських урядів, яка не давала можливості неконтрольовано нарощувати імпорту споживчих товарів в умовах значного здорожчання лея до валют пострадянських країн.

На початок 2016 року в Молдові проживало 3,55 млн осіб. З них у муніципії Кишинів (столиці з околицями) — 814 тис., Бельяч — 150 тис. і ще приблизно стільки само в чотирьох більших містечках із населенням 30–40 тис. у кожному (Оргів, Унгени, Кагул і Сорока). Решта майже 70% проживають у селах та містечках із щонайбільше 20 тис. осіб.

Лева частка обробної промисловості зосереджена в муніципії Кишинів (58,9%). Причому особливість Молдови полягає в тому, що навіть лева частка продукції харчопрому виробляється в столиці. Наприклад, на Кишинів припадає випуск фактично всіх горілчанних виробів, понад 90% кондитерських, понад 80% соків, понад 60% ковбасних виробів, більш як половина консервованих фруктів та овочів, коньяку та ігристих вин, майже 30% упакованого мо- лока.

Із 3,55 млн жителів офіційну роботу наприкінці 2015 року мали лише 776,2 тис., зокрема 718,3 тис. — за наймом. Ще близько 400 тис., за офіційною оцінкою молдовського Нацбюро статистики, вважаються зайнятими в неформальному секторі країни та близько 330 тис. працюють за її межами.

Щодо заробітчан є й значно вищі оцінки їхньої чисельності аж до фантастичних 0,8–1 млн, проте й

офіційно визнана цифра дає уявлення про роль працевлаштування за кордоном, адже є еквівалентом майже половини офіційних найманих працівників, або більш як у півтора рази перевищує кількість усіх формально й неформально зайнятих у промисловості та будівництві в самій Молдові.

Молдова фактично завершила переорієнтацію торгівлі на країни ЄС: 2014 року туди було продано понад половину всіх експортованих товарів, у 2015-му — 61,9%, а в січні 2016-го — вже 66,8%. Тож її добробут дедалі більше залежить від ситуації в країнах Євросоюзу. Натомість стрімко зменшується коліс велика залежність від ринку РФ, яку Кремль традиційно використовував для політичного шантажу Молдови: якщо ще в 2014-му там було реалізовано 18,1% усього молдовського експорту, то в 2015-му — лише 12,2%, а в січні 2016-го — 7,9%. При цьому загальні обсяги вивозу з країни фактично не змінилися: у 2013 році — €1,83 млрд, у 2015-му — €1,78 млрд, тож втрата російського ринку була успішно компенсована збільшенням поставок на європейський.

Утім, у валютних доходах Молдови експорт товарів відіграє значно меншу роль, аніж в інших країнах регіону, зокрема й Україні. За даними Нацбюро статистики Молдови, у 2015-му експорт власне молдовських товарів становив €1,18 млрд, реекспорт — ще €0,6 млрд. Натомість тільки офіційні перекази від заробітчан сягнули €1,01 млрд. Статистики щодо експорту послуг у 2015 році наразі немає, але про те, що вони також зіставні з цими показниками, свідчать дані за 2014-й (тоді вони забезпечили країні еквівалент €0,85 млрд).

Експорт робочої сили є одним з основних джерел покриття дефіциту зовнішньої торгівлі товарами. Заробітчани й далі активно переказують кошти, більш ніж половина яких, за даними досліджень, спрямовується на заощадження та інвестиції в житло. У 2015-му тільки офіційні перекази становили еквівалент 17,5% ВВП, хоча порівняно з попередніми роками

дещо зменшилися. У доларовому еквіваленті, у якому їх вимірює Нацбанк Молдови, майже на 1/3 через різке здорожчання «американця» до валют країн, де працює більшість молдован (на 19,7% до євро та на 60,6% до російського рубля). Проте й ця сума була зіставною з половиною всіх видатків національного бюджету країни за минулий рік.

До речі, Молдова має набагато краще порівняно з Україною збалансовані державні фінанси. Наприклад, національний бюджет у 2015 році був виконаний у сумі 46,39 млрд левів, а дефіцит становив лише 2,73 млрд левів (2,2% ВВП країни). Це майже увосьмєро менше, ніж, приміром, перекази заробітчан.

При цьому соціальні видатки в країні значно менші порівняно з Україною. Насамперед за рахунок державних пенсійних виплат. По-перше, завдяки кращій віковій структурі населення, вищій народжуваності й повільнішому темпу старіння відсоток пенсіонерів у населенні Молдови нижчий, ніж в Україні. Так, на початок 2016 року в Молдові частка пенсіонерів становила 19,1% усіх мешканців, тоді як в Україні на початок 2014-го (до російської агресії та пов'язаних з нею проблем із визначенням співвідношення кількості пенсіонерів до населення загалом) — 29,9%. По-друге, середня пенсія в Молдові, на відміну від середніх заробітних плат, також значно менша, ніж в Україні: у січні 2016 року вона була еквівалентна 1,43 тис. грн проти 1,7 тис. грн у нас, а в січні 2014-го різниця була ще більшою — відповідно 0,66 тис. грн проти 1,53 тис. грн.

АГРАРИЗАЦІЯ ПО-МОЛДОВСЬКИ

Динамічне зростання економіки Молдови відбувається на тлі її аграризації. Однак якщо в Україні остання після кризи 2008–2009 років увиразнювалася глибоким спадом промисловості (за даними Держстату, на підконтрольній нашій країні території її продукція у 2015-му становила лише 68% показника 2007-го), то в Молдові наразі показники 2007-го в промисловому виробництві не лише відновлені, а й на 3,8% перевершені.

Аграризація по-молдовськи відбувалася на тлі зростання в економіці виробничого сектору загалом. Частка сільського господарства у ВВП за 2008–2015 роки збільшилася з 8,8% до 11,7%, проте на тлі хоч і дещо меншого, але все ж зростання обробної промисловості (з 11,3% до 11,8%). Тоді як в Україні виробничий сектор здавав позиції на користь сфери послуг, а приріст у сільському господарстві донедавна не встигав компенсувати втрати промисловості.

При цьому відрив Молдови від України у виробництві продукції сільського господарства в останні роки був хоч і менш вираженим, аніж за ВВП чи промисловим виробництвом, однак теж суттєвим: обсяг агропродукції там у 2015-му порівняно з 2007-м зріс на 36,8%, тоді як у нас — лише на 27,7%.

Водночас за нинішнім обсягом виробництва більшості видів продукції на одного мешканця Молдова все ще вдвічі-втричі поступається Україні. Її сільське господарство розвивається з прицілом на виробництво фруктів та винограду, яких у країні щороку збирають понад 1 млрд кг. А продукти їх переробки, як-от вино, соки чи консерви, є і ще тривалий час залишатимуться одними з основних в експорті.

Обробна промисловість у Молдові все ще відіграє помірну роль. У ній зайнято менш як 150 тис. праців-

ників, а внесок у ВВП країни 2015-го становив лише €0,68 млрд — у півтора раза менше від переказів заробітчан. Майже 40% випуску забезпечує харчопром, а в його складі найбільш експортоорієнтовані виробники вина, плодоовочеконсервної продукції та спиртних напоїв. Після кризи теж із прицілом на експорт вибуховими темпами розвивалася електротехнічна промисловість, яка працює в кооперації з європейськими компаніями та за давальницькими схемами. Наразі електротехнічна продукція становить лише близько 7% продукції всієї обробної промисловості, проте якщо нинішні темпи зростання збережуться, то вже за кілька років вона може перетворитися на її найбільшу складову. З 2007-го по 2015-й обсяг електротехнічної продукції зріс у 5,85 раза, понад 72% спрямовується на експорт, а в поставках до ЄС вона останнім часом вийшла на перше місце.

Швидко розвивається й фармацевтична промисловість, яка після 2007 року майже подвоїла обсяги виробництва й у 2015-му збула за кордон 38% своєї продукції. Хоч і втратила колишні позиції (у 2000-х забезпечувала до 1/3 товарного експорту Молдови до ЄС), і далі відіграє важливу роль легка промисловість, 83% продукції якої експортується.

НА ПОРОЗІ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ВІЙНИ?

Обсяги експорту молдовської продукції до України, як для найбільшої країни-сусіда, вкрай незначні (у 2015-му €41,3 млн проти €402,3 млн за той самий час до Румунії та €118,6 млн до Білорусі). А в останні роки вони ще й стрімко зменшуються (у 2015-му проти 2014-го більш як удвічі) після девальвації гривні. Натомість Україна за поставками товарів до Молдови (€334,5 млн, або 9,3% усього її імпорту в 2015-му) вже багато років посідає третє місце після Румунії та Росії, випереджаючи таких великих постачальників, як Німеччина, Китай і Туреччина.

МОЛДОВА ФАКТИЧНО ЗАВЕРШИЛА ПЕРЕОРІЄНТАЦІЮ ТОРГІВЛІ НА КРАЇНИ ЄС, ТОЖ ЇЇ ДОБРОБУТ ДЕДАЛІ БІЛЬШЕ ЗАЛЕЖИТЬ ВІД СИТУАЦІЇ В КРАЇНАХ СОЮЗУ

Обсяги нашого експорту до Молдови більше ніж увосьмєро перевищують її поставки до України. Експансія українських товарів провокує невдоволення серед низки молдовських промислових виробників. Нещодавно тамтешнє Міністерство економіки внесло на розгляд уряду країни проект постанови, яким ініціює підвищення з 0% до 10–15% імпортних мит на м'ясо птиці, ковбаси, молоко, масло, сир, морозиво, а також цемент з України. У Києві попередили про ймовірне вживання заходів у відповідь щодо алкогольної продукції з Молдови.

Однак насправді можливостей виграти торговельну війну в Україні не так багато, адже розкручування її спіралі в умовах явно диспропорційної двосторонньої торгівлі здатне більше нашкодити саме нам. Тому, якщо в Кишиневі такі наважатися на дискримінаційні заходи проти українських постачальників, ставку, вочевидь, доведеться робити на пошук асиметричних інструментів тиску, як-от українська позиція з придністровського питання. ■

Парадокс із 24-річною «вислугою»

Катерина Лихогляд, Тирасполь

Кореспондентка *Тижня*, уродженка Придністров'я, з'їздила на свою колишню Батьківщину й дізналася, як живе невизнана «республіка»

Моя сім'я покинула Придністров'я 15 років тому. Причини такі очевидні, що не потребують зайвої згадки. Вже на в'їзді до «столиці» я збагнула, що могла б розпізнати це місто навпомацки.

Тирасполь майже не змінився. У центрі, щоправда, трохи поладнали будівлі й навіть пофарбували «паребрікі», та вже біля під'їзду мене зустріли рідні ями. За рогом той самий кіоск із пресою, де пенсіонери купують примірники комуністичної газети. Поруч «Пиво/Квас» — улітку там розливалось пінне й набігали натовпи спраглих. Стоїть і російський Будинок офіцерів. А й справді, куди йому діватися? Тирасполь, як і раніше, по-білоруськи чистий. Відмінність лише в тому, що сьогодні тут фактично не побачиш ані сміття, ані людей. За різними оцінками, від початку 2000-х кількість населення краю зменшилася майже на третину. Люди голосують ногами — це і є головна епітафія прагненням створити «державу» з Придністров'я.

Придністров'я, що вузькою смужкою розклало свою суверенність на молдовських теренах, у нинішніх реаліях, поза сумнівом, заслуговує гран-прі на фестивалі парадоксів. «Республіка» понад 20 років сповідує надії на визнання й водночас тихо молиться на кримський сценарій приєднання до РФ. Остання ж розмістила тут свій «миротворчий» контингент і, так-сяк підготовуючи тутешні сподівання дешевим газом, не поспішає брати шлюб зі своєю філією «русского міра». Тим часом Молдова, яка на початку 1990-х зі зброєю захищала свою цілісність, сьогодні легалізує сепаратистські документи й реєструє «пемерівський» бізнес, таким чином відкриваючи йому вихід на міжнародні ринки. Природа парадоксу така, що ситуація не шукає логічних пояснень, проте існує в реальності.

ПІД КОВПАКОМ

До перетину кордону думка про охорону суверенності «ПМР» у мене викликала радше іронію, аніж тривогу, допоки зі мною не привітався представник КГБ. Як відомо, «республіка» не частує хлібом-сіллю іноземних писак. То чи варто пояснювати, як тут раді українським журналістам? Про акредитацію навіть не йшлося, оскільки «ПМР» її все одно не видає. Стража придністровської «державності» передусім зацікавила моя прописка. Київська область неминуче вимагала вказати адресу

Чисто й не велелюдно. Перші враження від Тирасполя

прибуття і, певна річ, мету візиту. Після словесних баталій щодо точного зазначення моєї локації в самопроголошеній «республіці» чи то від нудьги, чи то з довіри до мого тираспольського походження гебешник на свій розсуд вказав місце прибуття й побажав щасливої дороги. Позначки в документі не залишив: міжнародне право ж бо забороняє.

Наступного разу із силовиками — чи не єдиним нефейковим утворенням у цій квазідержаві — мені довелося зіткнутися під час спроби сфотографувати будівлі, де містяться «адміністрація президента» та «уряд» «ПМР». І якщо біля першої мене просто попросили ховати фотоапарат, то вдруге наказали вилучити всі знімки. Щоправда, дозволили залишити світлинку з Леніним, який, до речі, тут стоїть перед кожною адмінбудівлею.

«Республіку» ігнорують майже всі міжнародні перевізники. Крім поїзда Москва — Кишинів тираспольській залізниці не доводиться більше обслуговувати жоден рейс. Не квапляться на тутешні аеропорти й іноземні авіалнії. Зрештою, місцеві теж не квапляться: їх просто немає. Щоправда, курсують Придністров'ям кілька міжнародних автобусів. Серед них, зокрема, і сполученням Кишинів — Одеса та Бендери — Київ. Решта маршруток доставляє лише до кордону, далі — пішки.

ШКОЛА ВИЖИВАННЯ

До речі, перетин кордону — чи то в український б'їк, чи в напрямку Молдови — фактично єдиний спосіб тут вижити. Оскільки «пеємерівські» ціни, як то кажуть, не бояться ні Бога, ні чорта, придністровці зазвичай скуповуються поза межами своєї «вітчизни». «Ми поїхали до Одеси, щоб придбати побутову хімію. Ціни в 2,5 раза нижчі, ніж у нас», — ділиться комерційними перемогами педагог однієї з місцевих шкіл. У неї, до речі, як за «республіканськими» мірками, досить висока зарплата — \$200, але, зважаючи на тутешні ціни, це заледве можна назвати доходом. Гривня в тираспольських обмінниках коштує 42 копійки. Місцеві пояснюють такий курс українськими подіями та втратою її позицій щодо долара. Їхньої ж, «республіканської», валюти, певна річ, не торкнулася ані криза, ані війна. Приміром, за один долар у Тирасполі вторговують трохи більш як 11 фейкових рублів. До речі, нещодавно ситуація з придністровським рублем стала зовсім анекдотичною: було випущено серію пластмасових грошей.

«Я ж кажу, переходьте на придністровський рубль. Найстабільніша валюта у світі. Шкода тільки, що його більше ніде не приймають», — жартома вербує мене водій маршрутки, яка долає відстань Київ — Бендери. Природу такої іронії нескладно зрозуміти: цей чоловік чотири рази на тиждень буває в Україні (до речі, з придністровськими номерами, які нібито не мають допускатися на нашу територію).

КОЖЕН ІСТИННИЙ «ПЕЕМЕРІВЕЦЬ» МАЄ ДВА-ТРИ ПАСПОРТИ. ОФОРМЛЮЮТЬ ЗДЕБІЛЬШОГО РОСІЙСЬКЕ ГРОМАДЯНСТВО, ПОДЕКУДИ ОТРИМУЮТЬ І МОЛДОВСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ДОКУМЕНТИ

Там від продажу квитків він отримує визнану світом гривню, чого не скажеш про більшість мешканців краю, які вже кілька тижнів перебувають у валютній блокаді.

«Долари в нас виривають із руками», — бідкаються місцеві. Нещодавно керманіч псевдокраїни в одному з публічних виступів натякнув, що «республіканський» банк втомився стримувати долар. Певна річ, після такої заяви з обмінників вмить зникла вся іноземна валюта. Склалася ситуація, коли голова кусає хвіст: «пеємерівський» рубль не приймає жодна іноземна фінустанова, а іноземна валюта не продається в жодному придністровському банку. Як наслідок — валютний голод ув'язнює в межах самопроголошеної «республіки».

У таких умовах місцеві жителі поповнюють скарбницю вітчизняного холдингу «Шериф». Годі й уявити потужніший акт «патріотизму», якщо врахувати, що ті самі товари українських і молдовських виробників (якими встелені полиці магазинів) тут реалізуються за вдвічі-втричі вищою ціною, у той час як середня зарплата в регіоні становить \$100–150.

«Республіку Шериф» (як охрестили холдинг місцеві) заснував колишній представник карного розшуку Віктор Гушан. Тут, у Тирасполі, розповідають, що розвинути монополію йому допомагали Москва та її ставленик «екс-президент» Смірнов: «Коли почався розвал, сюди з Росії приїжджали

Знайомі «декорації». За 15 років двір, у якому я виросла, зовсім не змінився

представники вищих ешелонів влади, вербували людей, давали їм гроші, щоб швиденько піднялися, організували структури».

ВСЕМОГУТНІЙ «ШЕРИФ»

Сьогодні місцеві скаржаться, що «Шериф» задушив увесь бізнес. Гушану належить мережа супермаркетів та автозаправок, він має власний телевізійний канал і мережі мобільного та стаціонарного зв'язку. Крім того, холдинг володіє контрольними пакетами акцій вино-коньячного й текстильного комбінатів, електротехнічного заводу та хлібокомбінатів. Задля дотримання канонів жанру він також побудував спорткомплекс «Шериф» і створив однойменний футбольний клуб. Що характерно, холдинг незваної «республіки» вільно виходить зі своєю продукцією і на міжнародний ринок. «Пеємерівський» бізнес реєструє свої компанії в Молдові, сплачуючи податки по обидва боки контрольно-пропускних пунктів: і Кишиневу, і Тирасполю.

Як водиться, монополіст має міцний кістяк і в так званому придністровському уряді. З «республікою в республіці» сьогодні відкрито конфронтує нинішня «президент ПМР» Шевчук. Тож очікується, що на вибори очільника «країни», які відбудуться вже в грудні цього року, подасться представник холдингу. Тим часом у «республіці» поширюються чутки навіть про можливий імпічмент «президента». Зокрема, бюджетна сфера нарікає: «Незадоволені, бо дуже багато урізань». За словами представників фінансового управління при «АП», сьогодні «ПМР» видає своїм бюджетникам лише 70% задекларованої зарплати, решта 30% записуються в борг. Така ситуація пояснюється суттєвим урізанням кремлівських дотацій, які становлять лівову частку «республіканського» бюджету.

Про політичні амбіції «Шерифа» на грудневих виборах свідчить і медійна війна, що розпочалася між підконтрольним йому телеканалом «ТСВ» і провладним «ПМР». «Вони говорять абсолютно різне. Як, наприклад, висвітлюють події в Україні російські та українські телеканали, так і тут — повна протилежність», — кажуть місцеві.

Насправді крім протистояння каналів «місцевих еліт» тут також точиться інформаційна війна між російськими та українськими ЗМІ. І останні, очевид-

но, впевнено її програють. «Мені шкода українців, шкода, що вони затуманені. Росія воює? Ну це смішно. Немає війни з Росією, Росія — це гарант миру», — зривається на крик місцева пенсіонерка. «Російських військ на Донбасі немає. Це добровольці», — продовжує свою риторичку «Россия 24». Війну на Донбасі місцеві трактують виключно як міжетнічний конфлікт. «Об'єктивно я можу говорити про те, що сам бачив. Але моя суб'єктивна думка, що це громадянська війна», — переконаний один із місцевих жителів. Згадка про «ДНР-ЛНР» у «пеємерівській» свідомості пробиває фантомний відгук: «Україна увійшла в ту фазу, у якій ми були в 1992-му. У нас ця фаза вже не повернеться ніколи. Завдяки РФ 25 років ми маємо спокій. Звичайно, є нюанси, але вони вирішуються на вищих колах дипломатії».

АРМІЯ ДВОХ СОРТІВ

А вищі кола дипломатії з Кремля, як відомо, декілька років уже відкладають питання виведення кількатисячного військового контингенту РФ з території Молдови. Раніше ротація на цих військових базах відбувалася за рахунок росіян, яких направляли в Придністров'я на службу з території РФ. Тепер лави російської армії тут поповнюються місцевими, які мають громадянство РФ. «Зараз із Росії мало приїжджають, — розповідає Євген із Тирасполя, з яким ми розговорилися на вулиці. — В основному туди як військовозобов'язані йдуть ті, хто має російський паспорт. 1999 рік, 2003-й, 2004-й — усі з Росії були. Одиниці з Придністров'я». Забезпечення «миротворців» теж відбувається на місці. Як розповіла мені людина, близька до військового оточення, Москва переказує кошти своїм відомствам у Придністров'ї, а ті здійснюють необхідні закупівлі. На переконання мого співрозмовника, загалом російські сили в регіоні не мають необхідної потужності для, наприклад, наступу в бік України, однак під час кримських подій «ПМР» таки активізувала роботи на аеродромі, ймовірно, сподіваючись на реалізацію так званого коридору. Водночас «армію» «ПМР» поповнюють здебільшого призовники чи контрактники, які з певних причин не змогли отримати паспорт Росії. «Це ж раніше було просто: маеш свідомство про народження — пішов отримав російське громадянство. Зараз це складніше робиться».

Як правило, кожен істинний «пеємерівець» має два-три паспорти. Оформлюють здебільшого російське громадянство, подекуди отримують і молдовські та українські документи. Паспорт «Придністровської Молдавської» не визнає жодна держава світу, тут його використовують як додаток для вирішення внутрішньо-побутових питань. Подібна риторика й при спробі самоідентифікації жителів «ПМР»: «Незалежність і приєднання до Росії — для нас це вже не одне й те саме. Уже сприймається як єдиний фронт», — пояснила мені колишня однокласниця. За її словами, більшість придністровців із заздрісним подивом згадують анексію Криму: «Тут усі мріють про те саме, що сталося на півострові».

МИРНЕ СПІВІСНУВАННЯ

Натомість прихильників повернення під суверенітет Молдови в Тирасполі зустріти не довелося. Попри те що молдовани тут становлять третину загального національного складу, приблизно стільки

№ ПОЕЗДА	НАПРЯТОК СЛЕДОВАНИЯ	ПРИВІТТЯ	СТОЯНКА	ОТПРАВЛЕННЯ	ПРИМЕЧАНИЯ
101	МОСКВА - КИШИНЬ	16:01	2	16:08	ОТМЕНЕН
102	КИШИНЬ - МОСКВА	16:34	3	17:00	ОТМЕНЕН
103	КИШИНЬ - АСТЕР	17:28	4	18:20	ОТМЕНЕН
104	МОСКВА - КИШИНЬ	18:00	4	18:34	ОТМЕНЕН
105	КИШИНЬ - МОСКВА	18:28	4	19:52	ОТМЕНЕН
106	АСТЕР - КИШИНЬ	20:31	4	20:39	ОТМЕНЕН
107	КИШИНЬ - АСТЕР	20:34	5	21:20	ОТМЕНЕН
108	КИШИНЬ - АСТЕР	21:28	2	21:37	ОТМЕНЕН
109	КИШИНЬ - АСТЕР	21:31	1	21:37	ОТМЕНЕН
110	КИШИНЬ - СИМФЕРОПОЛЬ	21:40	4	22:50	ОТМЕНЕН

Край скасованих потягів. Розклад руху пасажирських поїздів у Тирасполі

само — українці та росіяни, більшість із них прагнуть жити в Союзі Радянських Соціалістичних Республік. «Я молдованин за паспортом, народився в Україні, за суттю росіянин», — оповідає мені придністровську реальність юрист із Тирасполя. Запитання про причини такого палкого небажання реінтеграції з Молдовою лишилося без чіткої відповіді. Закралось враження, що сьогодні тут уже ніхто не збагне ні початків конфлікту, ні його суті. Вони не люблять Молдову за інерцією. Мимоволі на думку спадає питання: а чи не очікує щось подібне й Україну з «ДНР-ЛНР»?

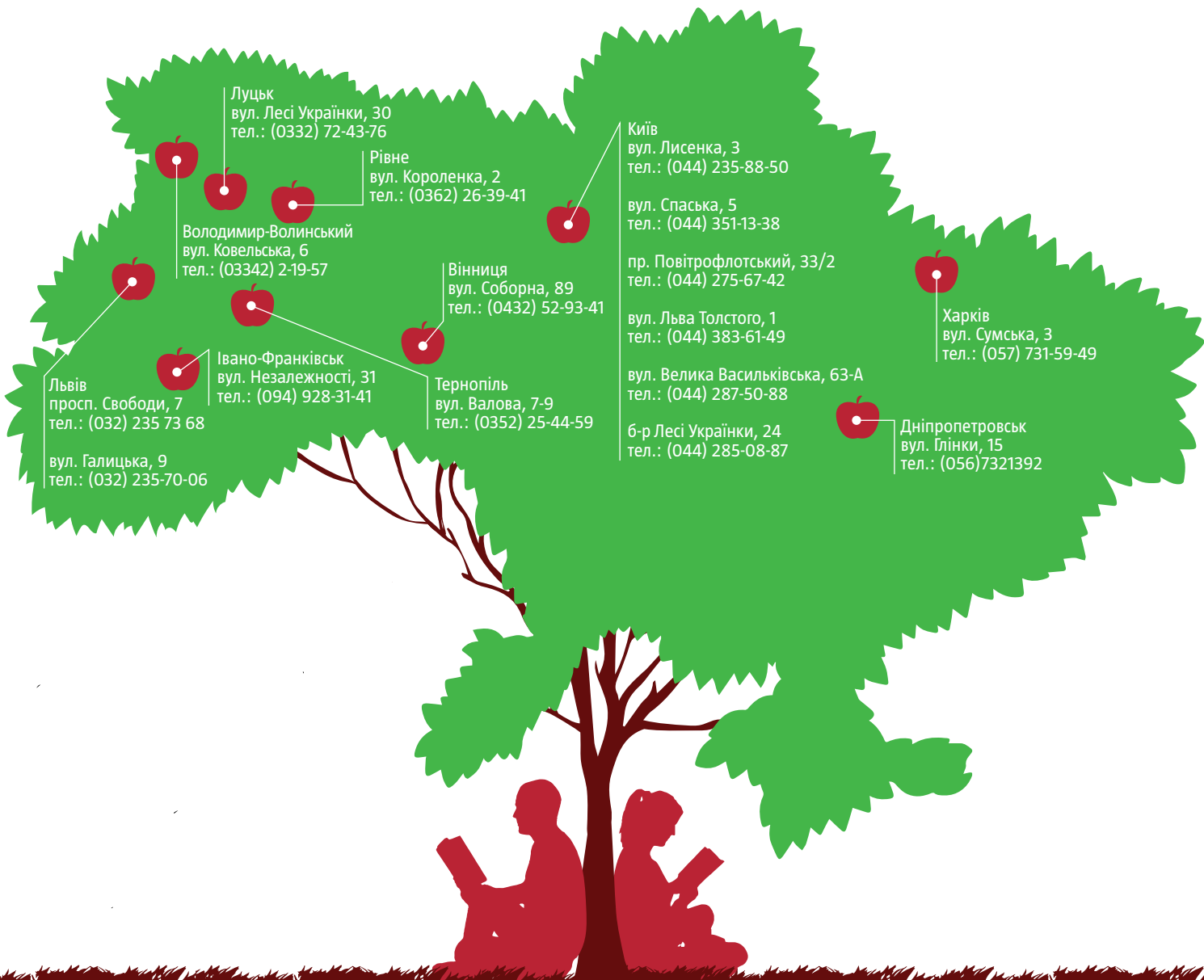
Водночас у побутовому сенсі Молдова та її придністровське відгалуження активно співпрацюють. Сьогодні автівки із сепаратистськими номерами вільно перетинають молдовський пункт пропуску, а Тирасполем спокійно курсують машини з кишинівськими. Крім того, Молдова узаконює всі посвідчення, видані сепаратистськими установами. «На території Молдови ми легалізуємо всі документи, видані після 1992 року», — розповідає придністровський юрист. Це стосується, зокрема, і дипломів про освіту, яку здобувають у Придністров'ї.

До речі, питання освіти в регіоні — цілковита прерогатива Москви. І учні, і студенти навчаються тут за програмами, складеними в Росії. Підручники теж постачає РФ. Як відомо, «республіка» задекларувала рівність трьох мов: російської, молдовської та української. Утім, викладання відбувається лише російською, і якщо молдовська, тобто румунська, вивчається додатково (кирилицею), то про українську тут навіть не згадують. Задля справедливості зазначу, що в Тирасполі є українська школа, а ще Придністровський державний університет імені Тараса Шевченка. Щоправда, представництво української культури в ньому обмежується лише прізвищем Шевченко.

Загалом усі законодавчі ініціативи сепаратистський «владі» надиктовує Москва. «У нас усю по Росії, — розповідає колишня працівниця одного з управлінь місцевого «міністерства просвещення ПМР». — Як тільки якийсь закон затверджується в РФ, він одразу ж ухвалюється в нас». Складно сказати, на яку кількість людей поширюється гібридна юрисдикція «ПМР», оскільки народ стрімко покидає межі «республіки». Насамперед звідси втікає молодь. Ідуть на певний час, ніби на підробітки, і звичайно не повертаються. Тим самим єдиним міжнародним поїздом Кишинів — Москва люди їдуть переважно до Росії, дехто сходить в Україну. ■

К Н И Г А Р Н Я

Луцьк
вул. Лесі Українки, 30
тел.: (0332) 72-43-76

Рівне
вул. Короленка, 2
тел.: (0362) 26-39-41

Володимир-Волинський
вул. Ковельська, 6
тел.: (03342) 2-19-57

Вінниця
вул. Соборна, 89
тел.: (0432) 52-93-41

Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044) 235-88-50

вул. Спаська, 5
тел.: (044) 351-13-38

пр. Повітрофлотський, 33/2
тел.: (044) 275-67-42

вул. Льва Толстого, 1
тел.: (044) 383-61-49

Харків
вул. Сумська, 3
тел.: (057) 731-59-49

Львів
просп. Свободи, 7
тел.: (032) 235 73 68

Івано-Франківськ
вул. Незалежності, 31
тел.: (094) 928-31-41

Тернопіль
вул. Валова, 7-9
тел.: (0352) 25-44-59

вул. Велика Васильківська, 63-А
тел.: (044) 287-50-88

6-р Лесі Українки, 24
тел.: (044) 285-08-87

вул. Галицька, 9
тел.: (032) 235-70-06

Дніпропетровськ
вул. Глінки, 15
тел.: (056)7321392

Чекаємо на вас щодня з 9:00 до 21:00

WWW.BOOK-YE.COM.UA

Румунсько-молдовські колізії

Ігор Лосєв

Хто зацікавлений у збереженні незалежної держави зі столицею в Кишиневі

Нинішнє молдовське суспільство розколоте в питанні насамперед подальших геополітичних перспектив країни. Найбільші суперечності пов'язані з етнічно близькою сусідньою Румунією. Є значні групи населення Республіки Молдова, які виступають за об'єднання двох держав, що одразу ж автоматично зробить молдовських громадян членами Європейського Союзу й НАТО. Чимало його прихильників є і в Румунії, зокрема на найвищому рівні. Так, нещодавно экс-президент Румунії Траян Бесеску написав заяву про надання йому громадянства Молдови...

Є й ті в Молдові, хто виступає за збереження незалежності, а також прихильники відновлення СРСР чи якоїсь форми інтеграції з Російською Федерацією. Причому «інтегристи» з Румунією — це здебільшого люди, які підтримують європейський шлях розвитку, а серед «самостійників» є різні групи геополітичних інтересів, що можуть орієнтуватися як на Брюссель, так і на Москву за безумовного збереження суверенітету (принаймні вони вірять, що й за таких орієнтацій суверенітет можна зберегти). Зрозуміло, що Російська Федерація рішуче проти як об'єднання Молдови з Румунією, так і самостійного її просування на Захід. Їх об'єднання назавжди перекреслить мрії кремлівських начальників про відродження імперії в кордонах 1990 року. Все це породжує і в самій Молдові, і за її межами жваві дискусії стосовно того, чи існує самостійний молдовський народ, чи це органічна, хоча й дещо своєрідна частина румунського? Чи існує самостійна молдовська мова, чи вона насправді є румунською? Всупереч багатьом ідеологічним конструкціям, молдовська мова вперто не хоче принципово відрізнятись від румунської, важко кудись подіти спільних румунсько-молдовських класиків літератури (Емінеску, Крянґе та ін.); румуни та молдовани без перекладача чудово розуміють одне одного; молдовська ідентичність не конфліктує з румунською завдяки спільності традицій і звичаїв, єдиний фольклор тощо. А регіональні відмінності — то не наслідок етнологічних, лінгвістичних, культурних процесів, а підсумок політичних колізій. На початку XIX століття Східна Молдова була силою зброї відірвана від Західної Молдови й майже 200 років розвивалася в мало не цілковитій ізоляції від неї за межею державного кордону Російської імперії. У Західній Молдові з центрами в містах Яси, Галау, Бреїла жили такі самі молдовани, але належали вони до іншої держави. Чому? Тому що була російсько-турецька війна 1806–1812 років, яка закінчилася Бухарестською мирною угодою 1812-го, за якою територія між Дністром і Прутом відійшла до Російської імперії та була змушена розвиватися відповідно до норм, звичаїв і політичної системи останньої. Зокрема, йшлося про російську

стратегію «обрусіння» іногородців. Усе робилося не завжди швидко, але невідворотно: у другій половині XIX століття викладання в Східній Молдові (вона ж Бессарабія) було переведено на російську мову. Всупереч імперським легендам, це не призвело до зростання освіченості на підконтрольних територіях, неписьмених було 90% населення. Між іншим, у XX столітті, коли Східна Молдова стане на 20 років частиною королівської Румунії, частка неписьмених сягне 75% і Румунію за таке неподобство дуже критикуватимуть у радянських виданнях. Захопивши Бессарабію на початку XIX століття, росіяни заходилися штучно там формувати нібито іншу етнічну групу, що буцімто не має спільного з братами за Прутом, на основі проросійської лояльності приблизно так, як нині на основі російсько-радянської культури, мови й свідомо насаджуваної ненависті до Києва та «укропів» відбувається в «ДНР» і «ЛНР». Імперські методології мають багату й тривалу історію. Молдован починають усіяло протиставляти королівській Румунії, насаджують російську мову та проросійські культурні орієнтації, русифікують освіту й церкву, ведуть антирумунську пропаганду, запроваджують примусово кирилицю всупереч румунській латиниці. Хоча середньовічні Молдова та Валахія мали й власну кириличну традицію...

МОЛДОВСЬКА АВТОНОМНА РЕСПУБЛІКА БУЛА ПОСТІЙНИМ НАГАДУВАННЯМ КОРОЛІВСЬКІЙ РУМУНІЇ ПРО ТЕ, ЩО РОСІЯ ПОВЕРТАЄТЬСЯ Й ЗАБЕРЕ ВСЮ СХІДНУ МОЛДОВУ, ЩО Й СТАЛОСЯ В 1940 РОЦІ

Однак до 1917-го це не забезпечило цілковитого успіху русифікаторам, етнодемографічна потуга східних молдован не була зведена нанівець, і в Бессарабії зробили спробу усамостійнитися, для чого створили «Сфатул Церій» (Крайову раду) — національний орган автономного самоврядування, подібний до Української Центральної Ради. 2 (15) грудня 1917 року «Сфатул Церій» проголосив Молдову народною республікою, а себе її верховною владою.

У січні 1918-го на території Бессарабії ввійшли румунські війська, і в березні 1918-го «Сфатул Церій» оголосив про «умовне», а в грудні про «безумовне» приєднання її до Румунії.

Радянська Росія від самого початку цих геополітичних змін не визнала й не приховувала прагнення реваншу. Це прагнення набуло адміністративного оформлення у вигляді Молдовської автономної республіки у складі УСРР (так тоді називалася радянська Україна). Автономію сформували з кількох районів українських Подільської та Одеської губерній.

Століття тому. «Сфатул Церій», національний молдовський орган, у 1918 році обрав курс на інтеграцію до Румунії

Згодом Україна ті землі втратить назавжди... Нинішнє Придністров'я — це переважно ті самі райони. Велику роль у створенні Молдовської автономії відіграв командир червоного кавалерійського корпусу Григорій Котовський, етнічний молдованин.

Корпус дислокувався на теренах, що й стали основою автономії. На той час червона кавалерія була привілейованим родом військ у СРСР, вище військове керівництво якого поділялося на кілька кланів. Найпотужніший поміж них клан «конармійців», вихідців із Кінної армії Будьонного та Ворошилова, де членом військової ради був Сталін. Існували також клани «піхотинців», «червоних козаків» та ін. Котовський уособлював окремих клан «котовців».

Тоді кожен кавалерійський корпус був «державою в державі». До його складу крім військ входили майстерні, підприємства, інфраструктури, кінні заводи, радгоспи тощо. То були потужні господарсько-виробничі одиниці. Комкори мали величезний вплив на своїх місцях дислокації, виступаючи в ролі некоронованих королів територій своїх корпусів. Так, Котовський бачив і свій особистий інтерес в утворенні Молдовської автономії, що територіально збіглася з районом дислокації його військ. Звісно, цей його інтерес у той період абсолютно відповідав і геополітичній зацікавленості червоної Москви. 12 жовтня 1924 року 3-тя сесія Всеукраїнського ЦВК ухвалила рішення про утворення Молдовської автономної республіки в складі УСРР зі столицею спочатку в місті Балта, а з 1929-го в Тирасполі.

До речі, коли розповідають про загадкове вбивство комкора Григорія Котовського, то все зводять до якоїсь інтимно-альковної історії кохання та ревності. Так, Григорій Котовський мав темперамент Григорія Распутіна, але є й інша, геополітична версія його загибелі. Москву почав непокоїти цей дуже самостійний і впливовий політичний та військовий діяч, що керував стратегічно важливою територією на кордоні з етнічно близькою королівською Румунією, маючи у своїх руках один із найкращих радянських кавалерійських корпусів. Поведінка цього ушлявленого героя громадянської війни могла в

будь-який момент стати непрогнозованою. Тоді ще було не дуже зручно заарештувати, засудити й розстріляти (все це прийде в 1937-му) такого заслуженого полковника, але політичних убивств чекістські органи ніколи не цуралися, а в нетрях радянських спецслужб завжди можна було знайти «відмороженого» білогвардійця, на якого легко все списати...

Молдовська автономна республіка була постійним нагадуванням королівській Румунії про те, що Росія повертається й забере всю Східну Молдову, що й сталося в 1940 році. У складі УСРР вона була основою майбутнього приєднання всієї Молдови до СРСР. Саме з такою метою створювалася Карело-Фінська Радянська Соціалістична Республіка як ядро радянізації, до якого мали приєднати всю Фінляндію. Коли не вдалося, КФРСР спочатку перетворили на автономію, а потім, зрозумівши, що Фінляндію вже не повернути, слово «Фінська» з назви автономії прибрали.

Нині таку саму функцію в російських планах ліквідації Української держави мають виконати «ДНР» і «ЛНР». За найменшої нагоди цей московський протекторат, сказати б, напівфабрикат майбутнього протекторату «Малоросія» буде використаний Москвою для «остаточного вирішення» українського питання.

А румунсько-молдовські колізії всі роки незалежності Молдови потужно впливають на внутрішньополітичний ландшафт республіки та її геополітичні орієнтації. Від відповіді на запитання про молдовську етнокультурну ідентичність залежить надзвичайно багато. Якщо молдовани Східної Молдови є окремою політичною нацією, а не частиною великого радянського народу, тоді про об'єднання з Румунією не може бути й мови. І тоді в них власний важкий і тривалий шлях до Європейського Союзу й НАТО, а можливо, і в іншому напрямку, чого також виключати не можна. Це потребуватиме відмови від вельми спокусливої румунської геополітичної парасолі, за яку, однак, доведеться розрахуватися втратою власного державного суверенітету й погодитися на роль однієї з провінцій великої Румунії. І не факт, що це буде улюблена й привілейована провінція порівняно в Валахією, Трансильванією чи Західною Молдовою. Проте власного суверенного голосу молдовани вже не матимуть, і змінити своє рішення, коли воно виявиться помилковим, буде вкрай складно, якщо взагалі реально. Крім того, у разі ліквідації через приєднання до Румунії Республіки Молдова Придністров'я здобуде міжнародно визнане право на самовизначення. І куди нинішнє Придністров'я визначиться? Напевно, туди ж, куди й «ДНР» і «ЛНР», яки в них з'явилася така можливість...

Україна об'єктивно не зацікавлена в приєднанні Молдови до Румунії, адже це посилить шовіністичні кола геополітичних реваншистів Румунії, а надто румунсько-імперських організацій на кшталт «Романія маре» («Велика Румунія») і «Ватра романеска» («Румунське вогнище»), що мріють про «румунські» землі аж до українського міста Миколаєва... І не треба думати, що то такі вже маргінальні структури. Вони мають чималий вплив на парламент та уряд своєї країни, які не забувають про специфічну роботу зі своїми етнічними меншинами на теренах України. Варто згадати, що лише в Чернівецькій області нашим громадянам було роздано щонайменше 40 тис. румунських паспортів... Тому хай живе незалежна Молдова! ■

Євген Головаха:

«Масові субсидії породжуватимуть покоління утриманців»

Заступник директора Інституту соціології НАНУ Євген Головаха розповів *Тижню* про величезну соціальну бомбу, яку закладає нині на десятиліття вперед нерозважлива політика влади.

В Україні нікому очолити хвилю соціального невдоволення, адже немає адекватних лівих сил. Та й неадекватних уже немає, бо заборонили. У нас узагалі політичних сил як таких не існує. Праві — трансформувалися в шовіністичні. Тож третій Майдан якщо таки почнеться, то буде вже радикальним, екстра-Майданом.

Найгірше, що політикум так і не породив за ці два роки жодної адекватної альтернативи, усе так само «на манежі» лідерські проекти під конкретних персон. Єдине, що об'єднує українську так звану еліту, — це презирство до тих, хто до неї не потрапив. Тому вона і вважає: якщо ти не один із нас, щодо тебе жодних правил. Саме цим усе й пояснюється.

Саме нинішня влада породила величезну соціальну проблему, яку доведеться вирішувати не одному поколінню українців. Кажучи про так звані реформи (Янукович, до речі, їх теж проводив), ми повинні розуміти, що йдеться насамперед про підвищення всіх можливих цін, податків і тарифів. Іншого розуміння у вітчизняних «реформаторів» не видно. Реформа в розумінні нинішньої влади — це нагода зідрати з людей іще одну шкуру, щоб знову могли говорити про реформи через Міністерство інформації, на яке кошти знайшлися. Ще два роки тому з риторики людей, які здобули владу, було видно, що вони не розуміють реальної ситуації. Тобто €200 цілком можна платити за квартиру в Європі, ось тільки в нас середня зарплата була станом на 2014-й €250, а зараз €150. Якимось не сходиться трохи. Але слід віддати належне панові Яценюку: на відміну від решти реформ, що рухаються якись дуже дивовижним способом, програма підвищення тарифів єдина реалізується із залізною впоряданістю й напором.

Як вирішення проблеми було запропоновано програму так званих субсидій. Це для бідних. А багаті, мовляв, хай платять. На практиці все виявилось не так. За підвищення тарифів розраховується державний бюджет, тобто всі громадяни. Що консервація тарифів, що субсидія для держскарбниці те саме, просто гроші перекладаються з однієї кишені в іншу. При цьому більше стає людей,

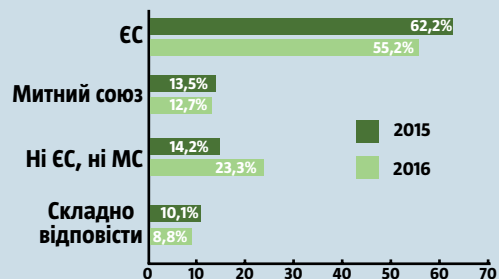
Записав
Богдан Буткевич

які ті субсидії отримують. Тобто якщо державі різниці немає, то ось у соціальному сенсі такий крок дуже небезпечний і страшний. І ось чому.

Для людей нестерпна ідея втрачати. Є такий соціальний закон. Тобто не така страшна перспектива не отримати чогось, наприклад, підвищеного зарплатку, як відчуття того, що ти щось утратив — ту ж таки зарплату. І другий закон: люди ніколи не відмовляються від дармових грошей. При цьому в нас постійно збільшується кількість громадян, що не здатні самі платити за комунальні послуги й братимуть субсидію. Що це означає? Те, що вони визнають себе утриманцями, особами несамостійними. Тобто що більше населення має

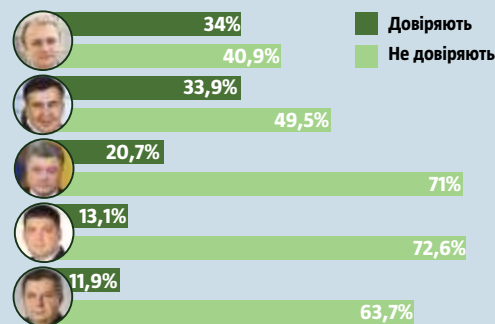
Геополітична визначеність

Який напрям інтеграції слід вибрати Україні?

Арифметика розчарування

Рівень довіри/недовіри до політиків

Лідери за недовірою

За даними Інституту Горшеніна

ФОТО: УНАН

таку державну допомогу, то більше в нас соціальних утриманців, які ненавидять свого благодійника. І за будь-якого зручного випадку ці люди, мов колись клієнти римських патрициїв, укусять його. Адже вони фактично добровільно визнають, що не здатні забезпечити себе й родину. Гроші ці люди візьмуть, але, посилюючи потенціал несамостійності й заздрості, ми творимо прошарок тих, хто буде готовий на все для збереження своєї халяви.

Від цих людей не варто очікувати активних дій. Проблема якраз у тому, що вони не робитимуть нічого. Бо якщо хтось хоч раз визнає себе утриманцем, то він на утриманні так і житиме й ніколи цього не відцурається. Тобто, навіть якщо їхні доходи почнуть зростати, такі громадяни не відмовлятимуться від дармового шматка й зароблене переводитимуть у тінь. Навіть заробляючи десять, двома надурняк ніколи в житті вони не погребують. Таким чином, почнуться широкомасштабні процеси тінізації. Ні, ці громадяни не протестуватимуть: утриманці — найменш вибуховий матеріал. Тобто зараз створюється широченний прошарок вічних утриманців із відповідною психологією, які приймуть будь-що й будь-кого, хто гарантуватиме їм продовження халяви.

На схожому 40 років тому «погоріли» США, які породили вже третє покоління так званих welfare-дітей. Тоді вони перевели повністю на державне утримання матерів-одиначок. Здавалось би, гарна й правильна ініціатива. Але будь-яке утриманство — погано. Ці жінки, навіть знайшовши собі чоловіка, робили все, щоб не випасти з програми, тобто не виходили заміж. Їхні доньки йшли тим самим шляхом: народжували в ранньому віці дітей, не вступали в шлюб і користу-

валися програмою державного утримання. Зрозуміло, що, за статистикою, діти з таких родин дуже часто, навіть у більшості випадків, поповнювали лави криміналу. А тому цілі райони були зтягнуті в злочинність і безпросвітність. Американці вже 10 років шукають вихід із цього глухого кута, програмі поступово згортали й нарешті скасували зовсім, та все одно їхні дослідники вважають, що усунути її ефект можна буде через дуже багато років. Так само й в Україні руками уряду створюються гетто.

Понад те, це тотальне субсидування здатне цілком загальмувати процес децентралізації. Адже загальновідомо, що зарплати в маленьких містах просто жалюгідні. Відповідно там буде вищий відсоток залучених до програми. Отже, матимемо цілі утриманські анклавні, які ніколи не зможуть бути самостійними. Понад те, вони цього й не хотітимуть. Яка децентралізація, яке самоврядування, яка активність? Це будуть гетто з відповідним мисленням — дармовим.

Українське суспільство має величезні шанси потрапити в цю пастку після кількох років неадекватного управління ним. Нагадаю, ця програма субсидій поширена в нас уже на близько 4 млн родин. Не людей, підкреслюю, а саме родин, тобто орієнтовно на 10 млн осіб. А якщо тарифи ще раз подвоять, кількість утриманців сягне 15–20 млн. Це вже майже половина населення країни й критична межа. Суспільство, де утриманців 40–50%, не буде дієздатним. Адже вони на забезпеченні держави. Беручи допомогу в родичів, а тим

ЗА ОСТАННІ ДВА РОКИ В СУСПІЛЬСТВІ СТАЛОСЯ ТІЛЬКИ ОДНЕ ПОЗИТИВНЕ ЗРУШЕННЯ. УСІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОКАЗУЮТЬ, ЩО 55–60% ГРОМАДЯН ВИСТУПАЮТЬ ЗА ЄВРОАТЛАНТИЧНИЙ ВЕКТОР

більше в банку, ти знаєш, що повинен повернути копшти, у тебе є мотивація вирватись із цього стану. Із державою все зовсім інакше: віддавати не хоче ніхто. А надто з огляду на амбівалентність, яка в нас, українців, у голові: з одного боку, люди й зараз упевнені, що держава їм винна, а з другого — вважають її ворогом. Ця проблема геттоїзації країни закладає мбумбу під майбутні покоління. Так, зараз можна знайти нагальніші питання, однак ця проблема для наших дітей.

За останні два роки в суспільстві сталось тільки одне позитивне зрушення: нарешті зроблено геополітичний вибір. Усі дослідження показують, що 55–60% громадян виступають за євроатлантичний вектор. Звичайно, цьому «допомогли» війна й відрізання найбільш проросійського електорату з Криму та частини Донбасу, фактично його історичної частини. Така зміна — єдине, що вселяє оптимізм. Однак залишилися і подвійні стандарти мислення, і популізм, і решта негативних факторів, помножених на зубожіння та психологічні травми від війни. Головне — ми не припиняємо робити один крок у бік Європи й тут-таки два назад. ■

Сирія: чия проблема?

Віталій Рибак

Як війна на Близькому Сході змінила баланс сил на глобальній політичній арені

Неочевидна перемога. Минулого тижня Джон Керрі відвідав Москву — втретє за останні десять місяців

Протягом п'яти років сирійський конфлікт встиг забрати життя більш ніж 250 тис. сирійців і змусив майже 5 млн людей — п'яту частину населення країни — покинути власні домівки й шукати шанс на виживання деінде. Сирія — ілюстрація того, що може статися, коли диктатор не хоче прислухатися до голосу народу й намагається заглушити його силою.

Пригадаймо, як усе починалося: у квітні 2011-го на хвилі Арабської весни мирні протести почались і в Сирії. Силowym органам відразу дали дозвіл на застосування вогнепальної зброї: планувалося задушити революцію в зародку й не допустити повторення єгипетського сценарію. Проте сталося навпаки: розстріли мирних мітингувальників перетворили точкові протести на багатотисячні демонстрації за відставку президента Асада, які відбувалися по всій країні.

Зрозуміло, що люди довго не витримають, коли в них стріляють. Із часом протестанти почали брати до рук зброю та виганяти силовиків зі своїх міст. Уже в 2012-му бойові дії докотилися й до столиці

країни Дамаска. У боротьбі з повстанцями режим Асада не соромився бомбардувати кластерними боєприпасами та застосовувати хімічну зброю. Від початку війни було скоєно незліченну кількість воєнних злочинів проти цивільного населення, і ООН тут безсила.

А з червня 2014-го до війни долучилася й ново-проголошена «Ісламська держава Іраку та Леванту». Джихадисти відкрили третій фронт, скориставшись хаосом у країні та розколом повстанців на два крила: помірне секулярне та радикальне ісламістське, і залучили на свій бік багато нових бійців.

Війна втягнула в протистояння й найбільших гравців на геополітичній арені. Сполучені Штати майже від її початку підтримували помірне крило зброєю, а Росія — режим Асада. Крім того, звучать звинувачення РФ у причетності до розвитку «ІДІЛ».

У 2016-му численні спроби міжнародної спільноти, схоже, нарешті почали діяти. Крихке часткове перемир'я триває, Росія нібито виводить війська, а сторони на міжнародній арені починають домовлятися про те, як вести Сирію до мирного життя. Але

тут виникають питання. Чи перемир'я взагалі реальне й наскільки воно стабільне? Яке місце Сирії в геополітиці зараз? Що робити з Асадом і як країна житиме після війни?

ПРИМАРНИЙ МИР

26 лютого 2016 року Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію про часткове перемир'я, яка супроводжувалася договором про припинення бойових дій, підписаним Сполученими Штатами та Росією в Женеві, а також створенням спеціальної моніторингової групи, очолюваної США та РФ, що мала б контролювати виконання умов перемир'я.

Мир був частковим, адже він не передбачав повного припинення вогню в Сирії. Силу й далі можна застосовувати проти визначених ООН терористичних організацій. Таким чином, головна мета угоди — розібратися із загрозою з боку «Ісламської держави» та сирійських груп «Аль-Каїда», які досягли значних успіхів протягом останніх років війни.

Сторони були досить задоволені угодою. Барак Обама після підписання договору у своїй промові висловив сподівання на те, що перемир'я підштовхне режим Асада та повстанців до переговорів стосовно повноцінного миру й змістить фокус на найбільшу загрозу — «Ісламську державу». Він також попередив Асада, що світ уважно стежитиме за дотриманням умов угоди. Зрозуміло, що Штати шукають будь-яку нагоду, щоб усунути сирійського диктатора з посади президента.

Риторика Владіміра Путіна була схожою, проте оптимістичнішою. Він казав, що ця угода може радикально змінити розстановку сил у Сирії й стати чудовим підґрунтям для майбутніх переговорів. Друг Путіна Башар Асад дотримувався лінії російського президента, називаючи угоду «променем надії» і вкотре наголосивши, що тільки його уряд може перемогти «Ісламську державу» в Сирії.

Одразу варто зауважити, що цей план починає давати свої плоди. 27 березня військам сирійської влади вдалося відвоювати в бойовиків «ІД» Пальміру, яка перебувала в їхніх руках майже два роки. Місто має чимало архітектурних пам'яток греко-римської епохи, що є важливою історичною спадщиною та охороняються ЮНЕСКО. Це також важливий стратегічний пункт, який може стати базою для подальших атак на позиції «Ісламської держави», що протягом останніх 14 місяців уже втратила майже чверть захоплених територій.

Експерти медіа-мережі Al Jazeera взагалі переконані, що перемога сирійських військ стане переломною у всій подальшій кампанії проти джихадистів насамперед тому, що вона зламала їхній бойовий дух. Пальміра — це вже друга стратегічна точка, яку бойовики втратили протягом останніх трьох місяців. На початку січня 2016 року армія Іраку відбила місто Рамаді, яке було одним із центрів «Ісламської держави» ще з 2014-го.

ГЛИНЯНИЙ КОЛОС КРОКУЄ ДАЛІ

Але хто точно виграє від сирійського конфлікту, то це Владімір Путін. Ще не так давно провідні західні ЗМІ писали про «порожню міць» та «порожню перемогу» Росії. Справді, санкції та падіння ціни на нафту занурили країну в економічну кризу, і тепер вона змушена урізати багато «ци-

вільних» статей бюджету, щоб підтримувати свою військову міць. Проте важко не погодитись і з тим, що сирійська кампанія стала успішною для очільника Кремля.

Ще під час 70-ї, ювілейної сесії Генеральної Асамблеї ООН у вересні минулого року Путін запропонував створити міжнародну коаліцію проти «Ісламської держави». Тоді його мало хто послухав, адже лише кілька днів тому російська авіація розпочала бойову операцію в Сирії, нібито бомбардуючи позиції джихадистів, але чомусь не рідше жертвами ставало цивільне населення на території, підконтрольній повстанцям, де бойовиків «ІД» не було й близько. Спроба Путіна прорвати політичну блокаду була надто очевидною.

Але ж, зрештою, вже можна визнати, що йому це таки вдалося, просто не одразу. Сирійська операція, яка стала найбільшою офіційною бойовою операцією за межами Росії з часів розпаду Радянського Союзу, виявилася успішною в кількох вимірах. По-перше, Путін підтримав війська Башара Асада, давши їм можливість перегрупуватися та підготуватися до подальшої війни. Крім того, господар Кремля підкріпив бомбами свою позицію: РФ наполягає на тому, що режим Асада має залишитися. І все це за смішну для Путіна ціну. Офіційні втрати Росії під час операції — шість солдатів і два літаки. Можна згадати й 224 загиблих у катастрофі чартерного рейсу, що повертався до Санкт-Петербурга з Єгипту, але її причетність до військової кампанії РФ у Сирії все ж шита білими нитками.

ПОПРИ ВСІ ДІЇ ПУТІНА В УКРАЇНІ, ЗАХІД ПОЧИНАЄ БАЧИТИ РОСІЮ ЯК ПАРТНЕРА, І ТУТ УЖЕ НЕ НАДТО ВАЖЛИВО, ЧИ ВІН РОБИТЬ ЦЕ ОХОЧЕ, ЧИ ПРОСТО ЗМУШЕНИЙ

Проте найважливішим для Путіна є той факт, що Росія таки прорвала політичну блокаду. Вона була однією зі сторін переговорів під час укладення мирної угоди 27 лютого. Після того європейські лідери Ангела Меркель, Франсуа Олланд, Маттео Ренці та Девід Кемерон здійснили груповий дзвінок у Москву, під час якого обговорили з Путіним способи підтримки перемир'я. Хоча тему майбутнього Башара Асада й не зачіпали, проте домовилися про посилення співпраці в наданні гуманітарної допомоги сирійцям.

У березні Москву також відвідали державний секретар США Джон Керрі та міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмайер. Основним предметом візиту обох дипломатів було саме сирійське питання. І Керрі, і Штайнмайер наголошували на великій ролі Росії у вирішенні сирійської кризи й після переговорів були налаштовані доволі оптимістично, казали, що в перемовинах стосовно встановлення остаточного миру в Сирії є прогрес.

Не менш задоволені були й Владімір Путін та Сергій Лавров, що цілком зрозуміло, адже Сирія — важливий елемент пазла в гібридній війні Росії проти Заходу, і цей елемент став на своє місце. Попри всі дії Путіна в Україні, Захід починає бачити ►

3 новими силами. Після російської операції в Сирії війська Асада готові до нового наступу

Росію як партнера, і тут уже не надто важливо, чи він робить це охоче, чи просто змушений. Тепер, коли місія успішна, і не дивно, що Путін оголосив про виведення більшої частини військового контингенту із Сирії.

СИРІЯ З АСАДОМ?

Башар Асад, схоже, залишиться на посаді президента. Принаймні Росія робить на це ставку, а враховуючи вплив Кремля в Сирії, її сподівання можуть справдитися. І Керрі, і Штайнмайер під час візитів говорили з Путіним про роль Асада в майбутньому врегулюванні, й обоє, схоже, готові змиритися з тим, що він і далі буде президентом. На прес-конференціях після зустрічі з Путіним Джон Керрі казав, що міжнародна спільнота повинна тиснути на Асада, щоб той здійснював реформи в правильному напрямі, а Сергій Лавров, який представляв російську сторону, обмежився фразою про те, що лише сирійці можуть вирішувати, яким шляхом їм іти до миру. Це чудово характеризує мету Росії: залишити якомога більше влади в руках Асада, адже сам Асад у кишені в Путіна.

Через таку тенденцію план «Б» Джона Керрі — федералізація Сирії — здається дедалі менш імовірним, проте досі є альтернативою на той випадок, якщо перемир'я не тримається. План балканізації країн на Близькому Сході не новий: він був розроблений ще Кондолізою Райс. Пані Райс представила його під час візиту до Ізраїлю 2006 року. Зокрема, він передбачав поділ Сирії на кілька окремих країн за етнічними та релігійними ознаками. Керрі ж дещо пом'якшив його: йшлося вже

про федералізацію за схожим принципом, і ця пропозиція обговорювалася в Женеві наприкінці лютого. Але багато експертів критикували таку ідею, наголошуючи на тому, що федерація працює не всюди, а в Сирії може призвести до нерівномірного розподілу ресурсів і спричинити майбутні конфлікти. Окрім того, необхідна цілковита перемога над «Ісламською державою».

Хай там яке майбутнє чекає на Сирію: з Асадом чи без нього, унітарне чи федералістичне, воно буде важким і цілковито залежатиме від допомоги ззов-

ЖАХЛИВІ РУЙНУВАННЯ МІСТ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ В СИРІЇ – ТО НЕ ГОЛОВНА ПРОБЛЕМА. З КРАЇНИ ТІКАЄ ЇЇ МАЙБУТНЄ: ДІТИ ТА МОЛОДІ, ПРАЦЕЗДАТНІ ЛЮДИ

ні. Жахливі руйнування міст та інфраструктури — то не головна проблема. Матеріальне можна відбудувати. Найбільшою проблемою є те, що з країни тікає її майбутнє: діти та молоді, працездатні люди.

У Німеччині мені вдалося поспілкуватися з багатьма біженцями із Сирії. Ніхто з них не вірить, що зможе повернутися додому протягом найближчих років. А дехто взагалі так травмований громадянською війною, що й не знає, чи повернеться туди коли-небудь. Наприклад, один із біженців розповів, що служив в армії Асада, проте дезертирував і втік із країни, адже не міг більше витримувати вбивство цивільного населення. ■

Біти і бюлетені

Соціальні медіа зробили світ демократичнішим. Наразі...

Перше у світі твіт-повідомлення було вкрай нудне. «Якраз налаштував свій twttr», — написав Джек Дорсі, нині генеральний директор Twitter, 21 березня 2006-го. 10 років потому 320 млн щомісячних користувачів цієї мережі посилають сотні мільйонів повідомлень за день. Хоч би якими похмурими були нині перспективи компанії і якими банальними — меседжі, Twitter доклався до ширшої комунікаційної революції. Інтернет дав громадянам більше політичної влади. Але з новими технологіями приходять і ризики.

Скепсис щодо політичного впливу соцмереж, який панував на початку їхнього існування, сьогодні розвіявся. З появою смартфона, програм для обміну повідомленнями й сервісів для потокового відео Twitter та інші соціальні платформи стали незамінними в найрізноманітніших колективних акціях. Вони допомагають швидко знайти однодумців, полегшують поширення повідомлень та мобілізацію мас. І завдяки їм новонароджені протестні рухи можуть функціонувати, принаймні на початку, без лідерів чи формальної організації.

ХТО МАЄ ДОСТУП ДО МІЛЬЙОНІВ ТВІТІВ, МОЖЕ СКЛАСТИ КАРТУ МЕРЕЖ АКТИВІСТІВ, ПРОАНАЛІЗУВАТИ ТЕМИ ЇХНЬОГО СПІЛКУВАННЯ Й ВИЗНАЧИТИ НАЙВПЛИВОВІШИХ

Усе це заслуговує на похвалу. Twitter та інші соціальні медіа зробили світ демократичнішим. Вони дають голос та силу людям, у яких немає ні того, ні того, і не лише в автократичних країнах. Соцмережі розкрутили рухи проти режиму суворої економії на зразок іспанських індігнадос. А нещодавно за їхньою допомогою виникла й набрала сили ініціатива проти насильства щодо афроамериканців Black Lives Matter.

Утім, вплив технологій не буває виключно позитивним чи негативним. Вони завжди можуть бути використані як із добрими, так і зі злими намірами. Соціальні медіа, окрім іншого, допомагають не завжди ідеальним категоріям активістів. І ксенофобські угруповання Німеччини, і «Ісламська держава», наприклад, широко використовують платформи соцмереж. І навіть якщо ці сервіси демократизують політичні рухи, дані, які циркулюють у них, теж можуть сприяти небезпечній концентрації влади.

Інтернет-кампанії залишають великий цифровий слід, який можна проаналізувати — часто в режимі реального часу. Знову-таки Twitter тут

вдалий приклад: той, хто має доступ до мільйонів твітів, може скласти карту мереж активістів, проаналізувати теми їхнього спілкування й визначити найвпливовіших. Таке море цифрової інформації — справжній рай для розвідувальних служб, а надто для автократичних режимів. І ті, і ті можуть використовувати соцмережі як засіб стеження. Щоправда, громадянам залишається шанс захиститися від недремного ока держави шифруванням. Але що більш мережі засекречені, то менш вони соціальні, а отже, у них складніше організувати політичні кампанії.

ВЛАДУ АЛГОРИТМАМ!

Доступ до даних може зосередити владу й у руках приватних осіб чи організацій. У політичних кампаніях, передусім в Америці, інформацію про електорат давно використовують для виявлення потенційних виборців, яким потрібен поштовх, щоб піти проголосувати або змінити свою думку. Завдяки соціальним мережам тепер можна конкретніше визначити потрібні цільові групи виборців. Наприклад, Facebook дає політичним організаціям змогу створювати списки виборців і розміщувати у їхніх новинних стрічках спеціально підбрану агітацію. Це може ще дужче посилити політичну поляризацію, бо таким чином електорат відгороджують від альтернативних поглядів. І такі цифрові кампанії коштують чималих грошей, що вигідно як компаніям, у чийх руках найбільше даних, так і кандидатам із найбільшими фінансовими ресурсами.

Початкове бачення інтернету як самоврядної кібер-Утопії давно вже відійшло в минуле. Але він залишається загальнодоступним надбанням. І небезпека в тому, що централізація даних може знищити багато демократичних здобутків, які з'явилися з приходом соцмереж та інших технологій. ■

Зародження страшної проблеми

Членство Британії в ЄС влаштовує Ірландію, а вихід із нього може роз'ятрити старі рани

Візит до невеличкого та космополітичного Дубліна — суцільне задоволення. Особняки георгіанської епохи нагадують про те, що місто є другим за значенням на Британських островах. Вони чергуються з бутиками та кав'ярнями, де гудуть розмови як не іспанською, то польською. А в ошатному центрі економічний підйом відчутний буквально на дотик. Щонайменше на папері країна вже вийшла з рецесії, отямилася після фінансової допомоги й торік заявила про зростання ВВП на рівні 7,8%, що вп'ятеро вище від середнього показника Єврозони.

Але у весняному повітрі витає й інше відчуття. Елегантні фасади то тут, то там прикрашають чорно-білі плакати, на яких зображені чоловіки з рушницями. У великодні суботу та неділю Ірландія вшановує історичну подію: тижневе повстання 1916 року, під час Першої світової війни. У британських анналах його називають ударом у спину імперії, а в ірландських — героїчною самопожертвою.

Страта його лідерів і саме Великодне повстання каталізували цілий вир подій: сплеск антибритан-

ських настроїв і жорстоких репресій, договір 1921 року про створення двох ірландських парламентів (північного — у Сполученому Королівстві, південного — за його межами) та громадянську війну між прибічниками й противниками цього компромісу.

Ті рани кровоточать досі. В інших країнах переступити через внутрішні чвари допомагають історичні церемонії. Але не в Ірландії, яка застрягла в політичному глухому куті, й пояснити його можуть лише кровні війни з минулого. Правоцентристська партія «Фіне гел», попередники якої підтримали угоду 1921 року, після останніх виборів втратила контроль над парламентом: частка відданих за неї голосів різко впала до 25,5%. Не стали вибори тріумфальними й для опонентів із «Фіанна файл» — партії прагматичних центристів, яка продовжила справу противників згаданої угоди. Вона зміцнила свої позиції, але лише до 24,3%. Тепер жодна з двох політсил не може легко сформувати уряд і жодна не довіряє іншій.

Але чи можна вважати, що, оскільки партії, які постали на ґрунті громадянської війни, разом набрали менше ніж 50%, Ірландія позбувається давніх демонів і дивиться вперед? Нічого подібного. Третій найбільший блок у парламенті — «Шинн фейн» (13,8%), що претендує на звання головного морального спадкоємця повстання 1916 року (й окремо проводить заходи з його вшанування). Набагато непримиренніша за «Фіанна файл», «Шинн фейн» трактує всі політичні домовленості після згаданого повстання як зраду. Зараз вона входить до складу уряду Північної Ірландії, але водночас вважає, що Ірландська республіканська армія, її військове крило, виправдано вела свою війну 25 років, до середини 1990-х, щоб покінчити з британським правлінням в Ольстері.

Після північноірландської угоди 1998 року «Шинн фейн» пообіцяла мирно боротися за об'єднану соціалістичну Ірландію. Але дехто з непримиренних шиннфейнівців вважає компроміс 1998-го нестійким і далі воює. Цього місяця одне таке угруповання вбило в Белфасті офіцера пенітенціарної служби.

Тому прем'єр-міністрові Ірландії Енді Кенні може бути дещо не по собі на парадах великоднього тижня. Його партія «Фіне гел» представляє найбільш англофільський табір у країні й тримається подалі від іредентистів, які називають повстання незавершеною справою. Дехто у «Фіне гел» вважає його непотрібним. На їхню думку, незалежність Ірландії було врешті здобуто не в боях, а ірландськими парламентарями в Лондоні, які діяли мирно й змогли перемогти.

Але напруження у внутрішньоірландських суперечках було б не таким страшним, якби не одна обставина: «брексіт», а з ним загроза, що Ірландії знову доведеться обирати між континентальною Європою та Британією, котра не буде членом ЄС. Кенні обережно висловився, що такий варіант може спричинити «серйозні труднощі» для Північної Ірландії, мирна угода якої ґрунтується на союзі й співпраці Сполученого Королівства та Ірландської Республіки (а отже, обох частин Ірландії) з метою отримання переваг від спільного європейського проекту.

Щоб на глибшому рівні побачити, чому виходу Британії з ЄС ніхто не радий, слід згадати про ще один урок історії. Протягом минулих сторіч Англія, Ірландія та континентальна Європа утворювали трикутник із непростими відносинами. Перша дивилася на другу як на ахіллесову п'яту, у яку могли поцілити вороги з континенту. Ірландські патріоти чекали з Європи підтримки. У 1798 році тамтешні бунтівники кинули виклик короні за сприяння Франції; повстанці 1916-го прийняли допомогу від Німеччини.

Коли 1973-го і Британія, і Ірландія вступили до Європейської економічної спільноти, між ними почала вимальовуватися приємніша парадигма відносин. Ставши формально рівноправними партнерами, ці дві англомовні країни співпрацювали в Брюсселі. Ірландію більше за Британію цікавила допомога фермерам, але в питаннях торгівлі й регулювання їхні позиції часто збігалися. Ірландія встановила контакти на континенті без шкоди для відносин із Британією. Якщо остання вийде з ЄС і залишить Ірландію там самою, цьому щасливому союзу буде покладено край. Когось цікавить питання: а чи не вважатиме тоді за потрібне й ця країна вийти із Союзу? Ірландські виробники бояться, що їм доведеться платити мито на матеріали, виготовлені в Британії. А якщо остання пом'якшить правила для свого бізнесу, то ірландські конкуренти, яким доведеться працювати за європейськими, здіймуть неабиякий лемент.

КОЛИ 1973-ГО І БРИТАНІЯ, І ІРЛАНДІЯ ВСТУПИЛИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СПІЛЬНОТИ, МІЖ НИМИ ПОЧАЛА ВИМАЛЬОВУВАТИСЯ ПРИЄМНІША ПАРАДИГМА ВІДНОСИН

З БРИТАНІЄЮ ЧИ БЕЗ

Страх «брексіту» об'єднує політиків із протилежних кутків політичного рингу. Він одразу проявляється, коли запитати, наприклад, двох молодих представників новообраного парламенту. Міністр транспорту Паскаль Доноґ'ю (від «Фіне гел») каже, що йому подобається працювати з Британією в Європі, наприклад, у питаннях підтримки ліберального режиму для авіаіндустрії. Але з Британією чи без неї Ірландія залишиться в ЄС. На його думку, остання отримала користь від «конкурентної жорсткості» єдиної валюти — євро, хоча Британія до єврозони не належить. Новообраний член

парламенту від «Шинн фейн» Еойн О'Бройн не в захваті від того, що зовнішній кордон ЄС проходить через Ірландію. Але хоч би що робила Британія, він хоче бути в серці європейської політики й боротися з ліберальними ідеями Доноґ'ю пліч-о-пліч зі своїми лівими союзниками, як-от СІРІЗА з Греції або Лейбористська партія Джеремі Корбіна з Британії.

Століттями ірландський народ примудрявся жити на два острови, навіть якщо відносини між ними були дуже прохолодні або взагалі катастрофічні (як 1916-го). Британія та Ірландія давно вже користуються різними валютами: це трохи незручно, але аж ніяк не кінець світу. Відновлення митного й безпекового кордонів між північчю та півднем стане серйознішим викликом. З огляду на географію та родинні зв'язки обом країнам доведеться якимось чином давати собі з цим раду. Але вибір на користь Британії, а не Європи важко уявити навіть з боку ірландських англофілів. І це найсвіжіший урок Великодня 1916 року. ■

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

ЛІКАРСЬКІ
ТАЄМНИЦІ

Швидка допомога рятує від медиків

Гаряча лінія 0-800-500-945

щосереді о 22.00 на телеканалі ZIK

zik

По заставі

Країни Перської затоки переживуть низькі ціни на нафту в короткостроковій перспективі. Але в майбутньому їм доведеться сильно змінюватися

Навколо мчать швидкі автомобілі, торгові центри вщерть заповнені дорогими, розкішними товарами, де не кинеш оком — до неба тягнуться підйомні крани. Але під блискучою обгорткою регіону Перської затоки легко знайти країни, по яких боляче вдарили низькі ціни на нафту (зараз приблизно \$40 за барель). Зростання економіки в цій частині світу сповільнюється, показники безробіття йдуть угору. Політики навіть зважуються вимовляти ще донедавна табуйоване нехороше слово на літеру п: податок.

Нафта посідає центральне місце в економіці шести членів Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), які завдяки «легким грошам» за минулі кілька років могли собі дозволити активні витрати. На відміну від багатьох експортерів чорного золота на кшталт Нігерії та Венесуели в них великі валютні резерви й низькі рівні заборгованості. Це дає змогу перекидати короткострокові дефіцити бюджету. Але в тих країн щедрі державні витрати, а до того ж від нафти дуже залежить приватний сектор. Щоб зберегти стійкий розвиток у період нижчих цін, їхньому керівництву потрібно змінювати структуру економіки.

За підрахунками МВФ, у 2015 році спад ціни на нафту з'їв \$340 млрд державних надходжень арабських країн — її експортерів. На цей рік прогноз іще гірший. Рейтингова агенція Moody's знизила цього місяця рейтинги Бахрейну та Оману й спостерігає за чотирма іншими членами РСАДПЗ (Саудівською Аравією, Кувейтом, Об'єднаними Арабськими Еміратами й Катаром). «Для Перської затоки закінчується ціла епоха, — каже Разан Насер, дипломований фінансовий аналітик банку HSBC (Дубаї), — і наслідки починають проявлятися тільки зараз».

Прибутки від нафтової галузі зазвичай перевищують 80% державних надходжень країн РСАДПЗ. У Саудівській Аравії до кризи вони формували бюджет більш ніж на 90%. Виняток — Дубаї, один з

© 2016 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

еміратів ОАЕ, де нафта забезпечує лише 5% доходу. Це результат успішної диверсифікації: більшість надходжень у державну скарбницю забезпечують туризм та індустрія послуг.

У відповідь на зменшення доходів держави єднують різні стратегії: витрачають резерви й беруть позики, з одного боку, і запроваджують обмеження витратів — із другого. Торік вони вносили в бюджетну політику незначні корективи, як-от обмеження пільг для державних службовців. Цього року заходи будуть суворішими. В Омані всі державні підприємства дістали розпорядження скасувати бонуси на зразок службового автомобіля. У Катарі компанії (зокрема, й Al Jazeera та культурний фонд Qatar Foundation) скоротили штати. Таких поправок Кувейту, ОАЕ й Катару — країнам із невеликим населенням та значними валютними резервами — може вистачити на десяток років.

ПРАВИТЕЛІ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ БОЯТЬСЯ, ЩО ЗМЕНШЕННЯ ДЕРЖВИДАТКІВ ЗМІНІТЬ СУСПІЛЬНИЙ ДОГОВІР, ЗА ЯКИМ ДЕРЖАВА СВОЄЮ ЩЕДРІСТЮ КУПУЄ ЛОЯЛЬНІСТЬ ГРОМАДЯН

Інші три країни в ризикованішому становищі. Резерви Оману та Бахрейну порівняно невеликі. У 2015 році Оман заявив, що бюджет дефіциту перевищив очікування і становив майже 16% ВВП. До кінця 2017 року борг Бахрейну може сягнути 65% ВВП. Щоб збалансувати бюджет, королівству потрібна ціна нафти на рівні \$120. Крім того, в обох країн є ще й інші проблеми. У Бахреїні шіїтська більшість населення невдоволена правлінням сунітської королівської родини. В Омані відсутній брак лідера: султан Кабус знову лікується в Німеччині, медики підозрюють рак.

Аналітиків особливо непокоїть Саудівська Аравія, куди наступного місяця на зустріч із лідерами держав Перської затоки прибуде Барак Обама. Країна має гігантські валютні резерви (на кінець 2014 року приблизно \$740 млрд), але швидкими темпами їх спустошує: у 2015-му витрачено \$115 млрд. 30-мільйонне населення найбільше в регіоні Перської затоки, а ще ж бо є численна королівська родина, яка теж звикла до розкошів.

На щастя, відсутність прогнозів стрімкого зростання цін на нафту змушує таких, як вони, звернути увагу на повний спектр структурних реформ. «Це добре для країн затоки й стане насиченим періодом у політиці», — вважає економіст із Дубаї Насер Саїді. В ОАЕ торік урізали пільги на пальне, інші держави йдуть тим самим шляхом. Бахрейн скасовує субсидії на деякі харчові продукти. Саудівська Аравія піднімає тарифи на електроенергію та воду. Оман зазначає ціну субсидій на пальне в рахунках домогосподарств за електрику, щоб підготувати громадян до необхідності сплачувати все в повному обсязі.

Але тепер, коли реальні ціни майже зрівнялися із субсидованими, простору для економії на скороченні видатків стає менше. Витрати тим часом залишаються високими. Країни Перської затоки не просто зобов'язалися втілити масштабні інфраструктурні проекти (метро, фінансові центри, порти, залізниці). Вони ще й виділяють мільярди доларів на зарплати та допомогу своєму населенню, яке дуже швидко зростає. Ці відносно молоді держави мусять витрачати кошти й на освіту. А ще вони ведуть у регіоні війни, які обходяться дуже дорого.

Крім того, зменшення видатків впливає на новонароджений тут приватний сектор, у якому, за винятком ОАЕ та Бахреїну, діяльність переважно прив'язана до чорного золота (наприклад, послуг у нафтовій галузі) та державних інвестицій (як-от будівництво). Зростання економіки сповільнюється. «Брак контрциклічних заходів лише погіршує ситуацію», — стверджує Разан Насер. Банки запроваджують суворіші умови кредитування саме тоді, коли держава хоче активніше стимулювати дрібний бізнес. За деякими оцінками, нині приватний сектор у країнах Перської затоки генерує меншу частку ВВП, ніж у попередні десятиліття.

Щоб забезпечити збалансованість бюджету в майбутньому, країнам РСАДПЗ потрібно старатися значно більше. Диверсифікація економіки, про яку давно ведуться розмови, повинна початися вже, хоча в несприятливі часи здійснювати її важче. Плани на кшталт стимулювання туризму та розвитку логістики мають добрий вигляд на папері, але в реальному житті все не так однозначно. Саудівська Аравія, наприклад, не дуже хоче, щоб королівством вешталися юрби туристів із Заходу.

До 2018 року в регіоні буде запроваджено скромний податок на додану вартість до 5%, який уже давно обговорюють. Оман підняв корпоративний податок від 12% до 15%. Інші держави розглядають можливість оподаткування доходів експатріантів. Але насамперед державний сектор має позбутися ролі основного працедавця. Це стане великим зрушенням. Громадяни країн Перської затоки звикли заробляти, не докладаючи особливих зусиль. Приватні компанії не створюють достатньо робочих місць для новоспечених випускників університетів, а велика чисельність працівників-експатріантів зумовлює запеклу конкуренцію. Правителі країн Перської затоки бояться, що зменшення держвидатків змінить суспільний договір, за яким держава своєю щедрістю купує лояльність громадян.

Проте вибору в них немає. Нове покоління молодших лідерів, як-от Мугаммад ібн Салман у Саудівській Аравії та Могаммед ібн Зайд в ОАЕ, має більше охоти до рішучих змін. Держави РСАДПЗ пережили кілька надзвичайних років, за які розбудовували інфраструктуру й накопичували заощадження. Але вони надто мало готувалися до майбутнього після нафти. Тепер згаєне доводиться надолужувати. ■

НАЙБІЛЬША
ПОДІЯ
В УКРАЇНІ,
ЩО ОБ'ЄДНУЄ
ЛІТЕРАТУРУ
І МИСТЕЦТВО

VI МІЖНАРОДНИЙ
ФЕСТИВАЛЬ

КНИЖКОВИЙ АРСЕНАЛ

20
24.
04

VI INTERNATIONAL
ARSENAL
BOOK
FESTIVAL

ОРГАНІЗАТОР

МИСТЕЦЬКИЙ
АРСЕНАЛ
MYSTETSKYI
ARSENAL

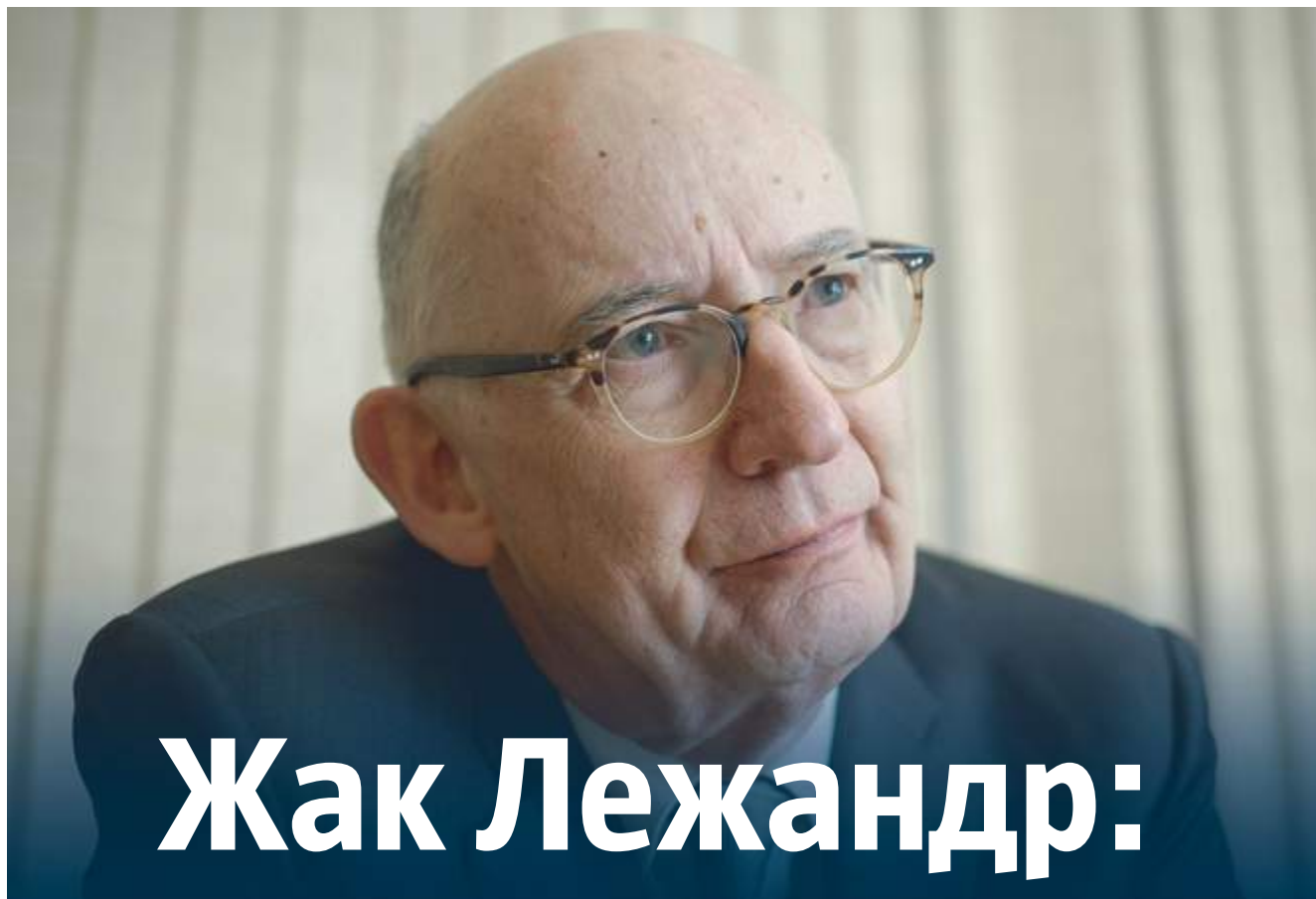
ВУЛ. ЛАВРСЬКА, 12
artarsenal.in.ua

ПІДТРИМКА

БЛАГОДІЙНИЙ
ФОНД
МИСТЕЦЬКИЙ
АРСЕНАЛ

ART
UKRAINE

Жак Лежандр:

«Французи давно усвідомили, що розвиток їхньої мови не може відбуватися за рахунок пригноблення і знищення місцевих мов»

Спілкувалася
Ганна
Трегуб

Французький сенатор Жак Лежандр, що став одним зі спікерів цьогорічних Днів франкофонії в Україні, розповів **Тижню** про дипломатію впливу, мову, діалог культур, а також захист матеріальної та нематеріальної культурної спадщини в себе на батьківщині.

Яку роль у дипломатії та зовнішніх відносинах відіграє поширення конкретної мови? Наскільки відчутні результати такої практики?

— Багато років я обіймав відповідальні посади в уряді й парламенті своєї країни. Зокрема, мої компетенції стосувалися французької мови та франкофонії. Справді, ми можемо говорити про існування певних мовних зон, але однією з їхніх характеристик буде співприсутність багатьох мов. Англійська — найпоширеніша у світі, але нею говорять і на теренах, де існують національні мови. Так само і з французькою. Вона атрибут Франції як країни, але й за кордоном нею послуговуються люди, які володіють ще однією чи низкою інших мов. Французи давно усвідомили, що розвиток їхньої мови не може відбуватися за рахунок пригноблення і знищення місцевих мов. Хай там як, а кожна людина змалечку прив'язана до

своєї рідної мови. Мова — це завжди важлива й політична тема. Відомий дипломат, визнаний у світі діяч і політик, колишній генеральний секретар ООН Бутрос Бутрос Галі, з яким я чимало попрацював, казав: «Використання мови означає співвідношення сил». Отже, це політичне питання, до якого треба ставитись уважно й обережно.

У моїй країні мова завжди була справою державної ваги. Свого часу багато громадян спілкувалися не французькою, а низкою локальних мов: ельзаською, баскською, бретонською, окситанською та ін. Французька стала державною у Франції завдяки королям. Було створено й розвинуто систему, за якої її розуміло все без винятку населення.

У певні історичні періоди французька ставала складовою дипломатії. Із цим пов'язане постання Французького альянсу (Alliance Française), осередків вивчення поширення нашої мови. У XIX столітті Франція опинилася в дипломатичній ізоляції в Європі після війни з Пруссією 1870 року. Тоді вчені й інтелектуали країни утворили громадську організацію, яку назвали Французьким альянсом. Якщо тогочасні європейські уряди не бажали розвивати відносини з Парижем, то громадська

думка в різних частинах континенту залишалася до французів вельми прихильною. Щоб започаткувати чи зміцнити зовнішні зв'язки, ми спиралися на симпатії європейців до наших мови та культури, створюючи осередки вивчення французької в різних куточках Європи. Такий винахід моїх співвітчизників згодом дістав назву «культурна дипломатія». Згодом інші держави теж розвинули цей напрям, хоча першопрохідцем у ньому була Франція. Британська рада, Інститут Сервантеса, Гете-Інститут, Інститут Конфуція — все це з'явилося пізніше. Наш винахід залишився потужним важелем у вибудовуванні відносин із тими країнами, яким цікава французька культура.

Часто мова стає інструментом не просто впливу, а гегемонії однієї держави над іншими. Яким чином після зникнення колоніального світу Франція налагодила контакти з країнами Африки й Азії, що колись політично від неї залежали? Чи стала в пригоді культурна дипломатія?

—1960-ті роки були часом деколонізації у світі, коли зникли величезні імперії, такі як Британська, Французька, Бельгійська. Метрополії дали колоніям право стати незалежними. Десять це відбувалося драматично, з війною, десять за згодою сторін. У випадку Франції без сліз та крові не обійшлося в Індокитаї та Алжирі й зовсім по-іншому сталося в африканських країнах на південь від Сахари. Усі вони змогли самостійно обрати собі мову. На їхніх теренах побутує низка різних мов, але дуже часто не пристосованих до потреб сучасного світу. Лишаючи й розвиваючи свої місцеві мови, усі ці держави зберігають французьку як інструмент входження до сучасного світу. Доволі часто офіційною мовою спілкування в них є французька поряд із однією чи кількома кількістю місцевих. Ми зі свого боку всіляко наголошуємо, що розвиток французької там не має відбуватися на шкоду національним мовам. Це спровокувало б її несприйняття серед населення, бо люди завжди прив'язані до своєї рідної мови.

Біля початків проекту франкофонії стояла не Франція. Мою країну доволі часто звинувачують у неокolonіалізмі. Усі ці закиди, хоч як дивно, лунають із вуст лідерів національних держав, що колись належали до зони впливу Парижа й хочуть зберегти завдяки французькій важіль впливу та зв'язок із сучасним світом.

Серед батьків-засновників франкофонії були президент Сенегалу, всесвітньо відомий поет і філософ Леопольд Седар Сенгор, президент Тунісу Габіб Бурґіба, Лівану — Шарль Гелу, Нігеру — Амані Діорі, король Камбоджі Нородом Сіанук. Усе це представники різних країн, прихильники французької мови й водночас націоналісти, лідери своїх держав. Генерал де Голль (президент французької П'ятої республіки у 1958–1969 роках) підтримав їхню ініціативу, але наголосив, що його країна не буде рушійною силою в цьому починанні, аби Францію не звинувачували ще раз у неокolonіалізмі. Наступним кроком стануть дебати в різних національних країнах, зокрема африканських. Сенгорові закидатимуть, що він потрапив у пастку франкофонії, ставши ініціатором такого руху. Нові держави марксистського спрямування якраз і розвиватимуть концепцію та

Жак Лехандр — французький політичний діяч, сенатор. У 1973–1977 роках — депутат Національної асамблеї від 18-го округу департаменту Нор. Від 1977-го до 1978-го — держсекретар Міністерства праці в уряді Раймона Барра. У 1977–1992-му — мер міста Камбре. У 1992–1998-му — член регіональної ради Нор — Па-де-Кале. Від 1992-го — сенатор від департаменту Нор. У 2008–2011 роках — президент Комісії Сенату з питань культури, освіти та комунікації. Очільник сенатської групи співдружності між Францією та Західною Африкою. Віце-президент Комісії у справах культури у 2005 році, а також голова Комісії з культури Парламентської асамблеї Ради Європи, де він представляв Сенат Франції, у 1995–2008 роках.

дискурс неокolonіалізму. Але ця суперечка поволі стихатиме й цілком зникне після того, як країни, об'єднані проектом франкофонії, проведуть свій перший величезний саміт за участю глав держав та керівників урядів 1997 року в Ханой. Зустріч відбувалася за кількох метрів від мавзолею Хо Ші Міна, лідера комуністичного В'єтнаму. Факт, що перший потужний саміт франкофонії організували в країні, яка довго боролася проти французького й американського колоніалізму, засвідчує, що цей рух не є новим інструментом колонізації.

Відтак роль Франції у проекті франкофонії посилилася. Президент Міттеран працював над тим, як залучити до цієї ініціативи Канаду, де є і англомовні провінції, і франкомовний Квебек. Був час, коли квебекці хотіли відокремитися від решти держави, створити франкомовну автономію. Федеральний уряд Канади з великою недовірою ставився до їхніх ініціатив і дуже не хотів, аби регіон брав участь у різних заходах, зокрема в самітах франкофонії. Потім буде укладено угоду, згідно з котрою на них репрезентуватимуть як Канаду загалом, так і Квебек. 1986 року Франсуа Міттеран улаштував величезний прийом глав держав та керівників урядів франкомовних держав у Версальському палаці. Відтоді кожні два роки за участю найвищого керівництва франкомовних країн відбуваються такі зустрічі, де ведуть дискусії та обговорюють нагальні проблеми, зокрема політичні питання, захист прав людини, демократичних цінностей тощо. Франкофонія стала важливим інструментом дипломатичного життя.

Протягом своєї політичної кар'єри ви були причетні до низки державних органів, що захищають національну спадщину. Які засади й принципи такої діяльності у вашій державі?

—Я дуже відданий справі захисту як матеріальної, так і нематеріальної французької культурної спадщини. Про вияв останньої — мову — ми вже поговорили. Що ж до матеріальної культури, то вона у Франції представлена дуже багато: монументами, різними історичними спорудами. Від початку ХХ століття діє закон про захист французької національної культурної спадщини. Держава бере участь у цьому процесі, зокрема, через фінансові й податкові субсидії. Це вкрай нелегко робити на офіційному рівні, бо історичних будівель та споруд у нас величезна кількість і підтримувати їх у належному стані недешево. Певна частина їх належить безпосередньо державі, і для опіки над ними створено Центр національних пам'яток, де я презентую Сенат в адміністративній раді. Ця інституція займається сотнею ■

найпрестижніших французьких об'єктів, зокрема острівним абатством Мон-Сен-Мішель у Нормандії, Триумфальною аркою в Парижі тощо.

Два тижні тому в Сенаті ми обговорювали нові закони про збереження культурної спадщини. Юридичні новели стосувалися низки речей: вистав, концертів тощо, а також археології, потреби створити так звані архіви територій. Будь-яку ділянку для зведення там будинку чи іншого об'єкта спочатку потрібно дослідити на предмет археологічних залишків. Якщо їх знаходять, то перевагу віддають археологам, які мають задокументувати виявлене, сфотографувати і прийняти рішення, чи має ця територія відповідну наукову цінність. Ще однією темою, яку обговорювали сенатори, були зобов'язання держави щодо пам'яток, їх збереження. Ішлося про критерії та вимоги, які влада повинна висувати до власника такої будівлі, щоб їй не було завдано шкоди, і про механізми, що мають бути задіяні на місцях для підтримки та розвитку французької культурної спадщини. Може йтися, наприклад, про пряме урядове фінансування державних пам'яток і водночас про певні податкові пільги власникові історичної будівлі, який її реставрує. Частина вартості реставраційних робіт може бути списана в порядку звільнення від податків як компенсація за відбудову. Ці закони вже пройшли слухання в

СТАРІ ДЕПО, СКЛАДИ, ВИНАРНІ ЧИ КУЗНІ МОЖУТЬ БУТИ ЗАРАХОВАНІ ДО КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ, ЯКЩО ВОНИ ІЛЮСТРУЮТЬ РОЗВИТОК ПЕВНОЇ ГАЛУЗІ ВИРОБНИЦТВА ЧИ ПРОФЕСІЇ

Національній асамблеї, ухвалені там, доповнені й змінені в Сенаті. Тепер має відбутися фінальна зустріч цих двох сторін для остаточного ухвалення нових законів, які захищатимуть французьку національну історико-культурну спадщину. Окрім того, держава намагається здешевити вартість реставраційних робіт і пильнувати, щоб її не завищували архітектори.

Чи залучають до процесу зберігання культурної спадщини у Франції приватний сектор, тобто власників та членів міських громад?

— Насамперед зауважу, що половина об'єктів культурної спадщини, внесених до відповідних реєстрів, належить приватним особам, а не державі чи комунальним структурам. Якщо вони хочуть відремонтувати певну пам'ятку, яка перебуває в їхній власності (замок, садибу, ферму тощо), органи влади можуть профінансувати такі роботи, натомість домовившись із власником, що кілька днів щороку він залишатиме двері цих об'єктів відчиненими для відвідувачів. Є група пам'яток, які належать містам чи департаментам країни. Якщо громада в особі місцевого самоврядування хочуть привести пам'ятки до ладу, вони можуть це зробити коштом мерії, департаменту й подекуди держави. Я не з чуток знаю, як це відбувається, адже близько 15 років був мером міста Камбре, яке має на своїй території низку пам'яток. Сьогодні,

окрім іншого, до громадян звертаються з пропозицією: якщо бажаєте допомогти у відновленні того чи того історико-культурного об'єкта, можете докластися до цього принаймні фінансово. У моєму рідному місті є музей французького пілота Луї Блерію, який 25 липня 1909 року першим перелетів Ла-Манш. Щоб оновити цей заклад, звернулися до місцевих жителів.

Пам'яткоохоронна діяльність так чи інакше стикається з низкою проблем. Які вони сьогодні у вашій країні?

— Насамперед усе впирається у фінанси. А ще маємо чітко визначити, що є національною культурною спадщиною. Раніше вважали, що йдеться лише про замки, палаци, маєтки французьких аристократів та королів. Нині це визначення стосується ширшого спектра об'єктів, зокрема колишніх заводів, місць і будівель, що свідчать про людську діяльність, але не належали французькому обілітету й не є витворами мистецтва. Тож нині у Франції історико-культурних пам'яток побільшало.

Тобто навіть старі трамвайні депо у Франції захищені державою як об'єкти культури і їх не зносять, щоб побудувати новий шопінг-мол?

— Старі депо, склади, винарні чи кузні можуть бути зараховані до культурної спадщини, якщо вони ілюструють розвиток певної галузі виробництва чи професії. Я виходець із Півночі Франції, де збереглася низка старих заводів і фабрик, бо свого часу там був індустріальний центр країни. Багато з них, зокрема текстильні виробництва, нині не діють, але вони є свідченнями колишньої праці, певної історії. Є і старі занедбані шахти, які ніхто не використовує, але це теж пам'ятки. Утім, знову-таки все впирається у фінанси.

Чи існує стратегія утримання старих французьких промислових та мілітарних споруд, що мають статус культурної пам'ятки? Наприклад, способом перепрофілювання для культурних або інших суспільних потреб...

— У нас діє низка проектів перетворення їх на нові мистецькі осередки. Біля Камбре, де я був мером, є стара шахта, давно не використовувана за призначенням, яку нині переобладнують. Так само з покинутими будівлями. Місто має цілу групу об'єктів мілітарного призначення, яким уже по 200–300 років і які давно ніхто не експлуатує. Я використав їх, щоб створити нові помешкання, спортзали тощо. Це дало змогу зберегти історичні фасади в первинному вигляді й заодно осучаснити будівлю, забезпечивши всі умови, щоб вона знову функціонувала, але вже в іншій ролі. Я представляю французький Сенат у Парламентській асамблеї Ради Європи у Страсбурзі, очолював там Комісію з питань культури та культурної спадщини. Свого часу подавав на її розгляд звіти про збереження пам'яток військово-госпітального типу та планів їх переобладштування для нових функцій. У Франції за це взялися після того, як було знесено Берлінський мур. Знаю, що в багатьох пострадянських країнах у старовинних будівлях діяли лікарні, які згодом перевели звідтіля з міркувань розширення й осучаснення. Важливо, щоб ці об'єкти переобладнували, а не руйнували. ■

Говорити від імені ісламу

Михайло Якубович

Про роль публічних мусульманських інтелектуалів

Зайве повторювати, що сьогодні величезний культурний простір, який традиційно називають ісламським чи мусульманським світом, промовляє величезною кількістю голосів. У них можна розібрати і заклики до миру чи, навпаки, війни, і прагнення свободи та демократії, і обстоювання тоталітаризму в радянському, комуністичному стилі, і промови про гідність людини, і відверте нехтування найважливішим — життям. Ісламський світ, межі якого сьогодні не в Стамбулі, а набагато західніше: у Парижі, Лондоні чи, скажімо, Брюсселі, демонструє щоразу більше парадоксів, коли далеко на Сході можна зустріти прихильників західного лібералізму, а, наприклад, серед мусульман Євросоюзу — почути агресивну риторіку проти «західних цінностей». Пригадую випадок, коли, будучи співорганізатором однієї конференції, я запрошував до участі ректора ісламського навчального закладу з Нідерландів: ініціатори тієї зустрічі бажали почути думку «європейських мусульман» про буття ісламу в світських державах. На загальний подив вона стосувалася не можливостей, які відкриває вільне суспільство, а майже виключно загрози релігійності й інших негативів.

І тут постає складне питання: а хто має право говорити від імені ісламу? Чії голоси з погляду писаних чи неписаних правил відображають речі такими, як вони є насправді, без впливу політики, економіки, культури чи інших «земних» чинників?

Якісні зміни. Марокканець Абдессалам Яссін намагався обґрунтувати своєрідну «реісламізацію» мусульманських суспільств, відродження ісламської науки, економіки, політики

АВТОРИТЕТ ПОПЕРЕДУ НАУКИ

На початку XIX століття, коли мамлюцький Єгипет був завойований Наполеоном, тамтешній історик Абдуррагман аль-Джабарті відверто глузував із європейського способу життя. Скажімо, ходити вдома у взутті або не дотримуватись окремих норм гігієни було справжнім «культурним шоком» для арабів, а Бонапартіві гасла про те, що Бог створив усіх рівними, сприймалися відверто скептично передусім з огляду на майновий поділ. Утім, після двох століть модернізації, яка відбувалась одночасно з вестернізацією, «озахідненням» Сходу, ці тези відійшли в минуле й уже радше східна традиційність стала бачитися чимось у кращому разі екзотичним, у гіршому — варварським.

В ісламі збереглася класична «наукова» (у сенсі передачі знань про віровчення) ієрархія. Десятки тисяч медресе й сотні релігійних університетів щороку випускають знавців мусульманського права, наук про тлумачення Корану, передавачів пророчих традицій та ін. Окремі навчальні заклади («Аз-Зайтуна» в Тунісі, «Аль-Азхар» у Єгипті, ісламські університети в Медині й Ер-Ріяді, духовні центри в іранському місті Кум) приймають студентів із десятків країн, і вплив цих інституцій уже давно помітний далеко за межами регіону. Щоправда, і належність до традиційної наукової ієрархії, де знання передається від шейхів-наставників до учнів, іще не означає, що саме одна людина має право говорити від імені всіх. Муфтії, тобто верховні релігійні авторитети, імами великих мечетей, лідери суфійських згромаджень... Хоч би яким був вплив цих людей, в іншій частині земної кулі знайдеться такий самий мусульманський лідер, котрий може формувати діаметральний протилежний погляд на певні речі.

Кілька років тому у Великій Британії провели цікаве дослідження. Опитавши кількесот впливових мусульман, дослідники виявили, що, попри практичну єдність поглядів на віровчення, у трактуванні окремих аспектів відповіді істотно різняться. Передусім ішлося про призначення жінки в суспільстві та «ісламський» політичний устрій. Аж ніяк не всі духовні лідери погодились із твердженням про «другорядну» роль жіноцтва, а також із трактуванням «халіфату» як єдиної легітимної з погляду ісламу форми правління.

Минуле століття внесло помітні корективи в саме поняття релігійного авторитету в ісламі. З'явився цілий прошарок людей, яких можна назвати «публічними інтелектуалами»: представники наукової, бізнесової, релігійної чи навіть військової еліти, котра промовляє до широкої громадськості не через п'ятничні проповіді в мечетях ▶

чи традиційні уроки після них, а у відповідних телевізійних програмах, книжках, на різноманітних семінарах тощо. Ця «паралельна» система неформалізованого ісламу, яка значною мірою функціонує поряд із «офіційними» релігійними колами, набуває дедалі більшого впливу, охоплюючи мільйони осіб. Ніхто не заважає, наприклад, групі молодих мусульман у Європі слухати й сприймати на віру якогось консервативного проповідника через YouTube, а водночас комусь на Близькому Сході зачитуватися працями мусульманського постмодерніста Насіра Гаміда Абу Зайда. Перший, раз по раз торкаючись руками довгої бороди, повторюватиме, як правильно тримати вказівний палець під час молитви; другий через свої книжки закликатиме до критичного мислення й нового, індивідуально прочитання Корану.

МОВОЮ КОРАНУ Й СУЧАСНОСТІ

Це не означає, втім, що традиційніші, власне релігійні кола не звертаються до віруючих мовою сьогодення. Достатньо згадати, наприклад, саудівського проповідника Аїда аль-Карні, автора бестселера «Не сумуй» («Ля тахзан»). Чимось нагадуючи психомотивувальні праці Дейла Карнегі, цей опус на 500 сторінках закликає до життєвого оптимізму, дієвої праці й позитивного сприймання життя. Співвітчизник автора Мугаммад аль-Аріфі збирав величезні аудиторії, пересипаючи свої виступи, як це роблять проповідники-харизмати, бувальщинами й жартами. Один із таких жартів, коли промовець озвучив якийсь безглуздий текст про манеру читання Корану, збурих хвилю критики; утім, це не завадило його кар'єрі.

Перебуваючи в Бельгії на конференції, присвяченій спадщині марокканського мислителя й політичного діяча Абдессаляма Яссіна (1928–2012), я запитував у дослідників із його рідної країни: «Хто, на вашу думку, заслуговує звання найвидатнішого ісламського мислителя сучасності?». Чимало колег відповідали, що, поза сумнівом, Тага Абдуррагман. Цей представник лінгвістичної філософії, який опублікував понад два десятки книжок, справді вартий уваги, оскільки орієнтується на проблеми постсекулярного світу, «реісламізації» суспільства та критичного ставлення до власне «арабських соціальних міфів». Його ідеал—певна «ісламська сучасність», не просто поєднання модернізму й релігії, а саме інвестиція в ісламську самосвідомість, її власну, «автохтонну» еволюцію. Близьким до Таги Абдуррагмана був і Мугаммад Абід аль-Джабірі (1935–2010), який запропонував концепцію «епістемологічного розриву з минулим»—започаткування «нового» мислення, що чимось нагадувало середньовічний арабський раціоналізм і вільнодумство часів Ібн Рушда (Аверроеса). Вплив цих інтелектуалів, утім, обмежується певними університетськими колами, а їхні підходи загалом не мають широкого громадського відгуку.

Окрему нішу в середовищі сучасного ліберального ісламу зайняли так звані ісламські постмодерністи. Одним із них став Насір Гамід Абу Зайд (1943–2010), який починав свою кар'єру в Єгипті, а продовжував у Лейдені (Нідерланди), бо 1995 року радикальні ісламісти домоглися його оголошен-

Серед метрів. Професор Принстонського, Єльського університетів, сподвижник аятоли Хомейні Абдолькарім Сорус у 2008 році зарахований журналом Prospect до сотні найвпливовіших мислителів світу

ня «віровідступником». І хоча відповідні тексти стосовно необхідності трактування Корану саме в його історичному контексті можна розуміти по-різному, справжніми причинами переслідування цього автора, ймовірно, були його ліберальні погляди, загрозливі для тогочасного режиму Мубарака. Та й нині, під владою справжньої військової хунти, у Єгипті тривають гоніння на політичному та релігійному ґрунті. «Гуманістичний» чи «раціоналістичний» підхід до тлумачення Корану, запропонований Насіром Гамідом Абу Зайдом, здобув чимало прихильників на Заході (його книжки вже перекладені кількома мовами), але, власне,

МИНУЛЕ СТОЛІТТЯ ВНЕСЛО ПОМІТНІ КОРЕКТИВИ В САМЕ ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЙНОГО АВТОРИТЕТУ В ІСЛАМІ. З'ЯВИВСЯ ЦІЛИЙ ПРОШАРОК ЛЮДЕЙ, ЯКИХ МОЖНА НАЗВАТИ «ПУБЛІЧНИМИ ІНТЕЛЕКТУАЛАМИ»

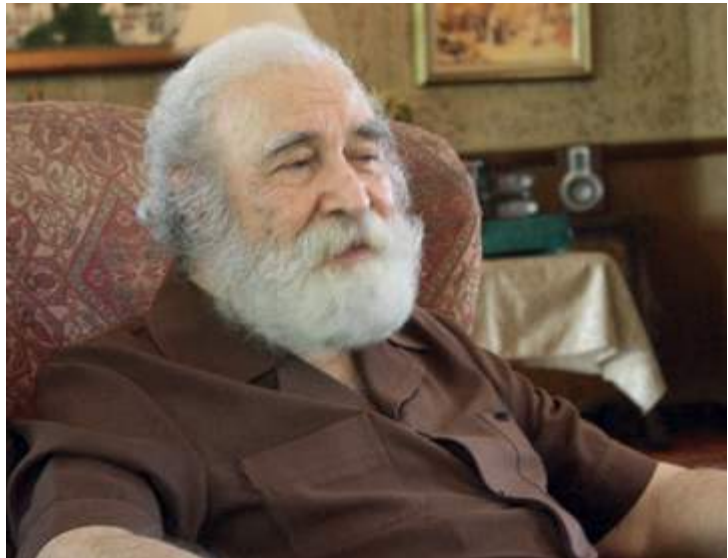
так і залишився персональним досвідом розуміння сакрального тексту. Приблизно така сама доля спіткала сирійця Мугаммада Шагрура, котрий у своїх тезах про «нове прочитання Корану» як відкритої до розуміння Книги, а не сукупності прямих норм, був дещо обережнішим. Але, зрештою, і його голос залишився голосом особистого досвіду, тоді як релігійна традиція зорієнтована передусім на колективне, або принаймні на те індивідуальне, яке весь цей колектив приймає. Найрадикальнішим із цієї групи інтелектуалів можна вважати Агмеда Мансура, єгиптянина, який 2002 року дістав політичний притулок у США. Уславився він тим, що започаткував чи не новий напрям в ісламі—кураїнія («коранізм»). Суть останнього була в запереченні суні—деталізованої сакральної традиції, з якої і виводиться абсолютна час-

тина мусульманського ритуалу. Утім, хоч Мансур та інші й спромоглися зібрати навколо себе групу людей, ані їхній вплив, ані кількість прихильників не дають особливих підстав трактувати їх як один із повноцінних голосів ісламу. Це радше світський ліберальний рух, що вирішив не реформувати традицію кардинально, а просто піти на остаточний розрив. У такому разі важко вести за собою — радше просто йдеш в інший бік.

Досить часто ісламський інтелектуалізм асоціюється і з «біженцями» від так званої ісламської революції в Ірані, зокрема з Абдолькарімом Сорушем. У 2008 році журнал Prospect зарахував його до сотні найвпливовіших мислителів світу. Сподвижник аятоли Хомейні, наприкінці 1990-х років Соруш остаточно переїхав на Захід, де в різні роки був асоційований із Принстоном, Єлем та іншими престижними університетами. Головний його меседж — відмінність між ісламом як внутрішньою, особистою вірою та зовнішніми нормами шаріату (їх, зрозуміло, мислитель піддає сумніву). В одному з нещодавніх інтерв'ю він навіть заявив, що деякі тексти Корану Мугаммед читав з ентузіазмом, а інші — будучи втомлений, що начебто вплинуло й на зміст. Такі тези, які викликають гостру реакцію мусульман, вітає дехто із секуляристів та ісламофобів на Заході. Зрештою, «у критичному голосі» закладений своєрідний парадокс: з одного боку, Соруш виступає як науковець, що мав би триматися принципу неупередженості, а з другого — пропонує своє особисте бачення ісламу.

ПОЧУТИ СХІД

Інколи складається хибне враження, ніби найвідоміші ісламські інтелектуали — це, власне, критики ісламу. Насправді із сучасністю пов'язані ще кілька фігур, котрі не так добре відомі на Заході, але здобули популярність у себе на батьківщині. Передусім це вже згаданий марокканець Абдессалам Яссін, автор десятків праць, присвячених ісламу й сучасності; заснована ним опозиційна партія «Справедливість і добротність» має тисячі прихильників по всьому світу, а його книжки перекладають багатьма мовами. Залишаючись вірним традиційному сунізму, Яссін намагався обґрунтувати своєрідну «реісламізацію» мусульманських суспільств, відродження ісламської науки, економіки, політики, був прихильником парламентаризму в межах віровчення. Інший відомий діяч сучасності — малайзійський мислитель Мугаммад Накіб аль-Атас (1931 р. н.) присвятив чимало праць світоглядним основам ісламу, закликаючи до відтворення універсальних цінностей, які можуть бути реалізовані в цивілізаційному потенціалі цієї релігії. Загалом великий ісламський регіон Південної та Південно-Східної Азії, який простягається від Індії до Індонезії, охоплюючи понад третину всіх мусульман світу, демонструє дещо стабільнішу релігійну ситуацію, ніж Близький Схід. Наприклад, серед бійців «Ісламської держави Іраку та Леванту», яку засудила більшість сунітських учених, практично немає вихідців із Індонезії, а це найбільша мусульманська країна у світі. Інше питання, що дуже часто голоси ісламських лідерів із того

Бачення світу. Малайзійський мислитель Мугаммад Накіб аль-Атас присвятив чимало праць світоглядним основам ісламу, закликаючи до відтворення універсальних цінностей

регіону мало хто чує, бо західні медіа значно рідше транслюють позитивні події в ісламському світі, концентруючись переважно на вже звичних воєнних негативах.

Інше питання — чи справді голоси багатьох інтелектуалів від ісламу можуть бути почуті й на Заході, й на Сході. Якщо, наприклад, у Середньовіччі викладачі й студенти європейських університетів зачитувалися працями арабських мислителів, то сьогодні в доробках як реформаторів, так і консерваторів трапляється лише одна тема: іслам у його стосунку до сучасності. За поодиноким винятком сучасні ісламські мислителі зосереджуються не на тому потенціалі світобачення, який століттями витворювала їхня культура, а радше на спробі однозначних оцінок віровчення.

СИСТЕМА НЕФОРМАЛІЗОВАНОГО ІСЛАМУ, ЯКА ЗНАЧНОЮ МІРОЮ НИНІ ФУНКЦІОНУЄ ПОРЯД ІЗ «ОФІЦІЙНИМИ» РЕЛІГІЙНИМИ КОЛАМИ, НАБУВАЄ ДЕДАЛІ БІЛЬШОГО ВПЛИВУ, ОХОПЛЮЮЧИ МІЛЬЙОНИ ОСІБ

Хоч як це дивно, і в реформаторів, і в консерваторів воно виступає якимось монолітним блоком, котрий безальтернативно проголошений або «внутрішньою духовністю», або зовнішніми нормами. Проте, як свідчить усе культурне багатство й розмаїття ісламської цивілізації, ці тези далекі від дійсності, бо множинність думок у ній — явище, котрому вже майже 14 століть. І, вочевидь, справжніми голосами ісламу можуть стати лише ті лідери, які почнуть сприймати цю різноманітність і намагатимуться прийти до спільної межі, а не вирізати з карти світового мусульманства один острівцець, який претендуватиме на істину в останній інстанції. ■

Окупаційний банкінг

Яна Вікторова

Як відомо, комерційних банків у Луганську немає від кінця липня 2014 року. Залишилися приміщення, банкомати, офіси, обладнання, але самих фінустанов не стало. Улітку 2014-го всі намагалися зняти чимбільше грошей із кожної кредитки, а потім забути про неї і благополучно нічого не повертати, бо як це зробиш там, де банків не існує? Ніяк, що й кажуть по телефону банківським операторам, котрі нагадують про позику та уточнюють строки її погашення. Цікаво, чи принесли ці гроші комусь щастя? Моральне задоволення—ймовірно. Моя знайома переконала: зняти суму з кредитки був найправильніший варіант. Шкодує лише, що ліміт мала невеликий—5 тис. грн. Нині вона в «ополченні» й, звісно, з ідеологічних та ще якихось міркувань віддавати нічого нікому не планує. Каже, в Україні їй робити нічого. Цей вислів узагалі часто повторюють усі, хто служить у місцевій «армії»,—таке зручне виправдання: «Чого я там не бачив? Раніше нікуди не їздив, а тепер і тим паче не збираюся».

У нас є один «державний» банк, розміщений в офісах Ощадбанку. Поки що він працює без банкоматів, і, щоб отримати гроші або заплатити, потрібно висювати чергу. Ця фінустанова відчинена тільки в будні й у ті самі години, що всі бюджетні підприємства. Тож іти по свій заробіток мусиш у робочий час. І займе це в найкращому разі не менше ніж годину, але після випробувань чергами під поштами то вже дрібничка... Кажуть, банкомати теж функціонувати муть, їх треба лише перекодувати. Власне, зарплату в банках нам видали тільки тричі—і ми вже чимось невдоволені. Чомусь усі квапляться отримати її день у день, хвилину у хвилину, не відкладаючи ані копійки на завтра, побоюючись, що тоді не буде вже нічого. Це свідчить і про загальне безгрошів'я, і про недовіру до «влади республіки». У чергах дуже добре помітні настрої жителів міста. У таких-ось змішаних натовпах пенсіонерів та студентів не знайдеться жодної щасливої людини. Розмовляють переважно про рівень життя, можливості, ціни. Порівнюють і нарікають. Порівнюють та обурюються. Ті, хто має родичів у Росії, називають тамтешні прайси та суми зарплат і пенсій, інші пригнічено мовчать. Завжди знайдеться й місцевий пророк, який скорботно резюмує: «За що боролись, на те й напоролись!».

Так, у нас є маса комерційних центрів та пунктів обміну валют. На кожному кроці. Такі собі будочки-одноденки, де раніше продавали хліб чи газети. У цих точках можна отримати банківський переказ, відправити гроші адресатові чи погасити кредит. Усе, певна річ, із місцевою здирницькою націнкою. Під час отримання коштів беруть 5% комісії. Наївним і недосвідченим доларовий переказ вручають відразу в рублях. Запитасеш, чому не у валюті,—вдадуть, ніби так

зрозуміли мовчанку. Гривневі перекази з неокупованої української території теж можна одержати, але тільки в рублях і теж втрачаючи 5%. Хитрощі в тому, що, відправляючи гроші, слід казати «Україна», ну і називати прізвище одержувача. Якщо признатися, що переказ до Луганська, його не приймуть, а такий-от обман-умовчання спрацює. «Офіційно» в нас діють системи переказів Unistream та Western Union. «Офіційно»—це власне в отаких комерційних центрах, у кіосках-будочках. Гроші з банківських карток теж знімають, але видають їх тільки в рублях за місцевим курсом (тут усе чітко: він оновлюється щодоби зранку), знову-таки утримуючи 5%. Звичайно, це не вигідно. Але їхати по готівку, долаючи кордони та блок-пости, ще більша незручність. Тому центри існують і процвітають, люди лаються, але все одно йдуть туди міняти кошти, й система працює.

«Офіційна» валюта в нас російський рубль. У ньому проводять усі банківські операції. Гривня—дефіцит, її збирають, тримають про чорний день, нею дорожать. Якщо долар—розкіш недозволена, то гривня—валюта для всіх. Вигідніше продати, притримати, когось просити привезти, обміняти на рублі, але тільки на неокупованій території (там більше дадуть)—головний біль основної маси населення. А зарплату всім бюджетникам видають відповідно до курсу 1 грн за 2 руб. Комерційний, звісно, вищий. Ціни на все аж ніяк не 1:2, що можна запросто побачити на упаковках товарів по сто разів заклеєних і переклеєних. Але роботу всіх бюджетників, пенсії, соціальні виплати та стипендії обраховують саме так. Тож пенсіонери отримують ті самі довоєнні суми, тільки помножені на два. До слова: радощів та оптимізму ані їм, ані бюджетникам це не додає.

Як діють механізми отримання грошей з українських карток? Доволі просто. Через інтернет-банкінг оператор комерційного кіоску надсилає ену суму на картку «своєї» людини. Остання підтверджує по телефону, що з одержувачем коштів знайома особисто й узагалі все робить із його цілковитої згоди. Після цього переказ видають у рублях мінус відсоток від виконаної операції. Найчастіше це 5%, але ставки бувають і вищі. Цікаво, що всі послуги неофіційного характеру, як-от вклеювання фото в український паспорт без участі його власника або надання водійських прав в

Україні чи свідоцтва про народження дитини, оплачуються тільки в гривні. Тому «офіційно» ми не маємо потреби ні в чому українському і твердо стоїмо на ногах, а неофіційно збираємо гривню, даруємо її, бережемо, кепкуючи з російського рубля—такого німічного й паперового. Величезні суми в ньому миттю тануть, надірвані і склеєні купюри ніхто не хоче приймати, а зарплата в грошах сусідньої країни чомусь здається фейковою, як і саме життя. ■

Лист зради

Станіслав Васін

Саме так я назвав цього листа, виходячи з ідейного мейнстриму сьогоднішньої України. Напевно, так його й сприйме більшість тих, хто прочитає.

Я проти вступу України до ЄС. Понад те, вважаю, що інтенція «європейське майбутнє» — це одна з найбільших загроз для безпеки нашої країни. Я також упевнений: що швидше ми позбудемося європейських амбіцій, то швидше зможемо їх втілити. А тепер дозвольте мені пояснити.

У чому ж я вбачаю цю загрозу? Якщо говорити образно, «європейське майбутнє» — це м'яке крісло, яке позбавляє м'язи нашої країни будь-якого тону. Якщо висловитися більш строго, то мрія про Європу загрожує стати новим культом, який вкотре торгує майбутнім за рахунок теперішнього. Релігія синього прапора й 12 зірок, що обіцяє рай одним розчерком пера (воно ж «Паркер» у Брюсселі), — чого ще варто бажати людині, яку обманювали в найцінніший спосіб впродовж усіх 25 років?

До речі, дозвольте відразу ж невеликий тест. Якщо ви зараз думаєте: «То що ж виходить? Цей ватник пропонує йти на поклони до Росії», вітаю, ви член одного сільського клубу з назвою цілої країни. Бо немає нічого гіршого, як спиратися весь час на зовнішнє, вважаючи, що в Україні немає свого. У цьому сенсі молитви до ЄС нічим не кращі від надії на прихід «руського міра». Ми весь час мислимо по-сільському й постійно чекаємо на свій Едем: одні на Сході, інші дивляться на Захід. Це ж «там» справжня музика, «там» справжні вина, одяг, автомобілі, література, політика. Та й люди «там» справжні. Ну а тут... тут якось так, вистачить, щоб перечекаати до весни.

Все, що я вже місяцями чую при згадці дискурсу «Україна — ЄС», — «візи, візи, візи, візи... коли ж скасують візи?». У цьому світлі дозвольте запитати: куди ви зібралися летіти з курсом євро за 30, якщо у вас немає 35 євро, щоб сплатити візовий збір? Якщо Європа для вас — лише місце в економкласі рейсу Київ — Берлін, а далі невідомість із німецьких вокзалів та АЗС, на яких, мовляв, доведеться працювати, перш ніж років через сім ви підніметеся до середнього класу, то навряд чи за це боровся Майдан.

Якщо ж мова про систему цінностей і погляди на світ, то в цьому сенсі китаєць, який навчив сина любити кожен куц довкола, більшою мірою європейець, ніж нинішній житель Волині з диким поглядом і слиною навколо рота, що перетворює Україну на поверхню Місяця не менше, ніж терористи Донбасу. До речі, коли вийшов нашу-

мільй репортаж про Волинь, я відчув аж ніяк не злість, як багато з тих, кого все життя тиццали носом у «копанки». Відчув якраз те, що відчував на всіх виробництвах Донбасу, — образу. Образу за те, що держава з європрапорцями ледь не на сміттєвих баках перетворює людину на тварину, чи то в Донецьку, чи то в Луцьку.

Якщо кажемо: «Ми не хочемо жити так, як у Росії. Не хочемо «руського міра» з його тюремно-блатною філософією, печерним типом мислення, репресіями й ненавистю до всього, що трохи західніше від Курська», чудово. Згоден. Та хіба позбавляє «руського міра», який, буває, трапляється просто на київських вулицях, а іноді й у нашому парламенті, підписання папірця з ЄС? Хіба з розчерком пера зникають нечесні судді, хамство чиновників, прогнилі труби, блатні порядки, репресії влади, сльози про Леніна й таке інше? Мені відповідають: «Але це задає тон». Навпаки! Це його позбавляє!

Що ж пропоную я? Моя відповідь — у спальні кожного. Приходячи з роботи, садовить поруч дитину й пояснюйте їй, що ганебно брати хабарі, що не можна кидати сміття на вулиці, не можна вбивати тих, хто з тобою не згоден. Це робити складніше. Тут починається поле відповідальності. Тут боротьба між голодним шлунком і спокусою взяти запечатаний конверт. Власне, тут і є та Європа, до якої всі так прагнуть, критикуючи за вечерю всіх і вся.

Настане час — і ми звільнимо наші землі. І коли в Макіївці вперше за 16 років цілодобово литиметься з крана вода, зможу сказати: «Я європейець». Не тому, що ми підписали замусолений папірець, а тому, що нарешті проклали цю трубу. Адже членство в ЄС, куди ми, поза сумнівом, колись все ж таки вступимо, має стати нагородою за вже європейський порядок на нашій землі.

А поки що я не відчуваю гордості. Відчуваю сором. Мені соромно, що багато хто в нашій країні все ще гріє воду в каstrулях, щоб мати змогу помитися після роботи. Соромно, що священик з учителем стоять по пояс у воді, копаючи бурштин...

В одному зі своїх інтерв'ю Святослав Вакарчук сказав, що ми досі не готові до свободи. Погоджуся й додаю: ми ще й не знаємо, що вона означає. Європа починається з мозку. Але для багатьох так і лишилося незрозумілим, що тут же вона й закінчується. А 35 євро за візу... Я готовий їх платити, доки навколо не зникнуть люди з мрією про власний зад у Берліні, а не Берлін у них у Лозовій. Варто вірити в себе, а не в Жана-Клода Юнкера.

І насамкінець: що необхідно мені особисто, щоб відчувати себе європейцем? Потерпіти до дому, коли хочеться справити потребу під під'їздом. ■

Між нами, оптимістами

Юрій Макаров

Щось не витанцюється. Уряд, коаліція, прокуратура та Кривий Ріг як вишенька на торті... Вся ця «тягомотина» — зовсім не ті досягнення, якими можна пишатися, особливо під час війни. Залишилося ще допитати посла США, й обличчя нової української демократії («четвертої республіки», як дехто стверджує) можна виставляти в музеї з табличкою «Як не слід робити реформи».

Контраст між дворічними очікуваннями й досягненнями пригасив найзавзятіших оптимістів. І поставив питання руба: чи можливо в нас змінити парадигму? Ну й навздогін, як завжди: хто винен? Зазвичай починають кивати на олігархів, яких у суворому розумінні в нас залишилося два з половиною. Авжеж, це дуже зручно: мати парочку невісток для скидання відповідальності.

Так, це було трохи наївно: сподіватися, що інфільтрація в зашкарублі пострадянські інституції певної кількості мотивованих ентузіастів здатна змінити як самі інституції, так і принцип взаємодії серед населення, навіть за умови активної підтримки з боку несистемних оптимістів, яких ми називаємо громадянським суспільством. Не те щоб я не поважав оптимістів, сам такий. Але для початку слід спуститися на землю й хоча б почати послуговатися коректними визначеннями.

Є така «теорія адміністративних ринків», її автор — enfant terrible російської соціології Сімон Кордонскій, якого водночас називають як дисидентом, так і мало не апологетом чинного режиму РФ, але то вже подробиці. Нас цікавить, як науковець описує сучасну російську дійсність. І, можливо, знайти продуктивні паралелі. Отже, за Кордонскім, ніякого суспільства в Росії не існує — існують, навпаки, різноманітні стани («со-словія»), що визначаються положенням відносно влади й можливістю розподіляти ресурси в межах відпущених нею повноважень. Грошей у сучасному розумінні цього слова теж немає: гроші — це те, що можна змусити працювати, себто інвестувати, а жодні інвестиції без адміністративного прикриття («даху») там неможливі в принципі, тож ідеться про специфічний ресурс, не більше. Зрозуміло, що немає й громадян, бо кожен самовизначається передусім у межах свого стану, а не суспільства загалом, якого, нагадую, не існує. Бізнесу, до речі, теж немає — є всілякі «промисли», вмонтовані в адміністративні відносини. Якщо комусь здається, що це казуїстика, далі можна не читати й продовжувати лягати невістку. А, перепрошую, мало не забув: корупції теж немає, є перерозподіл ренти.

У чомусь така структура повторює форми феодальних держав: замість права — привілеї, замість конкуренції — розподіл, замість власності — винагорода. Особливість Росії в тому, що ця конструкція відтворює себе майже недоторканою впродовж кількох століть. А тепер подивімося на сучасну Україну як клон імперії, подобається нам це чи ні. Відмінності є. По-перше, вся описана матриця тримається на загальній згоді стосовно легітимності монарха — в Україні це неможливо. По-друге, у нас загалом немає такого рівня централізації, еліти різного ґатунку змушені узгоджувати свої апетити, коли цей порядок порушується, все закінчується Януковичем. По-третє, ресурс дуже обмежений, хай там як, ми не бензоколонка Європи. По-четверте, після Майдану роль вільних об'єднань громадян (громадян!) зростає понад усяке порівняння, їхня життєздатність обмежується лише власною суб'єктивною витривалістю. По-п'яте, у цих нав'язаних оптимістів (тобто в нас) є підтримка ззовні.

ДОКИ НЕ БУДЕ ГАРАНТІЇ ПРАВ ВЛАСНОСТІ Й ВІЛЬНОГО РИНКУ ЯК СИСТЕМИ УЗГОДЖЕННЯ РІЗНОМАНІТНИХ ІНТЕРЕСІВ, ФЕОДАЛЬНЕ ПРАВО НЕПЕРЕБОРНЕ

Але зламати піраміду станових корпорацій просто так неможливо, потрібна альтернатива, здатна мотивувати всіх учасників харчової ланки.

І передусім, перепрошую за рецидиви марксизму, гарантія прав власності. У тому сенсі, що суспільне буття таки визначає суспільну свідомість. Бо те, що сьогодні спостерігається, не економіка. Доки не буде вільного ринку як системи узгодження різноманітних інтересів, феодальне право непереборне. Ніякі конфіскації неправедно нажитих золотих батонів не запусають ринок, для нього потрібна твоя тверда впевненість, що твою фабричку не захопить тітушня, твій виноградничок не обкладуть даниною (або навпаки), а для цього, своєю чергою, життєво необхідний притомний суддя, а не оте стерво в мантії на Porsche Cayenne. До речі, про це як перший пункт програми говорить кожен іноземець, який прибуває сюди із серйозними намірами, перепрошую, інвестувати в Україну, а я їх знаєте скільки надивився починаючи з 1991 року!..

Коротше, у мене немає амбіцій розкрити всім очі й розповісти, як жити. Я тільки закликаю вчити магчастину. Ніякий «технократичний» уряд не знайде кінець мотузочки, за який треба потягти, щоб розплутати клубок. Він сам частина клубка. І парламент... І прокуратура... Єдине сподівання на несистемних. ■

molodist Kyiv International
Film Festival

CineFIESTA

ТИЖДЕНЬ ІСПАНСЬКОГО КІНО

Київ / з 31 березня / кінотеатр "Київ"
Львів / з 31 березня / Палац мистецтв
Одеса / з 6 квітня / ІНОТЕАТР
Харків / з 7 квітня / кінотеатр "8 1/2"
Віниця / з 8 квітня / кінотеатр "Родина"

UKRPLASTIC®

UBR

Тиждень

КІНО-ТЕАТР UA

день

Continental
The Future in Motion

Шини Continental. Твоє майбутнє у твоїх руках.

Я починаю кожен мій день із завзятістю.
Я наповнюю кожен свій подих пристрасстю.
Я пройду через кожен негоду без страху.
І досягну неможливого...
Якщо ти подбаєш про нас.

